

Dirençli, Onarıcı, Doğa Dostu Tarım,
Adil, Demokratik, Güvenli Gıda.

İSTANBUL GIDA STRATEJİ BELGESİ

Eylül 2021

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

İSTANBUL GIDA STRATEJİ BELGESİ

EYLÜL 2021

İÇİNDEKİLER

07 SUNUŞ

08 YÖNETİCİ ÖZETİ

15 GİRİŞ

- 15 Kentler ve Gıda Politikaları
- 17 Yerel Gıda Politikalarının Artan Önemi

19 GIDA POLİTİKALARINDA ÖNEM KAZANAN BAZI KAVRAMLAR VE YAKLAŞIMLAR

- 20 Gıda Egemenliği
- 21 Gıda Güvencesi
- 22 Gıda Hakkı
- 23 Kent Gıda Politikası Oluşturmak: Gerekçeler ve Örnek Uygulamalar
- 26 Neden Kent Gıda Politikasına İhtiyaç Var

27 İSTANBUL GIDA STRATEJİSİ: KAPSAM VE UYGULAMALAR

- 27 İstanbul'un İaşe Tarihi
- 29 Temel Yaklaşım ve İlkeler
 - 30 İlkeler
- 33 İstanbul'un Kırsal Bölgelerini ve Üreticilerini Korumak
 - 36 Mega Projelerin Tarımsal Üretime Etkisi: Bir Örnek
 - 36 Kısa Vadede Uygulanabilecek Projeler
 - 36 Orta ve Uzun Vadede Uygulanabilecek Projeler

- 37 Açlıkla Mücadele, Gıdaya Erişim, Sosyal Güvence ve Adalet
 - 40 Kısa Vadede Uygulanabilecek Projeler
 - 40 Orta ve Uzun Vadede Uygulanabilecek Projeler
- 41 Sağlıklı Gıda ve Beslenme Politikaları
 - 42 Kısa Vadede Uygulanabilecek Projeler
 - 44 Sağlıklı Beslenme ve Gıda Güvenliği Okulu
 - 44 Orta ve Uzun Vadede Uygulanabilecek Projeler
- 45 Gıda Güvenliğini Sağlamak
 - 46 Kısa ya da Orta Vadede Uygulanabilecek Projeler
- 46 Su Güvenliğini Sağlamak
 - 48 Kısa Vadede Uygulanabilecek Projeler
 - 48 Orta ve Uzun Vadede Uygulanabilecek Projeler
- 49 İklim Krizi ve Doğa Dostu-İstikrarlı Tarım
 - 54 Kent Tarımı ve Kent Bostanları
 - 55 Kısa Vadede Uygulanabilecek Projeler
 - 56 Orta ve Uzun Vadede Uygulanabilecek Projeler
- 56 Gıda Atık, İsrاف ve Kayıpların Önlenmesi
 - 56 Gıda Kayıp, İsrاف ve Atık Tanımları
 - 58 Gıda Kayıplarını ve İsrافını Önlemek, Atıkları Azaltmak
 - 59 Kısa Vadede Uygulanabilecek Projeler
 - 59 Orta ve Uzun Vadede Uygulanabilecek Projeler
- 60 İstanbul'u Afetlere Dirençli Kılmak ve Krizleri Yönetmek
 - 60 Kısa Vadede Uygulanabilecek Projeler
 - 60 Orta ve Uzun Vadede Uygulanabilecek Projeler

62

İSTANBUL GIDA STRATEJİSİ'Nİ UYGULANABİLİR VE SÜREKLİ KILMAK

İSTANBUL GIDA STRATEJİ BELGESİ

EYLÜL 2021

İSTANBUL

SUNUŞ

Yeryüzünün yaşadığı kentleşme sorunları yanında iklim, su, gıda ve çevre krizi; yoksulluk, işsizlik ve gelir dağılımı eşitsizliği ve hızlı nüfus artışı gibi sorunlar, gıda üretimini ve gıdaya erişimi sorunlu hale getirmekte ve bu alanlardaki mevcut eşitsizlikler de uluslararası, ulusal ve yerel boyutta olmak üzere giderek büyümektedir.

16 milyonluk nüfusuyla Avrupa'nın en kalabalık kenti niteliğindeki İstanbul, barındırdığı mülteci nüfusun niceliği, başta deprem olmak üzere afetlere açıklığı, kırsal alan üzerindeki kentleşme baskısı gibi sorunlarla, gıdaya erişim konusundaki duyarlılığı yüksek bir kent konumundadır.

Göreve geldiğimiz günden bu yana İstanbul'un kırsal alanını ve doğal kaynaklarını betonlaşma ve çılgın projelerin rant baskısından koruma yanında, tarımsal üretim potansiyelini ve üretici refahını artırmak, gıda zincirlerini kısaltmak ve araçları devreden çıkartmak, İstanbul'da yaşayan hemşehrilerimizin ucuz ve sağlıklı gıdaya erişmelerini garanti etmek amacıyla çalışıyoruz.

Bu kapsamda yerel, ulusal ve uluslararası dayanışmanın önemini farkındayız.

İBB, geride bıraktığımız dönemde, Glasgow Gıda ve İklim Deklarasyonu'nu imzalamış, C 40 bünyesindeki Gıda Sistemleri Ağı'na üye olmuş, Milano Kentsel Gıda Politikası Paketi'ne üyeliğini ise son aşamasına getirmiş bulunmaktadır.

Diğer taraftan Paris, New York, Londra, Milano, Barselona gibi kentlerin hazırlayarak yürürlüğe soktuğu Gıda Strateji Belgesi'nin katılımcı bir anlayışla oluşturulması kararını da almıştır.

Bu bağlamda İstanbul'un gıda sorunsalına yönelik kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri olan, kapsayıcı ve entegre bir çözüm yaratabilmek amacıyla, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2020 yılından bu yana, Parti Meclisi Üyemiz Doç. Dr. Gökhan GÜNAYDIN eşgüdümünde, yazımında sözü edilen alandaki eşsiz birikimleri yanında, özverili ve nitelikli emekleriyle görev Prof. Dr. Hilal ELVER, Prof. Dr. Mustafa KOÇ ve Dr. Bülent ŞIK'ın katkılarıyla İstanbul Gıda Strateji Belgesi (İGSB) Taslağı'nı oluşturmuştur. Sözü edilen akademisyenler yanında, İstanbul Planlama Ajansı Vizyon 2050 Ofisi araştırmacıları Berkan ÖZYER ve Emre KOVANKAYA'nın emeklerine de teşekkür etmek isterim.

Taslak, daha sonra, multidisipliner bir anlayışla, İGSB'nin kapsadığı çalışma başlıklarında uzun yıllardır emek sarf eden STK'ların, üretici ve tüketici organizasyonlarının, meslek odalarının ve akademisyenlerin ön değerlendirmesine açılmıştır.

Gelen katkıları değerlendirmek ve uygun biçimde metne içermek suretiyle olgunlaşan Belge, ilk kez, 30 Eylül 2021 tarihinde, İstanbul'da düzenlenen Tarımsal Kalkınma Zirvesi'nde, metin müellifleri tarafından kamuoyuna sunulmuş ve hemen ardından internet ortamında mümkün olan en geniş katılım için görüşe açılmıştır. Kamuoyundan gelen yorum ve değerlendirmeler ile birlikte İGSB'ne nihai içeriği kazandırılacaktır.

Böylelikle İstanbul Büyükşehir, kenti için Gıda Strateji Belgesi hazırlayan ve bu belgede yazılı taahhütlerle kendisini bağlayan, bunu kamuoyu denetimine açan Türkiye'deki ilk belediye olacaktır.

İstanbul'a, ülkemize ve tüm paydaşlara yararlı olması dilekleriyle, İGSB Taslak Metni'ni dileyen tüm yurttaşların görüşüne ve kamuoyu denetimine açıyorum.

Sevgi ve saygılarımla.

Ekrem İMAMOĞLU
İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı

YÖNETİCİ ÖZETİ

Bugün dünya nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşamakta ve 2050’de 2,5 milyar kişinin daha kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir. Yine dünya nüfusunun %85’i kent merkezine üç saatlik mesafede yaşarken, 881 milyon kişi de kentlerin çeperlerindeki gecekondualarda hayatlarını devam ettirmektedirler. Kentli nüfus arasında işsizlik, yoksulluk ve temel hizmetlere erişimde yaşanan sosyal adaletsizlik ciddi boyutlara ulaşmıştır.

Kentli nüfus iklim değişikiminin açığa çıkardığı sorunların ve kimyasal kirlilik başta olmak üzere çeşitli çevre sorunlarının da hedefinde olduğu gibi bu sorunların yaratılmasında da önemli rol oynamaktadır. Dünya coğrafyasında %3 yer kaplamasına rağmen, kentli nüfus dünya genelindeki CO2 salımının %70’inden sorumludur; buna ek olarak, toplam enerjinin üçte ikisini de kentli nüfus harcamaktadır. Benzer şekilde, üretilen gıdanın %70’ini tüketmektedir. Buna rağmen gıdaya erişimde yaşanan adaletsizlikler yetersiz beslenme ve beslenme bozuklukları, aşırı kilo, obezite ve bunlara bağlı sorunlar önemli toplum sağlığı sorunları haline gelmiştir.

Giderek derinleşen ve bir krize dönüşen bu sorunlar tarihsel bir birikimin sonucudur. Kentler büyürken konut, endüstri, altyapı ve arazi talebi konusunda yaşanan rekabet ve gıda dışındaki sektörlerde yaşanan hızlı ekonomik büyüme kentlerde tarıma ayrılan alanın giderek küçülmesine neden olmuş ve kentleri gıda temininde uzun tedarik zincirlerine ve küresel pazarlara mahkûm olan tüketim merkezleri haline getirmiştir.

Uzun yıllar boyunca göz ardı edilen kent gıda politikaları 2000’li yılların başından itibaren önemli gündem konularından biri haline gelmiştir. 2007-2008 yıllarındaki

artan gıda fiyatları krizi ve onun akabinde ortaya çıkan finansal/ekonomik kriz ile gıda ve tarım politikaları, özellikle gelişmiş ülkelerdeki kentlerde merkezi hükümetlerden bağımsız olarak kent gündeminde yer almaya başlamıştır.

Son yıllarda iklim değişikliğinin tetiklediği doğal afetlerin artmasıyla kentlerin kırılganlığı artmıştır ve artmaya da devam edecektir. Dünya, iklim krizinin tetiklediği doğal afetlerin yanı sıra, 2020 yılında SARS-CoV-2 virüsü ile küresel ölçekte etkili yeni bir kriz ile karşı karşıya gelmiştir. Pandeminin açığa çıkardığı sağlık krizi bir gıda krizini de gözler önüne sermiştir. Gıda krizinden özellikle tarım ve gıda üretiminden uzak büyük kentlerde yaşayan halklar etkilenmiş ve kent halkı uzun bir dönem sonra belki ilk defa gıdanın sofraya nereden geldiği, kimlerin ürettiği ve kimlerin taşıyıp pazara-marketlere getirdiği sorusu ile yüz yüze kalmıştır. Uzun bir zamandır dile getiriliyor olsa da gıda üretim-tüketim zincirinin beklenmedik olaylar ya da afetler karşısında ne kadar kırılgan olabileceği belki de ilk kez bu kadar derinden fark edilmiştir.

Bir başka açıdan bakıldığında ise yerel yönetimlerin son yıllarda kenti kırla bütünleştiren, açlık ve yoksullukla mücadeleyi, kentli nüfusun sağlıklı ve besleyici gıdalara erişimini hedefleyen, insanlara aş, çalışanlara iş üreten, doğayı ve kültürel değerleri koruyan gıda stratejileri üretme arayışları içinde oldukları da söylenebilir. Örneğin, geniş bir katılımı hazırlanan kent gıda stratejileri ulusal ve uluslararası gıda politikalarının şekillenmesine önemli katkılar, dikkate değer bakış açıları sunmaktadır.

Dünyadan Örnekler

IPES Food, C40 İyi Gıda Şehirler Deklarasyonu, Milano Kentsel Gıda Politikası Paketi, UN HABITAT Yeni Kentsel Gündem, Glasgow Gıda ve İklim Deklarasyonu gibi pek çok uluslararası deklarasyon ve oluşum, agroekolojik tarım ve gıda egemenliği ilkelerini, yerel, ulusal ve uluslararası gıda politikalarının hayata geçirilmesi görüşünü desteklemektedir. Yerel düzeye bakıldığında ise bugün dünyanın pek çok kentinde, kenti doğa ve yaşayanlarıyla bütünleştiren, katılımcı, danışan, aşamalı ve çözüm odaklı politikaları üretmek ve planlar yapmak amacıyla kent gıda politikası konseyleri kurulmaktadır. Brezilya'nın Belo Horizonte kentinde yerel yönetimin 1990'larda uygulamaya koyduğu gıda ve beslenme güvencesi programı büyük bir başarı elde etmiştir. Belo Horizonte'de uygulamaya başlanan, farklı sektörlerden, sivil toplum örgütlerinden ve belediyenin farklı birimlerinden temsilcilerin düzenli olarak bir araya gelip, kentin gıda politikalarını birlikte

tasarladıkları Gıda ve Beslenme Konseyi örneğini, İngiltere, Kanada ve ABD'de de kent ve eyalet düzeyinde faaliyet gösteren yüzlerce gıda konseyleri takip etmiştir.

Gıda konseyi çalışmalarına paralel olarak yerel yönetimler tarım ve gıda konusundaki çalışmalarını bir bağlama oturtmak ve uzun vadeli çerçeve belirlemek adına strateji belgeleri hazırlamaktadırlar. New York, Londra, Paris, Brüksel, Toronto, Barselona gibi pek çok metropol, katılımcı süreçlerle hazırladıkları strateji belgeleri ile kent sakinlerinin gıda güvencesini garanti altına alan iklim dostu politikalar belirlemekte ve uygulamaktadırlar.

Bu alanda politika geliştiren kentler arasında da farklı iş birliği modelleri gelişmektedir. Dünya çapında farklı ölçekte pek çok yerel yönetim kendi aralarında kurdukları çeşitli iletişim ağları aracılığı ile birbirleri ile bilgi ve tecrübe alışverişi içinde daha iyi, adil, demokratik, doğa dostu ve sağlıklı bir gıda sistemine geçmek için iş birliği yapmaktadırlar. Bunlardan en geniş ağı oluşturan ve 2015'te Milano Gıda Fuarı'nda kurulan Milano Kentsel Gıda Politikası Paketi, halen 200'ün üzerinde imzacı kente sahip ve kentler arası gıda sistemi tartışmalarının önemli merkezlerinden biri konumundadır.

Gıda Politikalarında Önem Kazanan Bazı Kavramlar ve Yaklaşımlar

- **Gıda Egemenliği:** Gıda egemenliği bireylerin, toplumların ve ülkelerin tarım, balıkçılık, iş gücü, gıda ve toprak politikalarını ekolojik, toplumsal, ekonomik ve kültürel gereksinimlerine uyacak şekilde düzenleyebilmeleri hakkını ve toprak, orman, su ve genetik kaynakların kamu yararına göre kontrolünü amaçlamaktadır. Bu anlayış gıda politikalarının belirlenmesinde küresel tekellerin taleplerinin değil kamusal gereksinimlerin öncelik kazanmasını, bu amaçla ulusal ve yerel düzeyde koordinasyon ve iş birliğini ve en geniş toplumsal katılımın sağlanarak tartışmaya açılmasını da öngörmektedir.
- **Gıda Güvencesi:** Gıda güvencesi bütün insanların her zaman aktif ve sağlıklı bir yaşam için gerekli olan besin ihtiyaçlarını ve gıda önceliklerini karşılayabilmek amacıyla yeterli, sağlıklı, güvenilir ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik bakımdan sürekli erişebilmeleri durumu olarak tanımlanmaktadır. FAO dört temel hedef olarak sağlanabilirlik, erişilebilirlik, kullanılabilirlik ve istikrarı benimsemiştir.
- **Gıda Hakkı:** Herkes için sağlıklı ve yeterli gıdaya erişim bir insan hakkı olarak devletlere insan hakları sözleşmeleri ile verilen bir yükümlülüktür. Gıda hakkı devlete “mevcut kaynakların maksimum düzeyde kullanılarak kişilere yeterli beslenmeyi sağlamak” görevini vermiştir. İlk olarak 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde yer alan, daha sonra da 1966 yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Konvansiyonu ile yasal koruma altına alınan gıda hakkı, insan haysiyeti kavramından kaynaklanan temel bir haktır. 160'tan fazla ülkenin kabul ettiği bu sözleşmeye Türkiye 2003 yılında taraf olmuştur.

da iyi anlaşılmaktadır. İstanbul kenti Türkiye'nin, hatta bulunduğu coğrafyanın ve tarihinin özellikleri dolayısıyla cazibe merkezi olup, iç ve dış göçlerin de etkisiyle de Avrupa'nın ve bölgesinin en büyük mega kenti olmanın avantaj ve dezavantajlarını bünyesinde toplamaktadır

Bu bağlamda İstanbul kenti için coğrafyası, tarihi, ekonomisi, sosyal yapısı ve kültürüne uygun, geniş bir katılımcı kitlenin görüşleri doğrultusunda, uygulanabilir, gerçekçi ve öncelikli bazı alanların tespiti ile kısa, orta ve uzun vadede eylem planlarını içeren bir gıda strateji belgesi hazırlama gereği ortaya çıkmıştır.

İstanbul Gıda Strateji Belgesi (İGSB) ekonomik, sosyal ve ekolojik öncelikleri göz önüne alan, sağlıklı ve iyi gıdaya herkesin erişebileceği bir gıda sistemine geçişi amaçlamaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için sağlık, eğitim, çevre, adalet, insan hakları, sosyal ve ekonomik kalkınma politikaları birlikte değerlendirilmektedir.

İGSB Temel İlkeleri

İGSB; gıda tedarik zincirinde doğa ve insan sağlığına öncelik veren, üreticileri ve tüketicilerin haklarını adil bir şekilde koruyan, gelir ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten, ekolojik ilkeleri ve hayvan refahını gözetten, şeffaflık prensiplerine uyan, konunun tüm tarafları ile diyalog ve iş birliği içinde çalışan bir strateji belgesidir. İGSB odağına aldığı temel ilkeler şunlardır:

- **Adil:** Geçimini gıda üretim ve iaşesinden sağlayan insanların emeklerinin karşılığını alacağı, haksız rekabete, haksız kazanca, karaborsaya, tağşişe, sömürüye izin vermeyen, güvenilir ve besleyici gıdalara erişimi temel bir insan hakkı olarak gören bir gıda sistemi;

İstanbul Gıda Strateji Belgesi

16 milyonluk nüfusu, iki kıtaya uzanan coğrafyası ve Türkiye'nin en büyük ticaret, kültür, sanat, bilim, eğitim ve tarih varlıklarına ev sahipliği yapması ile İstanbul dünyada önde gelen kentler arası ağlara dâhil olmuştur. Avrupa'nın en kalabalık kenti olan İstanbul'un nüfus artışı, kentsel mekân, altyapı ve ulaşım ile ilgili sorunları, küresel iklim değişikliği deprem ve benzeri doğal afetler konusunda kırılganlığı göz önüne alındığında gıda sisteminin kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve doğa dostu bir kent için önemi daha

- **Güvenli:** İnsan sağlığı ve doğa açısından risk oluşturmayan yöntemlerle üretilen, fiziksel, kimyasal, mikrobiyolojik ve parazitik etkenler açısından sorun içermeyen, sağlığa uygun ve güvenilir olan gıdalar;
- **Dirençli:** İstanbul nüfusunu besleyecek gıda sisteminin doğal afetler, salgınlar, ekonomik krizler ve iklim değişiminin neden olabileceği kırılganlıklara hazırlıklı ve dirençli olması;
- **Onarıcı:** Ciddi tahribata yol açan mevcut üretkenlik anlayışının devam ettirilmesi yerine, kısa vadede zararın onarılması, orta ve uzun vadede ise yeniliklere açık, doğa ve insan dostu bilgi ve teknolojilerle donanımlı bir gıda sisteminin yeniden inşası;
- **Döngüsel ve doğa dostu:** Doğa dostu alternatif enerji kaynaklarını kullanan, agroekolojik yöntemleri tercih eden, küçük ve orta boy aile işletmelerini ve imalatçı firmaları, kooperatifleri, üretici ve tüketici birliklerini destekleyen döngüsel ve doğa dostu bir gıda sistemi.

Odak Alanları

İstanbul'un Kırsal Bölgelerini ve Üreticilerini Korumak

Doğal alanlar ile tarımsal alanlar ve köyler olmak üzere iki temel başlık altında ele alınabilecek İstanbul'un kırsal bölgeleri kentsel genişlemeye bağlı olarak kent ve kır arasındaki ayrımın bulanıklaştığı alanlar haline gelmekte, kentsel dokunun gediklerinde tarımsal üretim veya kırsal peyzaj kalıntılarına rastlanmaktadır. Kırsal alanlar üzerindeki rant baskısının artması sonucu İstanbul'daki orman, çayır, mera, tarım alanları dünya geneline kıyasla çok daha yüksek oranda azalmaktadır. Kırsal alanların tahribatına sebep olan en önemli faktörlerden biri olan inşaata dayalı büyüme modeli, bu alanlara kırsal potansiyellerinden ziyade rant açısından değer biçmektedir. 3. Köprü, Kuzey Marmara Otoyolu, Kanal İstanbul ve ona bağlı Yeni İstanbul gibi mega projeler kırsal peyzajın değişimine sebep olurken, projelerin yaslandığı kırsal yerleşim yerlerini de tehdit etmektedir. Bunların yanı sıra 2000'li yılların başından itibaren çeşitli kanuni düzenlemeler ile kırsal yerleşimlerin görünmez hale getirilmesi, köylerin tüzel kişiliklerinin ortadan kaldırılması tarımsal üretimi olumsuz şekilde etkilemiştir. Gıda tedarik zincirinin en kırılgan halkalarından olan ve üretim yükünü sırtlayan üreticiler ve çiftçilere özel vurgu yapılmalı, sosyal güvenceleri sağlanmalıdır. Bütün bunlar yapılırken kadınların üretimde ve bakım hizmetlerinde harcadıkları emek de gözden kaçırılmamalıdır.

Öne çıkan hedefler

- İstanbul'un kırsal alanlarının korunması, mümkünse yenilerinin ilave edilmesi;
- İstanbul'un maviyle yeşili buluşturan özelliklerini öne çıkarılarak, deniz ürünlerin korunması ve geliştirilmesi;
- Giderek azalmakta olan çiftçiler, özellikle küçük ölçekli üreticiler ile kadın çiftçi ve girişimcilerin sosyal ve ekonomik olarak desteklenmesi;
- Üreticilerin katma değerli ürünlere yönlendirilmesi;
- Kırsal envanter çalışmasının başlatılması.

Açlıkla Mücadele, Gıdaya Erişim, Sosyal Güvence ve Adalet

FAO raporuna göre 2020 yılında küresel gıda fiyatları son altı yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Ülkemizde de Türk lirasının ciddi değer kaybı, giderek artan gıda ithalatı, dünya genelindeki emtia ve gıda fiyat artışları nedeniyle enflasyonun da üzerinde seyreden gıda fiyat artışları Türkiye genelinde olduğu gibi İstanbul özelinde de halkı gıda güvencesizliğine ya da sağlıksız ve yetersiz beslenmeye doğru itmektedir. Öte yandan İstanbul'da yaşayanlar arasındaki ciddi gelir eşitsizliği, yüksek seviyelerdeki iç ve dış göç sağlıksız yaşam şartlarına ilaveten işsizlik, sosyal güvenliği ve iş güvenliği olmayan ya da asgari ücretle çalışan kent sakinlerinin sağlıklı gıdaya erişimi neredeyse imkânsız hale gelmiştir. İGSB'nin ana hedefi ise gıda güvencesinin "hasbelkader karın doyurmak" ya da gıda bankaları aracılığıyla gıdaya erişemeyen vatandaşlara ara sıra gıda yardımları yapmak değil adil, sağlıklı, ucuz, yerel, doğa dostu ve istikrarlı gıda ve tarım sistemleriyle üretilen gıdayı ayrıcalıksız olarak İstanbul halkına sunmaktır.

Öne çıkan hedefler

- Mevcut kentsel gıda politikalarında söz sahibi olamayan kırılgan grupların belirlenmesi;
- Kırılgan gruplara öncelik vererek gıda kooperatifleri ve topluluk destekli tarım gibi inisiyatiflerin desteklenmesi;
- Küçük aile işletmelerinin mahsullerinin pazarlara erişiminin kolaylaştırılması;
- Küçük çiftçilere girdi desteğinin sağlanması;
- Tarım işçilerinin ve mevsimlik işçilerin haklarının gözetilmesi;
- Gıda ve üretici pazarları için altyapı desteğinin sağlanması;
- Mahalle lokantaları ve üreticiden tüketiciye doğrudan satış marketlerinin açılması.

Sağlıklı Gıda ve Beslenme Politikaları

Hızla artan kent nüfusu, gelir adaletsizliği, güvenceli iş olanaklarındaki daralma, ulaşım, barınma ve çalışma koşullarındaki sorunlar, yoksulluk, işsizlik, sosyal güvenceden yoksun olma kentlerdeki yemek kültürünü de derinden etkilemekte, besin değeri ya da kalitesi düşük, ucuz gıdaların tüketim miktarı yıldan yıla artış göstermektedir. Obezite sorunu ve yetersiz beslenme sorunu şeklinde görünür hale gelen gıda güvencesizliğinin diyabet, kalp ve tansiyon rahatsızlıkları ile bazı kanser türlerine yol açması, söz konusu meselenin sağlık hususunda dikkatle ele alınmasını gerektirmektedir. Bu sebeple İstanbul kenti için sağlıklı ve ucuz gıdaya erişim hakkı İGSB'nin en önemli amaçlarından biri olarak belirlenmiştir.

Öne çıkan hedefler

- Açlık ve yetersiz beslenme sorunları yaşayan kesimlere destek sağlanması;
- Halk Ekmek üretim kapasitesinin artırılması ve kaliteli ekmeğin ucuz fiyata yoksul-kırılgan kesimlere ulaştırılması;
- Halk Süt programı ile dağıtılan süt miktarının artırılması;
- Çocukların şeker içeriği yüksek, besin ögesi içeriği zayıf, aşırı işlenmiş gıda ürünlerine erişimini azaltacak adımların atılması;
- "Beslenme ve Gıda Güvenliği Okulu"nun açılması;
- Anne sütü ile beslenmeye önem verilmesi için programların hazırlanması.

Gıda Güvenliğini Sağlamak

Gıda ve sağlıklı beslenme ile ilgili politikalarda genel olarak gıda güvencesini sağlamak birinci öncelik olarak ele alınmaktadır. Ancak gıdaların sağlık açısından risk oluşturabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve mikrobiyolojik etkenlerden arındırılmasını amaçlayan gıda güvenliği çalışmaları gıda güvencesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Gıda güvencesi gıdaların topraktan çatala uzanan süreçte insan ve doğa sağlığı açısından risk oluşturmayan ya da risklerin minimize edildiği uygulamalar bütünü ile sağlanabilir. Bu çerçevede bir kentteki yerel yönetimin kendi imkânlarıyla üretebildiği ya da yakın çevresinden doğrudan temin ettiği gıda maddelerinde gıda güvenliğini sağlayacak çalışmalar için gerekli altyapıyı kurması, çalışmaları planlaması ve gerçekleştirmesi esastır. Tüketici ve doğa sağlığını bir arada korumaya yönelik gerçekleştirilecek çalışmalarda iklim krizi, kimyasal kirlilik gibi etmenlerin sebep olduğu ekolojik ortamlardaki bozulma ve değişim periyodik olarak ölçülmeli, titiz bir şekilde kayıt altına alınmalı ve "zamanında" tespit edilerek gereken önlemler hızla alınmalıdır.

Öne çıkan hedefler

- Belediye bünyesinde bir gıda kontrol ve izleme birimi oluşturulması ya da bu konuda faaliyet gösteren bir birimin altyapısının güçlendirilmesi,
- Bu konularda faaliyet gösteren Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı gibi kamu kurumlarından yaptıkları çalışmalara dair sonuçların takip edilerek ve bir araya getirilerek değerlendirilmesi;
- Gıda güvenliği açısından önem taşıyan kontrol ve izleme faaliyetlerinin güvenilir yöntemlerle ve periyodik olarak yapılması ve bu konuda yapılacak akademik çalışmaların desteklenmesi.

Su Güvenliğini Sağlamak

Su güvencesi açısından bağımlı bir kent olan İstanbul için susuzluk en önemli toplumsal ve ekolojik sorunlardan biridir. Gerek iklim krizi, gerek kimyasal ve mikrobiyolojik etkenlerle kirletilmesi, su varlıklarına yönelik tehdit oluştururken, su varlıklarını etkileyen her türlü sorun halk ve çevre sağlığı açısından da ele alınmalı, gıda güvencesi ve gıda güvenliği sorunu olarak da görülmelidir. Bir yandan suyu idareli kullanmanın ya da su tasarrufu sağlayacak önlem ve uygulamaların yürürlüğe girmesini sağlarken, diğer yandan suların kirletilmemesi için de çaba göstermek gerekmektedir. Bu minvalde su temin ettiğimiz havzalardan başlamak üzere suları kirletme potansiyeli olan etken maddelerin tamamının kontrol ve izleme faaliyetlerinin kapsamına alınması hedeflenmektedir. Bu amaçla öncelikli olarak kontrol ve izleme faaliyetlerinin kapsamının genişletilmesi için gereken laboratuvar altyapısını ve donanımını güçlendirmek, kontrol ve izlemesini yaptığımız etken madde sayısını arttırmaya yönelik analitik çalışmaları tamamlamak amaçlanmaktadır.

Öne çıkan hedefler

- Kayıp kaçak oranlarının azaltılması;
- Su kullanım miktarını dikkate alan kademeli bir fiyat politikasının izlenmesi;
- Tehlikeli atıkların kaynağında ayrıştırılması, toplanması ve uygun bir şekilde bertaraf edilmesi;
- Tarım ve gıda üretiminde su tasarrufu sağlamaya yönelik uygun-yeni teknolojiler kullanılması ve ekolojik dengeye önem veren üretim modellerine geçişin sağlanması;
- Yağmur hasadının artırılması;
- Su kirliliğine dair kontrol ve izleme çalışmalarından elde edilen verilerin kayıt altına alıp raporlanması;
- Agroekolojik yöntemlerle tarımsal faaliyetlerden sulara bulaşan fosfat miktarının azaltılması.

İklim Krizi ve Doğa Dostu-İstikrarlı Tarım

Bilim insanlarının hemfikir oldukları küresel iklim değişikliği sağlıklı bir yaşam sürdürebilmek için gerekli olan temiz hava, temiz su, yeterli ve dengeli beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlara erişimi olumsuz etkileyecektir. Birleşmiş Milletler'in İklim Değişikliği ile ilgili Bilimsel Komitesi'nin 2021 yılındaki son raporunda iklim değişikliğinin su ve

toprak üzerindeki olumsuz etkilerinin bu fiziki varlıkların sınırsız ve sorumsuzca kullanımı ile birleşmesi sonucunda gıda güvencesini sağlamanın ya da nüfusu doyurmanın giderek zorlaştığı belirtilmiştir. Gıda üretiminde kalite kaybı, yağış rejimindeki değişikliklere, topraktaki tuzluluğun artmasına ve üst toprak tabakasındaki kayıplara bağlı olarak tarımsal üretim veriminin azalması, tarımsal üretimde beklenmeyen hastalıkların belirmesi sonucu ürün kayıpları yaşanması, deniz suyu ısısında artış ve asitleşme nedeniyle su ürünlerinde ve balık stoklarında azalma, deniz seviyesinin yükselmesi ile kıyı alanlarındaki tarım arazilerinin yok olması ve tuzlu suların tatlı su alanlarına zarar vermesi, biyolojik çeşitliliğin azalmasına bağlı olarak doğal zararlı kontrolünün etkisiz hale gelmesi iklim değişikliğinin gıda güvencesi ve güvenliği bağlamında sebep olacağı sorunlardan sadece birkaçıdır. Tarım ve gıda sektöründe beklenen kalite düşüklüğü ve miktar azalması yanında İstanbul kentinin hızla artan nüfusu da dikkate alınırsa İGSB'nin iklim krizi ile birlikte düşünülmesinin ne kadar önemli olduğu apaçık ortadadır.

Öne çıkan hedefler

- Yerel kaynaklara yönelik girişimlere destek verilmesi ve kooperatifleşmenin yaygınlaştırılması;
- Ekosistem yaklaşımı ile bütünsel ve entegre arazi kullanımı planlamasının yapılması ve agroekolojik tarıma geçişin öncelikli olarak desteklenmesi;
- Park ve bahçelerde sıcaklara daha dayanıklı ve su tüketimi az bitkilerin kullanılması;
- Doğa dostu küçükbaş hayvancılık, arıcılık ve balıkçılık uygulamalarının desteklenmesi;
- Mahallelerdeki sahipsiz ve kullanılmayan alanlarda, balkon, arka bahçelerde kentsel tarımın başlatılması ve kent bostanlarının çoğaltılması.

Gıda Atık, İsrاف ve Kayıpların Önlenmesi

Perakendeciler, yiyecek içecek servis sağlayıcıları ve tüketiciler hariç, zincirdeki gıda tedarikçilerinin kararları ve eylemleri sonucu yenilebilir gıda miktarında (niceliksel) ya da kalitesinde (niteliksel) azalma olarak kendini gösteren gıda kaybı ile gıda miktarında ya da kalitesinde dağıtım ağı ya da perakendeciler, yiyecek içecek servis sağlayıcıları ve tüketicilerin kararları ve eylemlerinden kaynaklanan azalma olarak beliren gıda israfı çok katmanlı bir meseledir.

Gıda kaybı, israfı ve atıklarının azaltmak, yenilebilir durumda olduğu halde yenmeden çöpe giden gıda miktarını azaltmak ve değerlendirilemeyen gıda atıklarını da ekonomik döngüye yeniden dâhil etmek anlamına gelmektedir. Söz konusu azaltım gıda güvencesi ve gıda güvenliği açısından olumlu sonuçlar doğuracağı gibi iklim değişikliği sorununun çözümüne yönelik düzeltici, onarıcı ve yenileyici faaliyetlere de önemli bir katkı sunacaktır. Bu sebeple İstanbul'un gıda kayıplarını ve israfını önlemeye, azaltmaya, gıda atıklarını değerlendirmeye yönelik uygulamaları yürürlüğe koyarak üretim tüketim zincirinde doğal hayatı gözetin ve istikrarlı gıda sistemlerine katkıda bulunan bir kent haline getirmek amaçlarımızdan biridir. Bu amacı gerçekleştirmek için yapacağımız uygulamalar "Azalt, Yeniden Değerlendir ve Geri Dönüştür" esaslarına dayanmaktadır.

Öne çıkan hedefler

- "Azalt, Yeniden Değerlendir ve Geri Dönüştür" esaslarının benimsenmesi;
- Atıklarının kaynağında ayrılmasını ve ayrı ayrı toplanmasının sağlanması;
- Semt pazarlarında gıda kaybını ve israfını azaltacak önlemlerin alınması;
- Gıda toptancı hallerinin gıdaların bozulmasına, zarar görmesine ya da zayı olmasına yol açacak teknik ve hijyenik koşullarının kontrol edilmesi ve iyileştirilmesi;
- Belirlenecek ürünlerde gıda kayıplarının araştırılması;
- Temsili iş ve hanelerde gıda kayıplarının araştırılması;
- Tüketiciler için gıda okur-yazarlığını arttırmaya yönelik çalışmaların yapılması.

İstanbul'u Afetlere Dirençli Kılmak ve Krizleri Yönetmek

Açlığın dünya genelinde artmasındaki en önemli etkenlerden biri, çoğu iklim değişikliği kaynaklı doğal afetlerken, İstanbul özelinde gerçekleşmesi beklenen büyük deprem de vatandaşları korumak ve acil yardım götürmek konusunda tedbirler almayı gerektirmektedir. Afet ve olağanüstü hallerde merkezi ve yerel yönetimin gıda hakkı kapsamında vatandaşların gıda ihtiyacını karşılama konusunda aktif yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülük yasal olduğu kadar ahlaki ve insanidir. Afetler gıda güvencesinin üç ana bileşeni olan üretim-tedarik, erişim ve istikrarı olumsuz etkileyerek yetersiz beslenme ve açlık sorununu derinleştirmektedir. Ayrıca afet bölgelerinde su ve gıdaların mikrobiyolojik etkenlerle kontamine olması sıklıkla görülmekte, çok kısa süre içinde salgın şeklinde seyreden hastalıklara yol açabilmektedir. Yerel ve merkezi yönetim İstanbul için afet senaryolarını hazırlarken depreme ağırlık vermiştir. Ancak depremin yanında AKOM tarafından hazırlanan Acil Durum ve Afet Müdahale Planı'nda sel, fırtına, heyelan, yangın ve patlama gibi risklere göre de analiz yapılmış, Covid-19 ile birlikte Salgın Hastalık ve Pandemi Operasyon Planı oluşturulmuştur. Buna ek olarak afet sonrası müdahaleler Valiliğe bağlı şekilde AFAD bünyesinde gerçekleşeceği için İstanbul İl Afet Müdahale Planı da hazırlanmış, bu plana göre beslenme, barınma gibi farklı hizmet grupları oluşturulmuştur. Deprem gibi büyük ölçekte etkili olan bir afet durumunda yapılan planlara göre iş birliği içinde çalışma gereği olduğu açıktır.

Öne çıkan hedefler

- Gıdaya erişimi öncelikli gören afet acil eylem planlarının hazırlanması;
- Gıda tedarik zincirindeki olası kırılmalara karşı alınabilecek önlemlerin belirlenmesi;
- Soğuk zincirin kırılmasını önlemeye yönelik hazırlıkların yapılması;
- Acil gıda ihtiyacını karşılamaya yönelik planlama yapılması;
- Afetlerin yol açacağı tarımsal üretim ve gıdaya erişim zararlarını azaltmak amacıyla altyapı-donanım değişikliklerini sağlamaya yönelik çalışmaların yapılması;
- Afet dönemlerinde yerel tarımı ve gıda işleme şirketlerini korumak için ayrı bir bütçenin oluşturulması.

GİRİŞ

1.1 Kentler ve Gıda Politikaları

Bugün dünya nüfusunun yarıdan fazlası kentlerde yaşamakta ve 2050'de 2,5 milyar kişinin daha kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir. Yine dünya nüfusunun %85'i kent merkezine üç saatlik mesafede yaşarken, 881 milyon kişi de kentlerin çeperlerindeki gecekondualarda hayatlarını devam ettirmektedirler. Kentli nüfus arasında işsizlik ve yoksulluk, temel hizmetlere erişimde yaşanan sosyal adaletsizlik ciddi boyutlara ulaşmıştır.

Kentli nüfus iklim değişimi ve çevre sorunlarının hedefinde olduğu gibi bu sorunların yaratılmasında da önemli rol oynamaktadır. Dünya coğrafyasında %3 yer kaplamasına rağmen, kentli nüfus dünya genelindeki CO2 salımının %70'inden sorumludur; buna ek olarak, toplam enerjinin üçte ikisini de kentli nüfus harcamaktadır.

Kentli nüfus üretilen gıdanın %70'ini tüketmektedir. Buna rağmen gıdaya erişimde yaşanan adaletsizlikler, yetersiz beslenme ve beslenme bozuklukları, aşırı kilo, obezite ve bunlara bağlı sorunlar önemli toplum sağlığı sorunsalları haline gelmiştir.¹

Bu trend tarihsel bir birikimin sonucudur. Zira 20'nci yüzyılın ikinci yarısında yaşanan hızlı kentleşme dünyanın pek çok ülkesinde plansız büyümeye, toplumsal adaletsizliğe, doğa kirliliğine, tarihi mirasın ve doğal kaynakların tahribine neden olmuştur. Kentler pek çok toplumsal sorunların yaşandığı, yoksulluğun, eşitsizliklerin, çevre sorunlarının en belirgin olduğu mekanlar haline gelmiştir. Özellikle mega kentlerde konut, ulaşım, sağlık, eğitim, beslenme ve altyapı konusundaki yetersizlikler milyonlarca insanın yaşamını tehdit eden toplumsal sorunlar haline gelmiştir. Kentler büyürken konut, endüstri, altyapı ve arazi talebi konusunda yaşanan rekabet ve gıda dışındaki sektörlerde yaşanan hızlı

¹ FAO Framework for the Urban Food Agenda, 2019 Rome

ekonomik büyüme kentlerde tarıma ayrılan alanın giderek küçülmesine neden olmuş ve kentleri gıda temininde uzun tedarik zincirlerine ve küresel pazarlara mahkûm olan tüketim merkezleri haline getirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmekte olan çoğu ülkenin küresel pazarlarla eklememesini sağlamaya yönelik politikalar, tarım sektöründe geçimini sürdüremeyen milyonlarca yoksul aileyi kentlere göç etmek zorunda bırakmıştır. Kentlerin çevrelerinde su, elektrik, kanalizasyon gibi altyapıların ve temel sosyal hizmetlerin olmadığı gecekondularda yaşayan yoksul nüfus, işsizler, emekliler ve dar gelirli için gıda temininde ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır. Farklı boyutlarını ele almadan konuyu sadece konut arzı olarak ele alan, imar affı veya gecekonduların islah programları ile süreci idare etmeye yönelik politikalar, kısa zamanda gecekonduların dönüşümüne neden olmuştur. Bu sürecin olumsuz sonuçlarından biri daha önce evinin bahçesinde az veya çok bazı temel gıda ihtiyaçlarını üretebilen ailelerin kendine yeterli üretim kapasitelerini kaybetmeleridir. Kırsal-kent bağlarının zamanla kopması, kırsal bağları sayesinde ailelerinden gelen tarımsal ürünlerle gıda ihtiyaçlarının bir kısmını temin edebilen kentli nüfusun gıda güvencesine yeni bir engel daha oluşturmuştur. Toplu konut projeleri ve korunaklı sitelerin de yaygınlaşmasıyla gıdaya erişilebilirlik sorunu çok daha yaygın bir karakter kazanmıştır.

Günümüzde gıda temini için harcanan zaman giderek artarken, kentin ulaşım sorunları da katlanmaktadır. Kentlerde yaşayan milyonlarca insanın beslenme ihtiyacını gidermek için kara, deniz ve hava yoluyla her gün tonlarca gıda ürününün taşınması, depolanması ve arz edilmesi sürecinde yaşanan sorunlar zaten yeterli olmayan ulaşım altyapısını zorlamakta, israfa, hijyen ve ekolojik sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunlara ek olarak, plansız-çarpık kentleşme kentli nüfusun tüketim ve beslenme davranışlarını da olumsuz şekilde etkilemektedir. Özellikle dar gelirli aileler gıda harcamalarını yaparken daha çok ekmek ve unlu mamullere, uzun raf ömürlü, besin ögesi içeriği zayıf yüksek kalori değerli hazır gıdalara ya da ucuz gıdalara yönelmektedir. Bu da beslenme ve sağlık açısından çeşitli sorunlar yaratmaktadır.

Süper ve hipermarketlerin yayılması orta ve üst gelir grubu ailelere seçenekler tanırken, rekabet gücünü yitiren küçük esnaf için geçim sorunları yaratmaktadır. Kendi tedarik zincirlerini kuran, doğrudan üreticiden alım yapan, büyük ölçekli alımlarla maliyetlerini düşürebilen, imalatçı firmalara kendi özel markalarını hazırlatarak hem marka hem fiyat avantajını kullanabilen zincir perakendeciler kısa zamanda dünyanın pek çok ülkesinde gıda sektörünün en güçlü aktörleri arasına katılmışlardır. Ambalaj, iletişim ve ulaşım sektörlerindeki gelişmeler süpermarketlerin iş gücü maliyetlerini düşürmelerine olanak sağlamış, tam zamanlı sistemler, soğutucular, dondurucular ve klima olanakları

depolama sorunlarını azaltırken, barkod, yazarkasa ve optik okuyucular merkezi kontrol ve denetimi kolaylaştırmıştır. Lojistik, tedarik, satış ve pazarlamada modern uygulamalar, büyük alımların sağladığı ölçek ekonomileri, reklam ve promosyonlar ve tüketiciye verilen güven duygusu maliyetleri azaltıcı bir etki oluştururken satışları ve kâr oranlarını da artırmaktadır. Süpermarketler raf alanı temini için ücret talep ederek mekânsal maliyetlerinin bir kısmını imalatçı firmalara aktarırken, onlarla rekabet yeteneği olmayan küçük esnafın, küçük üretici ve imalatçıların rekabet gücünü de yok etmektedir.

Kentlerin gıda güvencesi sağlıklı kentleşmeden ayrı düşünülemez. Yeterli iş olanaklarının olmadığı milyonluk kentlerde yoksul ve dar gelirli aileler, emekliler, kentte barınan mülteciler gelir, hizmetlere ulaşım ve beslenme alanlarında giderek ciddi boyutlara ulaşan eşitsizliklerle savaştıkları zorunda bırakılmışlardır. Öte yandan ekonomik faaliyetlerin kentlerde yoğunlaşması, kentli nüfusun farklı alanlardaki bilgi ve tecrübesi, kurumsal çerçeve, farklı kültürler ve güç ilişkilerinin bir arada bulunması, kentlerin ve yerel yönetimlerin de rollerini arttırmıştır. Bu bağlamda kentler ekolojik ve sosyo-ekonomik konularda daha dayanıklı, doğa dostu, istikrarlı ve eşitlikçi politikaların hayata geçirilmesi konusundaki arayışların ve yenilikçi kent anlayışlarının odağı olmuşlardır.

Bu anlayışın bir parçası da yerel yönetimlerin kenti kırla bütünleştiren, açlık ve yoksullukla mücadeleyi, kentli nüfusun sağlıklı ve besleyici gıdalara erişimini hedefleyen, insanlara aş, çalışanlara iş üreten, doğayı ve kültürel değerleri koruyan gıda stratejileri üretme arayışları olmuştur. Son yıllarda kent gıda stratejilerinin ulusal ve uluslararası gıda politikalarının şekillenmesinde önemli katkıları olmuştur. Milano Kentsel Gıda Politikası Paketi gibi 200'ün üzerinde kentin üye olduğu sosyal ağlar, küresel düzeyde dayanışmayı ve bilgi alışverişini savunurken, kent gıda stratejilerinin her kentin kendine özgü coğrafyası ve toplumsal gereksinimleri ile birlikte değerlendirilmesini savunmaktadır. Bu stratejilerin oluşumunda hak ihlallerine ve adaletsizliklere yol açan mekanizmaların, uluslararası ticaretten yerel üretime, kırsaldan kente kadar giden bağlantıları da dikkate alarak kentler için adil, dirençli doğa dostu ve istikrarlı bir gıda sistemini belirlemek mümkün olabilir. Bütün bu süreçlerde kentli nüfusun karar mekanizmalarına ne ölçüde dâhil edilebildiği de unutulmamalıdır.

1.2 Yerel Gıda Politikalarının Artan Önemi

Tarım politikalarının kırsal kesim kalkınma politikaları içinde sınırlı bir kavrayışla düşünüldüğü, tarımın sadece kırsal alanlara ait bir sektör olarak kabul edildiği uzun yıllar boyunca, kentlerin tarım ve gıda politikalarındaki yeri önemsenmemiş, kentler sadece tüketicilerin yoğun bulunduğu, tüketim odaklı geniş pazarlar olarak dikkate alınmıştır. Ancak kırsal tarım ve kalkınma politikalarının başarısızlığı, altyapı ve sosyal hizmetlerin kırsal bölgelere götürülememesi, çiftçi ve köylü sınıfının çalışma ve yaşam şartlarındaki zorluklar, küresel tarım politikalarının etkisiyle üretim girdilerinde ve tarım ürünlerinde dış pazara bağımlılığın artması sonucunda kırsal alandan kentlere yönelen çok büyük iç ve dış göçler gerçekleşmiştir. Bu olumsuz tabloda etnik çatışmaların ve savaşların da rolü atlanmamalıdır.

Bütün bu nedenlerle uzun yıllar boyunca göz ardı edilen kent gıda politikaları 2000'li yılların başından itibaren önemli gündem konularından biri haline gelmiştir. 2007-2008 yıllarındaki artan gıda fiyatları krizi ve onun akabinde ortaya çıkan finansal/ekonomik kriz ile gıda ve tarım politikaları, özellikle gelişmiş ülkelerdeki kentlerde merkezi hükümetlerden bağımsız olarak kent gündeminde

yer almaya başlamıştır. Bu sürecin sonucunda dünya genelindeki kentler arasında ağlar kurulmaya başlanmış ve Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) yanında, gıda ve tarım alanı ile ilgili uluslararası örgütler de bu alanda politikalar geliştirmeye başlamışlardır. Küreselleşmenin ve serbest piyasa ekonomisinin etkisiyle giderek dışa bağımlı hale gelen gıda ve tarım sektörü karşısında ulusal tarım politikalarının neredeyse yok olması kent gıda politikalarının kısa sürede yaygınlaşmasının en önemli nedenlerinden biridir. Pazarın dışına itilen yerel üreticiyi yeniden güçlendirmek, küresel gıda tedarik zincirinin uzun halkalarını kısaltarak üretici ile tüketiciyi yakınlaştırmak, kent nüfusuna sağlıklı ve ucuz gıda temin etmek, doğaya uyumlu gıda sistemlerini desteklemek amacıyla oluşturulan kent gıda politikaları aynı zamanda iklim krizi, çevre ve beslenme sorunlarına da çözüm üretebilecek önemli bir alternatif haline gelmiştir.

Küresel gıda ve tarım sektörünün piyasayı kontrol etme gücüne sahip devasa ölçekli büyük şirketlerine karşı yerel ve gelenekseli korumayı esas alan kent gıda politikaları kamu refahını gözeten demokratik uygulamaların da yeni adresi olmuşlardır. Merkezi hükümetlerin küresel politikalarla

bağımlı olduğu bir dönemde, kent yönetimleri alternatif politika üretebilmek ve bu politikaları merkezi bürokrasiden uzak, halka yakın bir biçimde uygulayabilmek açısından çok önemli avantajlara sahiplerdir.

Bütün bunlara ilaveten son yıllarda iklim değişikliğinin tetiklediği doğal afetlerin artmasıyla kentlerin kırılganlığı artmıştır ve artmaya da devam edecektir. Bu sürecin sonuçlarından biri kent halkının en acil ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda ilk sorumluluk sahibi olan yerel yönetimlerin mümkün olduğu kadar ve özellikle de gıda alanında kendi kendine yetmeyi sağlamaya yönelik yaklaşımlara ve uygulamalara yönelmeleri olmuştur. Çünkü gıdaya fiziki erişimin sağlanması özellikle acil durumlarda ve doğal afet zamanlarında kent yönetiminin en önemli yükümlülüklerinden ve hizmetlerinden biridir.

Dünya iklim krizinin tetiklediği doğal afetlerin yanı sıra, 2020 yılında SARS-CoV-2 virüsü ile küresel ölçekte etkili yeni bir kriz ile karşı karşıya gelinmiştir. Pandeminin açığa çıkardığı sağlık krizi, bir gıda krizini de gözler önüne sermiştir. Gıda krizinden özellikle tarım ve gıda üretiminden uzak, büyük kentlerde yaşayan halklar etkilenmiş ve kent halkı uzun bir dönem sonra belki ilk defa gıdanın sofraya nereden geldiği, kimlerin ürettiği ve kimlerin taşıyıp pazara marketlere getirdiği sorusu ile yüz yüze kalmıştır.

Pandemi ilk etapta gelişmiş ülkelerdeki karantina tedbirleri ve sınırların kapatılması ile tarım işçilerinin hareketliliklerini etkilemiş, uzun tedarik zincirleri kırılmış, dünyanın sayılı zengin ülkelerindeki süpermarketlerde yaşanan panik, dirençli görünen gıda tedarik ağlarının bile ne kadar kırılgan olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu durumun ortaya çıkardığı panik ile dünyada emtia ürünlerinin ihracatçısı ülkeler satışlarına sınırlamalar getirerek ulusal stokları artırma yoluna gidince fiyatlarda büyük artışlar yaşanmıştır. Her ne kadar FAO küresel gıda ticaretini olumsuz yönde etkileyecek bu tür sınırlayıcı yaklaşımlarının yapılmaması gerektiğini tavsiye etse de birçok ülke bu tavsiyeye uymamış, Türkiye gibi özellikle kırmızı et, hayvan yemi ve üretim girdilerinde dışa bağımlı ülkelerde büyük fiyat artışları yaşanmıştır.

Bütün bu nedenlerle hem merkezi hükümet politikalarında, hem de kentlerde kendi kendine yetme modellerine ağırlık veren tarım ve gıda politikalarına doğru ciddi bir eğilim gözlemlenmiştir. Böylece gıda güvencesi, gıda egemenliği, gıda hakkı, sosyal güvence, sürdürülebilir kalkınma amaçları gibi uluslararası gündemi meşgul eden kavramlar yerel yönetimlerin gündemlerine de girmiş, farklı sektör ve hassasiyetlerden gelen değişik aktörleri bir araya getiren yeni yönetim biçimleri oluşturulmuştur.

GIDA POLİTİKALARINDA ÖNEM KAZANAN BAZI KAVRAMLAR VE YAKLAŞIMLAR

Tarım ve gıda sektörünün karmaşık yapısı, sağlık, doğa, enerji, finans, iş gücü, eğitim, konut gibi diğer sektörlerle yakın ilişkisi göz önüne alındığında gıda sistemindeki değişimin sadece bir sektörde değil, ekonomik ve toplumsal hayata yön veren tüm temel sistemlerde reformlara ihtiyaç duyacağı açıktır. Ekolojik tarım ve alternatif temiz enerji kaynakları sağlanamadan doğa dostu ve istikrarlı bir gıda sistemi, çokuluslu tekellerin ve küresel finansın egemenliği kırılmadan gıda egemenliği, toplumsal refahı gözeten kurumlarının işlevleri yeniden sağlanmadan ve bunun yanı sıra konut, ulaşım ve çalışma politikaları çalışanların yararına yeniden düzenlenmeden gıda güvencesi-güvenliğinin sağlanabilmesi olanaksızdır.

Uluslararası alanda her 10 yılda bir yapılan Dünya Gıda Zirveleri, Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri (2000-2015) ve onu takip eden Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2015-2030) açlığın ve beslenme yetersizliğinin ortadan kaldırılması ve gıda güvencesinin sağlanmasının önemini devamlı gündeme getirmiştir. 2008'de yaşanan ve 2011'de tekrar eden gıda krizi ve 2020'den beri yaşamakta olduğumuz pandemi, hem ulusal hem de küresel ölçekte konunun önemini gündemde tutmaktadır. Bugün pek çok uluslararası kurumun (FAO, Dünya Gıda Güvencesi Komitesi CFS, IFAD, Dünya Gıda Programı WFP, Avrupa Topluluğu Ekonomik ve Sosyal Komitesi², Birleşmiş Milletler Çevre Programı UNEP gibi³) sürdürülebilir, etkin, besleyici ve sağlıklı gıda sistemlerini yaşama geçirecek politikaların gereğinden söz etmesi bu konudaki küresel endişeleri yansıtmaktadır.

Ancak bu kurumlarda sürdürülebilirlik ve gıda güvencesinin önemi konusunda fikir birliği olsa da bu kavramların tanımlanmasında ve önceliklerin belirlenmesi noktasında oldukça farklı yaklaşımlar gözlenmektedir. Dünya pazarlarına egemen olan çok uluslu şirketler ve uluslararası kurumlar çözümü üretim kapasitesinin ve verimliliğin artırılmasında, sulama sistemlerinin modernizasyonu, melez veya GDO'lu tohumlar, tarım ilaçları, yapay gübre, akıllı tarım, dikey tarım,

² ESC, 2016. Opinion of the European Economic and Social Committee on Sustainable Food Systems. European Economic and Social Committee, Brussels

³ UNEP (2019) Sustainable Food systems and Food security. <https://www.unep.org/resources/policy-and-strategy/sustainable-food-systems-and-food-security>

yapay proteinler, digital tarım türü teknolojik çözümlerde ve küresel ticarete görmektedir. Bu yaklaşım, türlü nedenlerle gıdaya erişemeyenlere de gıda bankaları, hayır kurumları ve uluslararası yardım kurumları aracılığı ile yardım edilerek çözüme ulaşılabileceğini savunmaktadır. Bütün bu yaklaşımlar iklim krizini derinleştirme, kimyasal kirliliği ve biyolojik çeşitlilik kaybını arttırma gibi olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Dolayısıyla, doğal hayatın istikrarını gözeten, doğal hayattaki canlılar arasındaki ilişkilerin devamlılığını esas alan, kamusal refahı sağlamayı ve toplumsal barışı korumayı amaçlayan yaklaşımlara ihtiyaç vardır.

Yıllardır kullanılan sürdürülebilirlik kavramının ve bu kavram çerçevesinde şekillenen iktisadi ve teknik yaklaşımların ekolojik sorunlar karşısında yetersiz kaldığı, sorunlara çözüm sağlamak bir yana mevcut sorunların maskelenmesine ve daha da derinleşmesine yol açacak şekilde uygulama alanı bulduğu da bir gerçektir. Sürdürülebilirlik kavramını sürdürülebilir bir şekilde kullanmak artık olanaksızdır. Bu metinde bir kaynakta geçen ifadelere atıf yapmak gibi zorunlu olan haller dışında “sürdürülebilirlik” kavramı yerine

“doğa dostu ve istikrarlı” ifadesini kullanmak tercih edilmiştir. Bu ifade tercihi ile sadece insanları değil diğer canlıları da dikkate aldığımızı ve doğal hayatın istikrarını korumayı temel ilke olarak benimsediğimizi önemle vurgulamak isteriz.

2.1 Gıda Egemenliği

Serbest piyasa yanlısı ve küreselleşmeyi öne çıkaran gıda politikalarını eleştiren, küresel ekonomide ve gıda sistemindeki adaletsizlikleri vurgulayan gelişmekte olan ülke temsilcileri, La Via Campesina gibi çiftçi örgütleri ve sivil toplum kuruluşları sorunun fazla nüfus değil dünya kaynaklarının adaletsiz dağılımından kaynaklandığını savunmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü’nün ve sanayileşmiş zengin ülkelerin gelişmekte olan ülkelere dayattığı serbest pazar ve küresel ticaret politikalarına karşı, yerel üreticilerin adil fiyatlar almasını sağlayacak önlemlerin alınmasını ve ülkelerin iç pazarlarını ucuz, kalitesiz ve yabancı ithal ürünlerden koruyabilmeleri hakkını önermektedir.

İlk kez La Via Campesina’nın savunduğu “gıda egemenliği” bireylerin, toplumların ve ülkelerin tarım, balıkçılık, iş gücü, gıda ve toprak politikalarını ekolojik, toplumsal, ekonomik ve kültürel gereksinimlerine uyacak şekilde düzenleyebilmeleri hakkını ve toprak, orman, su ve genetik kaynakların kamu yararına göre kontrolünü amaçlamaktadır. Bu görüş sağlıklı beslenmenin temel bir insan hakkı olduğunu, doğa dostu ve istikrarlı bir tarım ve gıda sisteminde küçük ve orta ölçekli işletmelerin tekellerin baskısından korunması gerektiğini, küresel ticaretin, yerel ve bölgesel çözümlere engel değil destekleyici rol oynamasını ve yeni teknolojilerin öncelikle insan sağlığına ve doğaya etkilerinin araştırılması gereğini talep etmektedir. Bunlar yapılmadan gıda güvencesini sağlamak olanaklı değildir.

Gıda egemenliği anlayışı gıda politikalarının belirlenmesinde küresel taleplerinin değil kamusal gereksinimlerin öncelik kazanmasını, bu amaçla ulusal ve yerel düzeyde koordinasyon ve iş birliğini ve en geniş toplumsal katılımın sağlanarak tartışmaya açılmasını da öngörmektedir. Gıda

egemenliği ilkesi bu nedenle ulusal olduğu kadar yerel yönetimlerin de gıda politikalarının ve stratejilerinin belirlenmesinin gereğini savunmakla birlikte⁴, aynı zamanda oluşturulacak iş birliği ağlarının aracılığı ile küresel dayanışmayı da gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

2.2 Gıda Güvencesi

1996 yılında Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü FAO'nun düzenlediği Dünya Gıda Zirvesi, gıda güvencesini "bütün insanların her zaman aktif ve sağlıklı bir yaşam için gerekli olan besin ihtiyaçlarını ve gıda önceliklerini karşılayabilmek amacıyla yeterli, sağlıklı, güvenilir ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik bakımdan sürekli erişebilmeleri" durumu olarak tanımlamıştır. Gıda güvencesi kavramı daha çok gıda üretim ve tedariki konusuna odaklanmaktadır.⁵ FAO'nun tanımladığı dört ana hedef⁶:

1. Sağlanabilirlik: Gerekli miktar ve kalitede gıdanın üretimi ve pazarlarda mevcudiyeti, herkes için yeterli gıdanın sağlanabilirliği gıda güvencesi için önemli bir şarttır. Bu da yeterince gıda üretebilmek ve üretilen gıdanın tarladan mutfığa kadar kayıp ve israfının önlenmesini gerektirir.

2. Erişilebilirlik: Üretilen ve pazarda mevcut olan gıdaya herkesin fiziksel ve ekonomik açıdan erişebilmesi gıda güvencesinin en önemli hedefidir. Küresel ve toplumsal eşitsizlikler herkese yeterli gıda sağlanabilse bile bu gıdaların adil bir şekilde tüm ihtiyaç sahiplerine ulaşamadığını, özellikle ekonomik güvenceleri olmayan ve sosyal olarak kırılgan bölge ve katmanlara gıdanın erişemediğini gösteriyor. Erişilebilirlik etkin dağıtım ve pazarlama kadar, kişilerin temel üretim araçlarına veya yeterli gelire sahip olmalarını, bunların mümkün olmadığı koşullarda ise devletin, yerel yönetimlerin vakıf ve diğer sosyal refah kurumlarının herkesin gerek duyduğu sağlıklı ve besleyici gıdaları temini için çalışmasını gerektiriyor.

3. Kullanılabilirlik: Herkesin fizyolojik ihtiyaçlarını giderebilecek sağlıklı ve güvenli gıdaya ve suya ulaşımı, insanların sağlıklı beslenme konularında bilgilendirilme-

si, sağlıklı beslenmenin bir ayrıcalık olmaktan çıkması önemli bir gıda güvencesi hedefidir.

4. İstikrar: Güvenli ve yeterli gıdaya herkesin her zaman erişilebilir olması için ani şoklara ve muhtemel ekonomik ve iklimsel risklerle, doğal afetlere karşı dirençli ve hazırlıklı olması ve gıda üretim ve dağıtımının doğaya duyarlılığı gıda güvencesi gerekleri arasında yer alıyor.

Dünya Gıda Komitesi'nin (CFS) beşli tasnifinde öne çıkan bir başka husus da temsil yeti (agency) konusudur. CFS egemen neoliberal yaklaşımın gıda güvencesinin sağlanması sorumluluğunu bireylere ve pazar mekanizmalarına bırakmasının, bunun mümkün olmadığı durumlarda ihtiyaç sahiplerine gıda yardımı ile sorunun giderilebileceğini ön gördüğünü, bunun da yoksul ve kırılgan gruplar arasında açlığın devam etmesine neden olduğunu iddia etmektedir. Gıda güvencesinin temininin bir ayrıcalık değil, bir insan hakkı olarak tanımlanması ve bu konuda merkezi ve yerel yönetimlerin iş birliği ve koordinasyon içinde çalışması gerekmektedir.⁷

Son yıllarda, iklim değişikliği, artan nüfus, yükselen gıda fiyatları ve ekolojik sorunlar nedeniyle ülkemizde olduğu gibi her yerde gıda güvencesi ve güvenliği ciddi bir biçimde tehlikeye girmiştir. Bu nedenle su ve toprak kullanımı, gıda ticareti, tarım ürünlerinin hasat sonrası işlenmesi gibi konuları kapsayan uygulama hedefleri Birleşmiş Milletler'in 2030 yılı için Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na uygun olarak yeniden şekillendirilmektedir. Bu değişim Türkiye'de de özellikle de İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde (İBB) İstanbul Planlama Ajansı'na bağlı olan Vizyon 2050 Ofisi çalışmaları ile uygulamaya alınmıştır.

⁴ Desmarais, A. A., Claeys, P., & Trauger, A. (Eds.). (2017). Public policies for food sovereignty: Social movements and the state. Routledge.

Pimbert, M. P. (Ed.). (2017). Food sovereignty, agroecology and biocultural diversity: Constructing and contesting knowledge. Routledge.

Wittman, H., Desmarais, A., & Wiebe, N. (2010). The origins and potential of food sovereignty. Food sovereignty: Reconnecting food, nature and community, 1-14.

⁵ CFS, 2014. Global Strategic Framework for Food Security & Nutrition (GSF). Committee on World Food Security. http://www.fao.org/fileadmin/templates/cfs/Docs1314/GSF/GSF_Version_3_EN.pdf

⁶ FAO, 2008. An Introduction to the Basic Concepts of Food Security. <http://www.fao.org/3/al936e/al936e.pdf>

⁷ Koc, M. 2013. Küresel Gıda Düzeni: Kriz Derinleşirken (Global Food Regime: As the Crisis Deepens). İstanbul: Nota Bene, 272 pp.

2.3 Gıda Hakkı

Herkes için sağlıklı ve yeterli gıdaya erişim bir insan hakkı olarak devletlere insan hakları sözleşmeleri ile verilen bir yükümlülüktür. İlk olarak 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan, daha sonra da 1966 yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Konvansiyonu'nun 11'inci maddesi ile yasal koruma altına alınan gıda hakkı, insan haysiyeti kavramından kaynaklanan temel bir haktır. 160'tan fazla ülkenin kabul ettiği bu sözleşmeye Türkiye 2003 yılında taraf olmuştur. Birçok ülkenin anayasasında yer alan bu hak bizim anayasamızda da "yaşam hakkı" çerçevesinde dolaylı olarak düzenlenmiştir. Ne var ki, anayasadaki bu hak tek başına açlığı ve gıda güvencesizliğini ortadan kaldırmaya yetmemektedir. Bunun için karar alıcılar, tarım ve gıda politikalarından sorumlu olanlar, hem merkezi hem de yerel yönetimler doğru politikalarla açlığı ortadan kaldırmak ve bütün vatandaşların adil ve yeterli bir yaşam standardına sahip olabilecekleri gıda güvencesini kesintisiz olarak sağlamakla yükümlülerdir. Sağlıklı gıdaya erişim, gıda bankaları ya da açık mutfaklar aracılığı ile ihtiyacı olana gıda dağıtımını yaparak sağlanamaz. Bunu sağlamak için merkezi yönetimin gerekli düzeni kurmasıyla kişi eğer kendi gıdasını üretecek ise üretim girdilerine adil ve eşit olarak ulaşabilmesi, eğer satın alma yoluyla gıdaya erişimi tercih etmiş ise de istihdam imkânları ve sosyal güvenlik sistemleri sayesinde pazarda mevcut gıdayı satın alabilecek ekonomik güce sahip olması gerekir.

Gıda hakkı devlete "mevcut kaynakların maksimum düzeyde kullanılarak kişilere yeterli beslenmeyi sağlamak" görevini vermiştir. Bu cümle aslında toprak reformundan küçük çiftçi ve üreticilerin korunmasına, kimyasal madde kullanımının azaltılmasından su hakkına, milli gıda stratejisi hazırlamaktan herkese eşit muamele ederken kırılgan gruplara öncelikli olarak hizmet vermeye kadar çok kapsamlı bir sorumluluğa işaret etmektedir. Bu sorumluluk, herhangi bir ihlal karşısında adil yargı sistemleri ile korunduğunda gerçek bir insan hakkı sisteminden söz ediliyor demektir. Ayrıca ülkemizde gıda hakkına yönelik olarak bir çerçeve yasa da mevcut değildir. Bu nedenle yerel yönetimlerin kendi yetki ve sorumlulukları alanında gıda hakkını koruyucu politikalar geliştirmeleri, hem bu yöndeki çalışmalar ile diğer kurumlara ve yerel yönetimlere örnek olacak, hem de yerel tarım ve gıda ekonomisinin vatandaşların sağlıklı gıdaya erişim haklarını da gözeterek desteklenmesini sağlayacaktır.

2.4 Kent Gıda Politikası Oluşturmak: Gerekçeler ve Örnek Uygulamalar

Kentlerdeki kalabalık ve yoğun nüfusun ihtiyaçlarını ekolojik ve adil bir şekilde çözüme ulaştırmak noktasında yerel yönetimlere büyük görevler düşmektedir. Ama son yıllarda gerek kaynak sorunu gerek siyasi nedenler, merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin sorumluluk alanları konusunda ciddi anlaşmazlıklara yol açmaktadır. Bu konudaki küresel baskılar bir yandan merkezi yönetimlerin yaptırım gücünü daraltırken diğer yandan yerel yönetimleri kaynak temini ve yatırımlar konusunda birbirleriyle rekabet eden, plansız, denetimsiz büyüyen idari yapılara dönüştürmektedir.

Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 11'inci hedef⁸ kentlerin kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılınması için gereken önlemlerin alınmasını önermektedir. Bu önerilerin hayata geçirilmesi sürecinde merkezi ve yerel yönetimlere önemli rol ve sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumluluklar arasında:

- Kentte yaşam ve geçimi kolaylaştıracak kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri içeren katılımcı, kapsayıcı, doğa dostu ve istikrarlı planların yapılması ve işleme konulması;
- Herkes için yeterli, güvenli ve erişilebilir konut, ulaşım, sağlık, eğitim ve benzeri temel hizmetlerin sağlanması;
- Doğal ve kültürel mirasın korunması ve gözetilmesi;
- Özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilerin güvenli, kapsayıcı ve erişilebilir yeşil alanlara ve kamu alanlarına erişimlerinin güvence altına alınması;
- Kent ve kent çeperindeki tarım alanları, mera, otlak ve orman alanlarının kentsel büyümenin olumsuz etkilerinden korunması;

- Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçeve Eylem Planı 2015-2030⁹ doğrultusunda bütüncül bir afet risk yönetiminin geliştirilmesi ve uygulanması ile afetler nedeniyle oluşabilecek ekonomik kayıpların, ölümlerin ve etkilenen insan sayısının önemli ölçüde azaltılması için gereken önlemlerin alınması;
- Hava, su kalitesine ve belediye atık yönetimi ve diğer atık yönetimlerine özel önem göstererek kentlerin kişi başına düşen olumsuz ekolojik etkilerinin azaltılması gelmektedir.

Kentli nüfusun kırsal nüfusu geçmesi ve beslenmek için tümüyle kırsal üretime ve/veya küresel tedarik zincirlerine bağımlı hale gelmesi nedeniyle FAO¹⁰ başta olmak üzere pek çok uluslararası kuruluş kent gıda sistemlerinin kalkınma hedefleri içindeki önemini altını çizmektedir.

Bu çerçevede IPES Food¹¹, C40 İyi Gıda Şehirler Deklarasyonu¹², Milano Kentsel Gıda Politikası Paketi¹³, UN HABITAT Yeni Kentsel Gündem¹⁴, Glasgow Gıda ve İklim Deklarasyonu¹⁵ gibi pek çok uluslararası deklarasyon ve oluşum, agroekolojik tarım ve gıda egemenliği ilkelerini, yerel, ulusal ve uluslararası gıda politikalarının hayata geçirilmesi görüşünü desteklemektedir.

Bu temel üzerine pek çok ülke ulusal gıda politikaları veya stratejileri inşa etmektedir. İskoçya (2009), Birleşik Krallık (2010), Galler (2010), Avustralya (2013), İrlanda (2014) ve Kanada (2019) son yıllarda ulusal gıda politikalarını oluşturmuş ülkeler arasındadır. Finlandiya ve Norveç Ulusal Beslenme Konseyleri ve Brezilya'nın Ulusal Gıda ve Beslenme Güvenliği Konseyi (CONSEA)¹⁶ de geniş katılımlı toplumsal aktörleri içeren ortak yönetim mekanizmalarına verilebilecek örnekler arasındadır.

⁸ <https://www.local2030.org/library/60/SDG-Goal-11-Monitoring-Framework-A-guide-to-assist-national-and-local-governments-to-monitor-and-report-on-SDG-goal-11-indicators.pdf>

⁹ UNISDR, Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015-2030). http://uclg-mewa.org/uploads/file/748e86d91ae4409e9188794ddb6c004d/Sendai_TR.pdf

¹⁰ FAO, Urban Food Agenda. <http://www.fao.org/urban-food-agenda/en/>; FAO, Urban Food Actions Platform <http://www.fao.org/urban-food-actions/en/>; FAO-RUAF (2018) City Region Food System Toolkit Assessing and planning sustainable city region food systems. <http://www.fao.org/3/i9255en/i9255en.pdf>

¹¹ IPES Food (2016). Why We Need A Common Food Policy for the EU: An Open Letter to Mr. Jean-Claude Juncker. President of the European Commission.

¹² C40 Good Food Cities Declaration, <https://www.c40.org/other/good-food-cities>

¹³ Milan Urban Food Policy Pact, <https://www.milanurbanfoodpolicypact.org/>

¹⁴ UNHABITAT The New Urban Agenda, <https://habitat3.org/the-new-urban-agenda/>

¹⁵ Glasgow Food and Climate Declaration, <https://www.glasgowdeclaration.org/>

¹⁶ 2019 yılında Brezilya Devlet Başkanı Jair Bolsonaro tarafından kapatılmıştır.

Ulusal gıda politikalarına yön veren arayışın kaynağında bu tür politikaların belediye ve büyükşehir bünyelerinde daha önceden denenmişlikleri yatmaktadır. Bugün dünyanın pek çok kentinde, kenti doğa ve yaşayanlarıyla bütünleştiren, katılımcı, danışan, aşamalı ve çözüm odaklı politikaları üretmek ve planlar yapmak amacıyla kent gıda politikası konseyleri kurulmaktadır. Brezilya'nın Belo Horizonte¹⁷ kentinde yerel yönetimin 1990'larda uygulamaya koyduğu gıda ve beslenme güvencesi programı gerek kentteki açlık ve yoksullukla mücadelesi gerekse kırsal küçük aile işletmeleri ile kentsel talebi etkin bir biçimde birleştirmesi sayesinde büyük bir başarı elde etmiştir. Belo Horizonte'de uygulamaya başlanan, farklı sektörlerden, sivil toplum örgütlerinden ve belediyenin farklı birimlerinden temsilcilerin düzenli olarak bir araya gelip, kentin gıda politikalarını birlikte tasarladıkları Gıda ve Beslenme Konseyi örneğini, İngiltere, Kanada ve ABD'de de kent ve eyalet düzeyinde faaliyet gösteren yüzlerce gıda konseyleri takip etmiştir. 2016 yılında yapılan bir araştırmaya göre sadece ABD ve Kanada'da 324 gıda politikası konseyi mevcuttur.¹⁸

Gıda konusunda politika geliştiren kentler arasında da farklı iş birliği modelleri gelişmektedir. Halen 200'den fazla küçüklü büyüklü, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin kentleri kendi aralarında kurdukları çeşitli iletişim ağları aracılığı sayesinde birbirleri ile bilgi ve tecrübe alışverişi içinde daha iyi, adil, demokratik, doğa dostu ve sağlıklı bir gıda sistemine geçmek için iş birliği yapmaktadırlar. Bunlardan en geniş ağı oluşturan ve 2015'te Milano Gıda Fuarı'nda kurulan Milano Kentsel Gıda Politikası Paketi'ne İstanbul kenti de üyelik için gerekli adımları atmıştır. Kentlerin oluşturdukları bu ağlarda iklim krizi ile ilintili sorunların yaşandığı, eşitsizliklerin, yetersiz beslenme ve açlığın devamlı olarak arttığı bir dönemde "kentlerde adil, istikrarlı, doğal hayatın sürekliliğine zarar vermeyen ve ulusal kültürle uygun bir şekilde nasıl doyarız?" sorusuna cevap aranmaya başlanmıştır. Bütün bu inisiyatiflerde bütüncül bir yaklaşımla kent gıda sistemlerinin, her kentin kendine özgü farklı özellikleri dikkate alınarak, sürdürülebilirlik kavramının ekolojik, ekonomik ve sosyal hedefleri ile örtüşen uygulanabilir politikalar geliştirmek için iş birliğine gidilmektedir. Ne var ki bütün bunlara rağmen bilgi ve bilinç eksikliği, gerekli finansal kaynağın bulunamaması, kurumsal ve insan kaynağına ilişkin sorunlar, merkezi idare ile yerel idare arasında süregelen yasal ve idari çatışma ve karmaşa nedeniyle etkili bir gıda sistemini kent planları içine taşımaya yönelik çalışmalarda çeşitli zorluklarla karşılaşıldığı da unutulmamalıdır. Bütün bu nedenlerle kent gıda stratejileri,

hiçbir ayrımcılık yapmadan kent ve kent çeperinde yaşayan herkesin ucuz, sağlıklı, çeşitli ve kültürlerine uygun gıdaya erişebileceği insan hakkı odaklı bir düzeni, ortak karar alma mekanizmalarıyla, doğa dostu ve istikrarlı yerel gıda sistemlerini belirlemeyi amaçlar. Bunun için de kent ve kent çeperinde kolektif veya bireysel olarak üretilen, doğal kaynakları ve ekolojik değerleri koruyan, insanı, bitkiyi ve hayvanı ya da bir başka deyişle bütün bileşenleri ile doğayı aynı anda düşünen, koruyan, güçsüz, yoksul ve kırılan kesimlerin ihtiyaçlarına öncelik veren bir gıda sistemi kurulma aşamasına geçilmiştir.

Bu sistemi kurmak için gerekli çerçeveyi oluşturacak kent ve kent çeperindeki küçük üreticilerin kentteki talebe cevap vermesini sağlayacak kurumsal destek ve altyapılarla kır-kent arası kopukluğun kaldırılması ya da aradaki mesafenin kısaltılması, gıda güvencesi hedefleri ile ekonomik kalkınma ve istihdam hedeflerinin bir araya getirilmesi gerekmektedir. Yerel yönetimler, ulusal yönetimler ve farklı belediyelerle üreticiler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında etkin iş birliği, koordinasyon ve iletişimi sağlayarak ortak çözümler bulmayı amaçlamaktadır.

Dirençli bir kent gıda sisteminin geliştirilmesi, siyasi irade ve mevcut politika ve planlama araçlarının (örneğin altyapı ve lojistik, kamu alımları, lisanslar, arazi kullanım planlaması) etkin kullanımını, farklı yönetim kademelerinin ve yetkili kurumların (yerel ve bölgesel) ve farklı ölçeklerdeki kurumsal yapıların (belediye, muhtarlık vb.) sürece katılımını gerektirmektedir.

Doğa dostu ve istikrarlı kent gıda sistemleri için yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde sektörler arası koordinasyon ve iş birliği kadar, bu konuda faaliyet gösterecek kurumların tüzük ve yönetmeliklerinin, görev tanımlarının ve yetki alanlarının belirlenmesi ve bu kurumların faaliyetlerini destekleyecek maddi kaynak ve personelin de varlığını gerektirmektedir.

¹⁷ Rocha, C., & Lessa, I. (2009). Urban governance for food security: The Alternative Food System in Belo Horizonte, Brazil. *International Planning Studies*, 14(4), 389-400.

¹⁸ Sussman, L., Bassarab, K. (2016), Food Policy Council Report 2016, Johns Hopkins Center for a Livable Future, Food Policy Networks. https://assets.jhsph.edu/clf/mod_clfResource/doc/FPC%20Report%202016_Final.pdf

2.5 Neden Kent Gıda Politikasına İhtiyaç Var

Gıda güvencesi: Yoksulluk, yetersiz beslenme ve açlık özellikle büyük metropollerde iç ve dış göçlerin de etkisiyle ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu dönüşümün sonucunda kent çeperinde sağlıksız çevre koşullarında yaşayanlar ve dar gelirliler kent sakinleri başta olmak üzere sağlıklı ve yeterli gıdaya erişimde güçlük çeken kesimlerin gıda güvencesine kavuşturulması acil bir önceliktir.

Besleyici gıdaya erişim: İnsan sağlığına zararlı gıdaların piyasaya sürülmesini önlemede yaşanan sorunlar, obezite sorunu, vitamin, mineral vb. gibi besin öğeleri eksikliğinin insan sağlığını ve özellikle de çocuk sağlığını tehdit etmesi sadece yeterli miktarda değil, uygun kalitede gıda maddelerine erişimi sağlamak için stratejik politikalara ihtiyaç doğurmaktadır.

Tarım arazilerinin yok olması: İstanbul gibi büyük metropollerde, kent çeperlerindeki tarım arazilerinin yerleşime açılması, mega projeler, atıklar ve doğanın kirletilmesi sonucu tarıma elverişli yerlerin yok olması gıda güvencesini ciddi olarak tehdit etmekte kentin kendine yetme çabasını bozmaktadır.

Enerji tüketimi: Endüstriyel ve yoğun tarım nedeniyle ortaya çıkan ciddi enerji tüketimini azaltmak için hem enerji sektöründe temiz enerjiye hem de tarım alanında alternatif üretim modellerine geçiş gerekmektedir.

Tatlı su kaynaklarının korunması: Tatlı su kaynaklarının artan nüfus ve iklim değişikliği nedeniyle tehdit altında olması da tarım konusunda bir dönüşüme geçmenin gerekliliğini göstermektedir. Bu konu özellikle İstanbul için ciddi bir öncelik taşımaktadır.

İklim krizine cevap verme: Uluslararası İklim Değişikliği Paneli'ne (IPCC) göre tarım, ormancılık ve arazi kullanımındaki değişiklikler insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır.¹⁹ Tarım ve gıda sistemlerinde küreselden yerele, endüstriyel tarımdan yerel ve agroekolojik tarıma geçiş iklim değişikliğini önlemeye yönelik politikalar açısından çok önemlidir ve bu alanda yerel yönetimlere büyük görevler düşmektedir.

Gıda kayıp ve atıkları: Dünyanın her yerinde değişen oranlarda olmakla birlikte üretilen gıdaların %20 ile %40 arasındaki bir bölümü kullanılmadan çöpe gitmektedir. Yoğun nüfus ve tüketim ağırlığı nedeniyle kentlerin gıda kayıp ve atıklarında çok önemli bir rolü vardır. Gıda atık yönetimi dünyanın her yerinde dönüşüm ekonomisinin

önemli bir ögesidir. Açlığın devamlı olarak arttığı ve gıda güvencesi olmayan kesimlerin büyük ölçüde kentlerde yaşadığı düşünüldüğünde gıda kayıplarını ve atıklarını azaltmak amacıyla üretim-tüketim zincirinin her aşamasında yapılacak çalışmaların ve alınacak önlemlerin kentsel politikalar bağlamında planlanması ve yürütülmesi çok önemlidir. İklim krizine karşı önlem almak, doğa kirliliğini önlemek, üretilmiş gıda maddelerini korumak ve gıda güvencesi olmayan güçsüz ve kırılgan kesimlerin gıdaya erişimini sağlamak açısından bu politikanın adaletli, eşitlikçi, adil ve etkin bir biçimde ele alınması gerekmektedir.

Acil eylem planları: İstanbul'un bulunduğu bölge itibariyle iklim krizinin tetiklediği doğal afetlerden ciddi boyutlarda etkileneceği bilimsel raporlarla kanıtlanmıştır. Buna ek olarak, İstanbul, deprem kuşaklarının üzerinde bulunan yoğun nüfuslu büyük bir metropoldür. Bilimsel araştırmalara göre büyük bir depremin kenti etkileyeceği tahmin edilmektedir. Böyle bir durumda acil barınma yanında, gıda ve içme suyu temini çok önemlidir ve bunun için mahalle bazında, sivil toplum örgütleri aracılığı ile acil eylem planları yapılması gerekmektedir. Deprem acil eylem planları ile İstanbul kentinin gıda politikalarını geniş bir bağlam içinde ele almak amacıyla hazırlanan İstanbul Gıda Stratejisi'nin birbiri ile koordine içinde olması ve yürütülecek çalışmaların birlikte planlanması çok önemlidir.

Gastronomi ve gıda kültürü: İstanbul ülkenin yalnız ticaret merkezi değil, aynı zamanda tarih ve kültür merkezidir. Yemek kültürü açısından Osmanlı'nın eklektik mutfağının en önemli öğeleri olan Balkanlardan Akdeniz'e, Karadeniz'den İç Anadolu ve Doğu Anadolu'ya, Orta Doğu'dan Orta Asya'ya kadar çeşitli yemek kültürlerinin örneklerini İstanbul'da bulmak mümkündür. İşte bu bölgelerin unutulmaya yüz tutmuş mutfak kültürlerini toplamak ve yeniden canlandırmak amacı ile İstanbul'u Türkiye'nin gastronomi çeşitliliğinin merkezi haline getirmek yalnızca bir kültür hizmeti değil, aynı zamanda gastronomi sektörüne canlılık getirmesi bakımından da kent ekonomisine ciddi bir destek alanı olacaktır.

¹⁹ Climate Change 2014 Mitigation of Climate Change Working Group III Contribution to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Page 816. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_full.pdf

İSTANBUL GIDA STRATEJİSİ: KAPSAM VE UYGULAMALAR

3.1 İstanbul'un İaşe Tarihi

Türkiye nüfusunun yüzde 20'ye yakını İstanbul'da yaşamaktadır. 1960 yılında 1.459.500 olan İstanbul nüfusu 2000 yılında 8.831.80 ulaşmış ve 2021 yılında 16 milyonu geçmiş durumdadır. İstanbul'un sınırlı tarım alanları, hızlı kentleşme sonucunda yapılaşmış, kent çeperindeki bağ, bahçe ve bostanlar yok olmuş, kente has sebze ve meyveler kaybolmuştur. İstanbul nüfusunun 2035 yılında 18 milyonu bulacağı tahmin edilmektedir. Bu nüfusun beslenmesi, gıda ve suya erişimi çok büyük bir organizasyonu ve koordinasyonu gerektirmektedir. Hızlı ve kontrolsüz kentleşmenin yarattığı ulaşım, konut, enerji ve altyapıdaki yetersizlikler, işsizlik ve geçim sıkıntısı, hava su ve çevre kirliliği, kontrolsüz betonlaşma, plansız ve sağlıksız kentleşme İstanbul'un yaşanabilir bir kent olması konusunda ciddi engeller oluşturmaktadır. Avrupa'nın en büyük kenti olan İstanbul'un nüfus artışı, kentsel mekân, altyapı ve ulaşım ile ilgili sorunları, küresel iklim değişikliği deprem ve benzeri doğal afetler konusunda kırılganlığı göz önüne alındığında gıda sisteminin kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve doğa dostu bir kent için önemi daha da iyi anlaşılmaktadır.

İstanbul kenti Türkiye'nin, hatta bulunduğu coğrafyanın ve tarihinin özellikleri dolayısıyla cazibe merkezi olup, iç ve dış göçlerin de etkisiyle Avrupa'nın ve bölgesinin en büyük mega kenti olmanın avantaj ve dezavantajlarını bünyesinde toplamaktadır. Kent gıda güvencesinin birinci şartı nüfusa yeterli gıdanın kent coğrafyası içinde mevcudiyeti, bir başka deyişle yeterli gıda üretiminin varlığıdır. Konuya gıda üretimi açısından bakıldığında, İstanbul imparatorluk başkenti dönemlerinden beri kendi kendini besleyen bir konumda olmamıştır. Dolayısıyla İstanbul'un iaşesi konusu yeni bir sorun değildir. Bizans'tan Osmanlı'ya²⁰ uzanan binlerce yıllık tarihinde İstanbul'un gıda ve su ihtiyaçlarının temini en önemli beka sorunlarından biri olarak görülmüştür. İmparatorluk merkezi olarak Mısır'dan Kırım'a, Balkanlardan

Anadolu'ya kadar geniş bir tedarik zinciri ağının merkezinde olması İstanbul'un en büyük stratejik avantajlarından biri olmuştur. 15. yüzyıla uzanan kapanlar, bugün hala bazı semt ve yapılar adını vermiş (Unkapanı, Yağkapanı, Balkapanı)²¹, çevre sancak, beylik ve eyaletlerden deniz yoluyla İstanbul'a getirilen gıda ürünlerinin kantara vurulduğu toplama ve dağıtma merkezleri olmuştur. İstanbul'un iaşesi sorunu sadece girdi ve çıktıların denetlenmesini değil, şehir nüfusuna yeterli gıdanın hesaplanmasını, kötü günler için gerekli stokların yapılmasını, fiyat kontrolü ve ihracat yasakları ile spekülasyonun önlenmesini, şehrin günlük ekmeğinin teminini gerektirmiştir. Bu anlamda İstanbul Robert Mantran'ın tanımıyla bir mide kent (capitale-ventre)²³ olduğu kadar, aynı zamanda da bir antrepo olmuştur

²⁰ Atlas Tarih (2019) Bizans'tan Osmanlıya Obur Şehir İstanbul. Sayı 61.

²¹ Arıkan, Zeki (2006) "Midilli - İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti" Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, 24(40): 1-28; Akten, Necmettin (2009) "İstanbul Kapanları: Dünyanın ilk lojistik üsleri," Perşembe Rotası, 20 Şubat 2009, http://www.persemberotasi.com/?bolum=yazar&konu_id=342.

²² Küçükkalay, Mesut ve Topuz, Hüseyin; İstanbul Nasıl Beslenirdi? Tarih ve Medeniyet Dergisi, Ocak 1999, Sayı:58.

(Arıkan, 2006: 7). Elbette o günün koşulları ile bugünün milyonluk İstanbul'unu karşılaştırmak olası değildir. Ama fark sadece nüfus boyutları ile de sınırlı değildir. Örneğin Osmanlı sisteminde ticaretin temel amacı "İbadullahın terfih-i ahvalleri" yani halkın refahının artırılması olarak adlandırılmıştır.

İstanbul olağanüstü haller dışında iâşesini hiçbir zaman yerel üretime sınırlamak zorunda kalmamıştır. Buna rağmen İstanbul ve çevresinde yapılan tarımsal üretim bugün bile tanınan ama maalesef daha çok tarih kitaplarında kalmış yerel tarım ürünlerini içermiştir. Bunlar arasında Alibeyköy'ün mısırı, Arnavutköy'ün çileği, Ayazpaşa dutu, Bayrampaşa'nın enginarı, Beykoz'un cevizi, Çekmece'nin domatesi, Çengelköy'ün badem salatalığı, ayva ve hurması, Darıca'nın enginarı, Dereşek'i'nin fasulyesi, Erenköy'ün üzümü, Göksu ve Kemerburgaz'ın patlıcanı, Gümüşsuyu'nun baklası, İdealtepe ve Langa'nın hıyarı, Kartal pırasası, Kavak inciri, Şişli-Mecidiyeköy'ün dut ve çileği, Tuzla'nın bamyası, Yavuz Sultan Selim'in beyaz inciri, Yedikule'nin marulu, Vaniköy'ün vişne ve can eriği sayılabilmektedir. Kontrolsüz kentleşme şehrin içinde ve çevresindeki tarımsal alanları beton ve asfaltla örtmüş, şehir içinde nefes alınacak yeşil alanların yok olmasına yol açmış, su havzalarını kirletmiş, tarla, bahçe bırakmamıştır. Aynı şekilde denizlerle çevrili kentte eski deniz ürünlerinin büyük ölçüde yok olduğu söylenebilmektedir.

Bugüne geldiğimizde aşırı nüfus artışı, hızlı kentleşme, zaten kıt olan tarım toprakları ve su kaynaklarının azalması ve iklim değişikliğinden kaynaklanan sıkıntılarla birlikte kentin gıda ve tarım açısından kendi kendine yeterli olmadığı, yeni bir planlamaya ve değişime ihtiyacı olduğu açıktır. İstanbul'un iâşesinde Anadolu'dan Trakya'ya tüm Türkiye rol oynamaktadır. Türkiye'nin dört bir yanında

üretilen mahsullerin en büyük yerli pazarını oluşturan İstanbul sadece il sınırlarında yaşayan tarım ve gıda üretici ve imalatçıların değil tüm Türkiye'nin refahına, geçimine de katkıda bulunmaktadır. Zaten küresel ölçekte de gıda açısından kendine yeten bir metropol yoktur. Bu nedenle İstanbul için yeterli gıda üretiminin bölgesel ve ülke genelindeki üretimler ile birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Ancak özellikle İstanbul kentinin çeperlerinde halen bozulmamış kırsal alanların varlığı ve Marmara bölgesinin tarım ve gıda üretim potansiyeli göz önüne alındığında bölgesel iş birliği ve ticaret ile İstanbul'un gıda ihtiyacı, normal şartlar altında bugün olduğundan çok daha yüksek bir oranda karşılanabilir durumdadır. Bu nedenle İstanbul'un çevresini sadece büyükşehir bölgesi ile sınırlı düşünmemek gerekir. İstanbul için yerel başta Trakya ve Marmara bölgesi olmak üzere tüm Türkiye'dir. İBB, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun verdiği sorumluluk ve yükümlülükler dâhilinde yerel belediye sınırları içindeki üreticilerin refahını gözetirken, tarım için ayrılan toprakların, su kaynaklarının bunun dışındaki mera, otlak ve orman alanlarının korunması, bunların kontrolsüz kentleşmeye kurban edilmemesi için gereken önlemleri de almak zorundadır.

Bu açıdan bakıldığında mevcut tarım alanlarının korunmasını, yeni tarım alanları açma potansiyelinin incelenmesini, su kaynaklarının yeterliliğinin saptanmasını, bu konuda yeni teknolojilerin kullanılmasını, yerel üreticinin maddi ve teknolojik olarak özellikle de agroekolojik üretime geçişinin desteklenmesini sağlayarak kentin gıda ihtiyacının öncelikle kendi coğrafyasından karşılanması için gerekli önlemlerin alınması gerekir.

²³ Mantran, Robert (1962) İstanbul dans la deuxième moitié du XVIIe siècle Essai d'histoire institutionnelle, économique et sociale. Paris: Librairie Adrienne Maisonneuve.

3.2 Temel Yaklaşım ve İlkeler

16 milyonluk nüfusu, iki kıtaya uzanan coğrafyası ve Türkiye'nin en büyük ticaret, kültür, sanat, bilim, eğitim ve tarih varlıklarına ev sahipliği yapması ile İstanbul dünyada önde gelen kentler arası ağlara dâhil olmuştur. Bu bağlamda İstanbul kenti için coğrafyası, tarihi, ekonomisi, sosyal yapısı ve kültürüne uygun, geniş bir katılımcı kitlenin görüşleri doğrultusunda, uygulanabilir, gerçekçi ve öncelikli bazı alanların tespiti ile kısa, orta ve uzun vadede eylem planlarını içeren bir gıda strateji belgesi hazırlama gereği ortaya çıkmıştır.

İGSB ekonomik, sosyal ve ekolojik öncelikleri göz önüne alan, sağlıklı ve iyi gıdaya herkesin erişebileceği bir gıda sistemine geçişi amaçlamaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için sağlık, eğitim, çevre, adalet, insan hakları, sosyal ve ekonomik kalkınma politikaları birlikte değerlendirilecektir.

İGSB'de bütüncül yaklaşım esastır. İGSB gıda sistemlerinin yatay ve dikey olarak her aşamasını kapsar. Dikey aşama ile gıda tedarik zincirinin üretim, işleme, depolama, taşıma, satış, tüketim ve atık safhaları kastedilmektedir. Buna "topraktan toprağa" ya da "tarladan çöpe" gıdanın dönüşümü denilebilir. Yatay safhalar ise sağlık ve sağlıklı yaşam, ekoloji, ekonomi ve toplumsal eşitlik, toplumsal

bütüncül kalkınma, sosyal ve kültürel gelişim ve eğitim gibi politikaları kapsamaktadır.

Temiz ve sağlıklı gıdaya ulaşımın anayasada bir insan hakkı olarak kabul edildiği ülkemizde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak İGSB'nin insan hakları prensipleri ile uyumlu olmasını, eşitlikçi, adil, doğa dostu ve istikrarlı bir kent gıda sistemine geçişin öncülüğünü yapmasını amaçlıyoruz. Bu amacı gerçekleştirmek için rehber alacağımız temel ilkeler aşağıda sunulmuştur.

3.2.1 İlkeler

İstanbul Büyükşehir Belediyesi kamusal çıkarların ve doğal hayatın gözetildiği bir gelecek için “Adil, Güvenli, Dirençli, Onarıcı, Döngüsel ve Doğa Dostu” ilkelerini esas alarak gıdaya herkesin ulaşabildiği bir gıda sistemi oluşturmayı kendine rehber olarak seçmiştir. Temel amacımız sağlıklı gıdayı toplumun tüm kesimleri için erişilebilir kılmaktır. Sağlıklı gıda, gıda güvenliği açısından sorun içermeyen ve uygun miktarda tüketildiğinde sağlıklı beslenmeye katkı sağlayan gıdalardır. Sağlıksız gıdalar ise yüksek oranda şeker, doymuş yağ, trans yağ ve tuz içeren yani yüksek kalorili ancak besin değeri düşük gıdalardır.²⁴

Toplumun bütün kesimlerinin yeterli, güvenli ve sağlıklı gıdaya devamlılık arz edecek şekilde erişebilmesi en önemli insan haklarından biridir. Yerel yönetimler başta olmak üzere tüm kamu kurumlarının bu hakkın adil bir şekilde yerine getirilmesine olanak sağlaması ve kamusal olarak üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmesi de esastır.

Olumsuz etkileri giderek derinleşen iklim krizinin gıda güvenliği ve güvenliği açısından ciddi sorunlara yol açacak olması kamu kurumlarına çeşitli sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumlulukların en başında ise doğal kaynakların-varlıkların kullanımında doğal hayata zarar vermemek ve doğa dostu üretim tekniklerine öncelik vermek gelmektedir. Bu bağlamda doğa dostu ya da agroekolojik yöntemlerle yerelde gıda üretim kapasitemizi ve yerel kaynaklara dayalı tüketim oranlarımızı arttırmayı ana amaçlarımızdan biri olarak görüyoruz. Bu amaca ulaşabilmek için yapacağımız tüm çalışmalarda gıdaların

insan ve çevre sağlığı açısından risk oluşturmamasını, bir başka deyişle güvenli olmasını sağlamak özen göstereceğimiz konuların başında gelmektedir.

Yapmayı düşündüğümüz tüm faaliyetlerde ekolojik ilkeleri rehber alıyoruz. Bu çalışmaları İstanbul kentini saran kırsal alanlarda yürüterek ekolojik ilkelere dayalı, istikrarlı bir gıda üretim-tüketim zinciri kurmayı ve böylece iklim krizi üzerindeki baskıyı bir parça da olsa düşürmeyi hedefliyoruz. Bu amaçla, gıda üretiminde doğal çevrenin korunmasına, yerelde üretim kapasitesini arttırmaya, küçük çiftçiliği ve aile çiftçiliğini desteklemeye, ekonomik krizlere ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı dayanıklı yöntemleri egemen kılmaya; gıda maddelerinin tüketiminde ise miktarı (kalori) değil kaliteyi (besin ögesi içeriği zengin) ön plana çıkarmaya yönelik kamusal politikaları uygulamak istiyoruz. Bu kamusal politikaları gerçekleştirmenin, gıda sisteminin çok karmaşık bir yapıya sahip olması ve çeşitli karar mekanizmalarının hâkimiyeti altında olması nedeniyle kolay olmadığını biliyoruz. Mevcut sistemi ekolojik bir bakış açısını temel alarak değiştirmenin ya da dönüştürmenin kolektif bir iş birliğine dayanan, uzun vadeli bir planlama ve uygulama becerisi gerektirdiği ve bunun için de ciddi kaynaklar ayrılması gerektiği çok açıktır. Ancak içinde olduğumuz ve olumsuz etkileri giderek daha da derinleşecek iklim krizi böyle bir değişimi-dönüşümü sağlamayı bir tercih değil hızla yerine getirilmesi gereken kaçınılmaz bir ödev haline getirmiştir. Bu ödev başta kentte yaşayan yurttaşlarla birlikte kamu, özel bütün resmi kurumlara ve sivil toplum örgütlerine düşmektedir.

3.2.1.1 Adil

Adil bir gıda sistemi üretim tüketim zincirinde oluşan gelirin üreticilere olabildiğince büyük ölçüde aktarılabilmesi, tüketicilerin sağlıklı gıdalara uygun fiyatla erişebildikleri, geliri düşük ya da toplumsal olarak dezavantajlı kesimlerin ihtiyaç duyduğu gıda maddelerine erişim olanaklarının artırıldığı bir durumu ifade eder. Tarım ve gıda sektörü milyonlarca insana aş, gıda üretim ve işleminde çalışanlara da iş sağlayarak toplumsal refaha katkıda bulunan ekonominin temel direklerinden biridir. 2018 yılı Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre İstanbul’da tarımsal üretim, imalat ve hizmet olmak üzere toplam 292 bin kişi geçimlerini gıda sektöründen temin etmektedir (sırasıyla 4.526, 67.399 ve 220.616 kişi). Bu sayıları hane halkı bazında ele alırsak, bir bu kadar ailenin geçimlerinin tarım ve gıda sektöründen kaynaklandığını varsayabiliriz. Toplumun huzuru, geçimi ve sağlığı tarım ve gıda sektörünün sağlığına bağlıdır. Tarım ve gıda sektöründe çalışanlar hak ettikleri adil çalışma koşullarına kavuşamazlarsa, toplumsal refah ve sağlıklı gıdaya erişim de güvence altında sayılamaz. Küresel pazarlara endeksli, asgari ücret ve asgari çalışanla azami karı hedefleyen, makul fiyatı düşük maliyet ve düşük kalite olarak gören, üreticiyi de tüketiciyi de sömüren bir teknelci sistem ulusal gıda egemenliğine engel oluşturur. Geçimini gıda üretim ve işleminde sağlayan insanların emeklerinin karşılığını alacağı, haksız rekabete, haksız kazanca, karaborsaya, tağşişe, sömürüye izin vermeyen, güvenilir ve besleyici gıdalara erişimi temel bir insan hakkı olarak gören adil bir gıda sistemine ulaşmak temel amacımızdır.

²⁴ T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019. Çocukluk Çağı Obezitesinin Önlenmesi İle İlgili Eylem Planı 2019 – 2023. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/TSBHHP_2019-2023_Cocukluk_Cagi/Cocuk_Eylem_Plani_2019-_16.12.2019.pdf

3.2.1.2 Güvenli

İnsan sağlığı ve doğa açısından risk oluşturmayan yöntemlerle üretilen, fiziksel, kimyasal, mikrobiyolojik ve parazitik etkenler açısından sorun içermeyen, sağlığa uygun ve güvenilir olan gıdalardır.

3.2.1.3 Dirençli

Tarladan sofraya, gıda sisteminin her halkasının şoklara dayanıklı, kırılabilirliğe dirençli olması gıda sisteminin verimliliği ve etkinliği için büyük önem taşımaktadır. İstanbul savaşların, depremlerin, yangınların, salgınların yıkımını yaşamış ve defalarca küllerinden doğmuş bir kent olarak günümüzde ve yakın gelecekte de küresel iklim değişiminin getirdiği olumsuz doğa koşulları ile yüz yüze kalacaktır. Eldeki bilimsel veriler bu koşulların daha da kötüleşeceğini sadece küresel önlemlerle baş edilemeyeceğini, yaşanabilir yeşil kentler için yerel yönetimlere de büyük sorumluluklar düştüğünü gösteriyor. Mevcut nüfus artış hızının korunduğu varsayıldığında önümüzdeki on yıllar içinde İstanbul'un şimdiki nüfusuna milyonlarca insanın daha ekleneceği açıktır. İstanbul nüfusunu besleyecek gıda sisteminin doğal afetler, salgınlar, ekonomik krizler ve iklim değişiminin neden olabileceği kırılabilirliklere hazırlıklı ve dirençli olması gerekmektedir. Nüfus yoğunluğu gıdalar ve sular aracılığıyla bulaşan çeşitli hastalık etkenlerini tüm mega kentler için ciddi bir toplum sağlığı tehdidi haline getirecektir. Özellikle su aracılığıyla bulaşan hastalık etkenlerinin kontrolünde yerel yönetimlere büyük görevler düşecektir. Olumsuz hava koşulları ve kuraklıkla mücadele, tatlı su kaynaklarının, orman alanlarının, kent çeperindeki tarım alanlarının korunması çalışmalarının yanında, üretici ve tüketicilerin agroekolojik tarım ve gıda üretimi konusunda eğitimi ve bilinçlendirilmesi çalışmaları yapmak da gerekmektedir.

İstanbul bir deprem kentidir. Depremlerin -ve olası diğer afetlerin- neden olabilecekleri fiziksel, ekonomik, sosyal, ekolojik zarar ve kayıpları önlemeye ya da etkilerini azaltmaya yönelik çalışmalarla depreme dirençli, güvenli, hazırlıklı yeni yaşam çevreleri oluşturmaya yönelik planlama çalışmalarının bir arada ele alınması zorunludur.

Sağlıklı gıda ve suya erişim afet planlamasının en öncelikli gündem maddesidir. Bunun için tedarik zincirlerinin planlanması,

acil durum için kullanılacak yolların belirlenmesi, acil durumlarda mahalle ölçeğinde hizmet verecek yerel aşevleri veya sahra mutfaklarının personel ve lojistik hazırlıklarının tamamlanması ve görev alacak personelin eğitilmesi gerekmektedir. Bu süreçte kent bünyesinde parkların, bahçe ve bostanların korunması ve temiz su temini, hijyen ve sanitasyon sağlamaya yönelik malzemelere erişimi sağlamak önemlidir. Kent tarımı için ayrılacak bölgeler afetler esnasında sığınma ve barınma imkânı yaratacaktır. Bu bağlamda özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilerin kent tarımı ile rekreasyon ve eğitim olanaklarına erişimlerini sağlamaya yönelik çalışmaların kentte afet sonrası sığınma-toplanma alanlarının hazırlanması için de büyük önem taşıyacakları açıktır.

3.2.1.4 Onarıcı

Her zincir halkaları kadar güçlüdür. Tarım ve gıda sisteminin iç içe geçmiş çeşitli parçalardan oluşan yapısı kırılmalıkların sadece belirli bir tabaka veya sektörü değil gıda sisteminin tümünü ve sonuçta toplumsal refahı etkilemesi sonucunu doğuracaktır. Modern tarım ve gıda sisteminin tüm "üretkenliğine" rağmen doğaya ve biyoçeşitliliğe verdiği ciddi zararlar endüstriyel tarımın anlamsızlığını gözler önüne sermektedir. Sosyal ve ekolojik maliyetleri dışarıda bırakan ya da hesaba katmayan mevcut üretkenlik anlayışını sürdürmek olanaksızdır. Amacımız ciddi tahribata yol açan mevcut üretkenlik anlayışının devam ettirilmesi değil, kısa vadede zararın onarılması, orta ve uzun vadede ise yeniliklere açık, doğa ve insan dostu bilgi ve teknolojilerle donanımlı bir tarım, hayvancılık ve gıda sisteminin yeniden inşasıdır.

3.2.1.5 Döngüsel ve Doğa Dostu

Türkiye sahip olduğu olağanüstü ekosistem ve habitat çeşitliliğiyle bitki (flora) ve hayvan (fauna) biyoçeşitliliği açısından Avrupa'nın en zengin coğrafyası konumundadır. Binlerce endemik hayvan ve bitki türü ile ülkemiz dünya doğal ve kültürel mirası için bir hazinedir. Pek çok bitki ve hayvan türünün ilk kez evcilleştirildiği, tarımın başladığı bu özel coğrafyada Türkiye bugün meyve ve sebze üretiminde dünya liderleri arasındadır. Fındık, kiraz, incir kayısıda dünya birincisi; ayva, haşhaş tohumu, kavun ve karpuzda ikinci; mercimek, Antepfıstığı, kestane, vişne ve hıyarda üçüncü; ceviz, zeytin, elma, domates, patlıcan, ıspanak ve biberde ise dördüncü sırada bulunmaktadır. Ancak bu üretim başarısı doğayı ve biyoçeşitliliği korumada gereken titizliği göstermememiz nedeniyle gölgelenmektedir.

Plansız, programsız, kamu refahını göz etmeyen bir bakışa dayalı kentleşme süreci doğal hayatın ve doğal kaynakların tahribine yol açarken, kent çeperindeki tarım ve orman alanları, çayır ve meralar ile tatlı su kaynakları rant için yok edilmekte ve kirletilmektedir. Endüstriyel tarım, hayvancılık ve balıkçılık tatlı su kaynaklarının israfına, biyoçeşitliliğin tahribine, fosil yakıtlar ve kimyasal maddeler havanın, suyun ve toprağın kirlenmesine neden olmaktadır. Bunların yerine, doğa dostu alternatif enerji kaynaklarını kullanan, agroekolojik yöntemleri tercih eden, küçük ve orta boy aile işletmelerini ve imalatçı firmaları, kooperatifleri, üretici ve tüketici birliklerini destekleyen döngüsel ve doğa dostu bir gıda sistemi hedeflenmelidir.

Döngüsellik bir sistem içinde yer alan faaliyetler bütünüdür kendi içinde kapalı bir döngü oluşturmasıdır. Gıda üretiminin yerel kaynaklara dayandığı, üretilen gıda maddelerinin yerelde tüketildiği ve oluşan atıkların değerlendirilerek yine yerelde kullanıldığı döngüsel yaklaşımlar üretim tüketim zincirindeki enerji ve malzeme ihtiyacının minimize etmek amacıyla güttükleri için aynı zamanda doğa dostulardır.

Kısaca özetlediğimiz ilkeler ışığında hazırladığımız İstanbul Gıda Strateji Belgesi ile gıda üretim ve tüketim sürecinde, doğa ve insan sağlığına öncelik veren, üreticileri ve tüketicilerin haklarını adil bir şekilde koruyan, gelir ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetken, şeffaflık prensiplerine uyan, konunun tüm tarafları ile diyalog ve iş birliği içinde çalışma yapılmasını amaçlıyoruz.

3.3 İstanbul'un Kırsal Bölgelerini ve Üreticilerini Korumak

İstanbul'un kırsal bölgeleri iki farklı başlık altında incelenebilir. "Doğal alanlar" olarak tanımlanabilecek çayır, mera ve orman alanları ile bunlar dışında kalan tarımsal alanlar ve köyler kırsal dokunun önemli bir parçasıdır. Ancak küresel kentsel genişleme, yeşil alanların etrafını sararken, "kır" ve "kent" kavramlarını zorlayan gri alanlar oluşmaktadır. Saçaklanmaya dayalı, yarı yapılandırılmış büyüme ile kent çeperlerinde iki veya üç kırsal yerleşimin birleşmesiyle oluşan yeni merkezlerle, kentsel dokunun ana gövdesini oluşturan bütünü arasında kalan mekânlarda bir şekilde hala devam eden tarımsal üretim veya köşeye sıkışmış kırsal peyzaj kalıntıları gözlenmektedir. Bu alanlarda, merkezde eski yerleşime ait ulaşım dokusunu kısmen koruyan ancak çeperlerinde seyrek ama kompakt konut alanlarının yer aldığı kesimler oluşmaktadır. İstanbul'da Avrupa yakasında Büyükçekmece, Esenyurt, Beylikdüzü, Arnavutköy, Başakşehir ve Sultangazi ilçelerinde; Anadolu yakasında ise Beykoz, Ümraniye, Çekmeköy, Sancaktepe, Sultanbeyli ve Tuzla ilçeleri, kırsal ile kentsel arasındaki sınır dokusuna sahip ilçelerdir.

İstanbul'un kırsal alanları artan rant baskısı ve mega projelerin tehdidi altındadır. Geçtiğimiz otuz sene içerisinde ormanlık arazilerin %13'üne denk düşen 35000 hektar (ha) orman alanı yok olmuştur. Çayır ve mera alanları da hızla küçülmektedir. 2019 yılı TÜİK verilerine göre, İstanbul yüzölçümünün %13'ü tarım alanlarından oluşmaktadır. 2000 yılında 93.560 ha olan tarım alanları 2019 yılında

yüzde 25 azalarak 71.852 hektara düşmüştür. 2004-2019 yılları arasında Türkiye'de ve paralel şekilde İstanbul'da kişi başı ekilebilir alanda ciddi düşüş yaşanmıştır. Türkiye'de bu oran 0,35 hektardan 0,23'e, İstanbul'da 0,007'den 0,004'e düşmüştür. Yani sırasıyla yaklaşık yüzde 33 ve yüzde 35'lik düşüş yaşanmıştır. Dünya genelindeyse 2004'ten verinin tutulduğu en güncel yıl olan 2016'ya kadar 0,21 hektardan 0,19 hektara yani yaklaşık yüzde 11'lik düşüş gerçekleşmiştir.

Kırsal alanların tahribatına sebep olan faktörlerin başında inşaata dayalı büyüme modeli gelmektedir. İstanbul'un kırsal dokusu, metropol çeperinde olması sebebiyle kırsal potansiyellerinden ziyade rant potansiyeli açısından değerlendirilmektedir. İstanbul'un kırsal peyzajındaki değişimin en büyük nedeni 2010'ların ortalarından beri süregelen mega projelerdir. 12.06.2014 tarihinde kabul edilen 1/100000 ölçekli çevre düzeni plan değişikliğiyle yasallaştırılan ve 2016 yılında inşaatı başlayan 3. Havaalanı ile 16.07.2010 tarihinden itibaren farklı ölçeklerdeki plan notları ve tadilatlarla parça parça yasallaştırılan ve 2016 yılında yapımına başlanan 3. Köprü ve Kuzey Marmara Otoyolu ile 23.12.2019 tarihli 100000 ölçekli çevre düzeni plan değişikliğiyle yasallaşan ve yapılması tasarlanan Kanal İstanbul ve ona bağlı Yeni İstanbul projesi tarım alanları ve doğal bitki örtüsüyle birlikte köy yerleşimlerini de yok etmeye başlamış olan üç mega projedir.

CORINE uydu görüntüleri ve son hava fotoğrafları çakıştırılarak yapılan analizlerde 3. Havaalanı ile 6198,26 Ha orman alanı ve 211,52 Ha tarım alanının yok edildiği görülmektedir. Biri birinci dereceden olmak üzere üç kırsal yerleşim projenin baskısı altındadır. Havalimanının batı sınırı Arnavutköy ilçesine bağlı Tayakadın köyüne dayanmıştır. Projenin kuzeyinde yer alan, balıkçılık ve mandacılığın yaygın olduğu bir sahil köyü olan Yeniköy tehdit altındadır. Yeniköy aynı zamanda Yeni İstanbul projesi kapsamında lojistik tesis olarak görünmektedir.

16.07.2010 tarihinden itibaren farklı ölçeklerdeki plan notları ve tadilatlarla parça parça yasallaştırılan ve 2016 yılında yapımına başlanan 3. Köprü ve Kuzey Marmara Otoyolu ile 3244,58 Ha orman alanı ve 673,64 Ha tarım alanı yok edilmiştir. Otoyol güzergahı üzerinde bulunan Eyüpsultan ilçesine bağlı İhsaniye köyü D020 yolu ile Kuzey Marmara Otoyolu kesişiminde kalarak yok olmaya yüz tutmuştur. Aynı güzergahta yer alan komşu köyler Işıklar ve Odayeri de tehdit altındadır.

23.12.2019 tarihli 100000 ölçekli çevre düzeni plan değişikliğiyle yasallaşan ve yapılması tasarlanan Kanal İstanbul ve çevresindeki Yeni İstanbul projesi yapıldığı takdirde ise 417,24 Ha orman alanı ve 13450,09 Ha tarım

alanı yok edilmiş olacaktır. Projeye birlikte yok olacak tarım alanları İstanbul'daki tarım alanlarının %17'sini oluşturmaktadır. Proje alanında tamamı farklı düzeylerde tehdit altında olan ve onun kuzeyindeki Sazlıbosna mevkiinde ise kentsel makroformun hemen sınırında yer alan arkeolojik alanlar yoğunlaşmıştır.

Kırsal alanların diğer bir kısmını oluşturan kırsal yerleşimler ise 2000'li yılların başından beri çeşitli kanuni düzenlemelerle görünmez hale gelmeye başlamıştır. Öncelikle 2004 yılında çıkartılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun geçici 2. maddesiyle o tarihte İstanbul'un 173 köyü içinde orman köyleri dışında kalan 22 köyün köy statüsü kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüş ve belde belediyelerine bağlanmıştır. Daha sonra 2008'de çıkan "Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile belde belediyeleri kaldırılarak mahalle statüsüne getirilmiş ve ilçelere bağlanmıştır. Nihayet 2012 yılında çıkan "On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile İstanbul'da köy statüsü korunan 151 orman köyü mahalleye dönüştürülmüş ve yasal-yönetmelik düzeyde kırsal yerleşimler ortadan kaldırılmıştır. Ancak yasal değişikliğin

kırsal alanlara ve tarımsal üretime dair olumsuz etkilerinin pek çok mecrada ısrarla dile getirilmesi neticesinde 2020 yılında torba yasa ile “kırsal mahalle” ve “kırsal yerleşik alan” tanımları yapılmış, mahallelere “kırsal mahalle” olarak çeşitli muafiyetlerden faydalanma yolu açılmıştır. Ancak köylerin tüzel kişiliklerinin ortadan kalkmasının en önemli sonuçlarından biri olan ortak taşınmazların belediyelere devredilmesi konusunda değişiklik yapılmamıştır.

İGSB, İstanbul’un kırsal alanlarının korunmasına ve İstanbul kent merkezinin bu kontrolsüz gelişimini engellemeye de yardımcı olacaktır.

Ayrıca kırsal alanlara yönelik yapılacak çalışmalar İstanbul’un maviyle yeşili buluşturan özelliklerine de vurgu yapmalıdır. Çünkü İstanbul yeşilin maviyle buluştuğu bir sahil kenti olmasına rağmen beslenmesinde deniz ürünlerine yeterince yer vermemektedir. Bunda kültürel alışkanlıklar kadar, denizlerde biyoçeşitliliği yok eden, trol ve gırgır gibi doğaya ve balık yataklarına zarar veren teknolojilerin ve kimyasal kirliliğin rolü de büyüktür. Denizlerde azalan balık ve deniz mahsullerinin yerini kültür balıkçılığı almaktadır. Sahillerdeki yoğun üretime dayalı balık çiftliklerinin, atık boşaltımının ve akarsularla denize taşınan kimyasal kirlilik etkenlerinin yol açtığı doğa kirliliği denizlerdeki biyoçeşitliliği tehdit etmektedir. Kirlilik etkenlerinin kontrol edilmesi bir gerekliliktir. Balık çiftliklerinin faaliyetlerinin denetimi, küçük ölçekli balıkçılığın ve olta balıkçılığının teşviki, entansif balık çiftlikleri yerine ırmak, göl ve göletlerde ekstansif balıkçılığın teşviki tercih edilmelidir. İstanbul’un geleneksel deniz ürünleri ve mutfağı tanıtılırken, doğa dostu ve istikrarlı balıkçılık konusunda eğitim ve denetimlerin de artırılması gerekmektedir. Ancak insan beslenmesini ve doğal hayatı korumayı dikkate alarak yapılan bütün bu önerilere rağmen öncelikli ve temel amacın denizlerdeki biyolojik çeşitliliği korumak olması ve gerektiğinde su ürünleri tüketimine yönelik kısıtlamaların uygulamaya konulması gereği asla unutulmamalıdır. Ayrıca denizlerimizi kirlilikten korumak uluslararası sözleşmelerle Türkiye’nin yükümlülüğündedir.

Üretim yükünü sırtlayan üreticiler ve çiftçiler gıda tedarik zincirinin en kırılgan halkalarından birini oluşturmaktadır. İstanbul’da rant baskısına karşı direnerek üretime devam edenler için özel bir vurgu yapmak gerekmektedir. Zira tarım veya gıda sektöründeki küçük çiftçi ve üreticiler, dünyada olduğu gibi ülkemizde de büyük bir bölümü sosyal güvenlikten uzak, geçimini zorlukla temin eden ve istikrarlı bir gıda güvencesi olmayan kesimdir. Bu kesimin sosyal

güvencesini sağlamak doğrudan doğruya gıda güvencesi ile bağlıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki küçük üreticiler aynı zamanda gıda tüketicileridir. Bu nedenle;

- Girdilerde destekleme,
- Tarımsal gelir sağlayan sulama projeleri gibi çeşitli kamu projelerinde küçük çiftçileri çalıştırma,
- Ürün kayıpları ve hayvancılıkta hastalıklar nedeniyle kayıplarda tarım sigortasını hayata geçirme,
- Okul beslenme programlarında yerelde üretilen gıdayı kullanma,
- Aynı zamanda gıda ve para transferi programlarını tarımda gelir elde etme ve eğitim programları ile bağlantılı olarak gerçekleştirme ilk etapta hayata geçirilebilir.

Böylece, yoksul çiftçilerin ürünlerinin alımı ve pazara erişimi garanti altına alınıp gıda güvencesi sağlanmış olacak, aynı zamanda da tüketiciyi desteklemek için gıda fiyatlarının sübvansiyonu küçük çiftçileri etkilemeyecektir.

Bütün bunlar yapılırken kadınların üretimde ve bakım hizmetlerinde harcadıkları emek de gözden kaçırılmamalıdır. İstihdam politikalarında kadınlar için kota sisteminin kullanılması, sosyal yardımların, özellikle para ve gıda transferlerinin kadınlar aracılığı ile aileye dağıtımının özellikle çocukların iyi beslenmelerinde büyük ölçüde daha etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Mega Projelerin Tarımsal Üretime Etkisi· Bir Örnek

İstanbul'da geçtiğimiz yıllarda yürürlüğe konulan “Kuzey Marmara Otoyolu, Üçüncü Havalimanı ve Üçüncü Boğaz Köprüsü” gibi mega ölçekteki projeler doğaya geri dönülemez zararlar vermiştir. Üçüncü Havalimanı inşaatı ile 61,9 km² orman alanı ve 2,11 km² tarım alanı yok edilmiştir. Üçüncü Köprü ve Kuzey Marmara Otoyolu inşaatı ise 32,4 km² orman alanı ve 6,7 km² tarım alanının yok olmasına neden olmuştur. Kent ekosistemini bütünüyle olumsuz etkileyecek mega projelerden biri olan Kanal İstanbul projesi hayata geçirildiği takdirde 4,1 km² hektar orman alanı ile 134,5 km² tarım alanı yok olacaktır. Kanal İstanbul projesi yol açacağı mega ekolojik yıkımla İstanbul kentinin gıda ve su güvencesine kalıcı bir zarar verecek, buna ek olarak yol açacağı toksik kimyasal kirlilikle de gıda güvenliği açısından çok olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Bu tip mega projeleri toplumsal refaha hizmet etmeyen, kaynak israfına yol açan, ekolojik krizi derinleştiren kamusal yıkım projeleri olarak görüyoruz. Bu projenin uygulamaya geçirilmesini önlemek amacıyla kamuoyunu bilgilendirmeyi, farkındalık yaratacak faaliyetler düzenlemeyi ve gereken hukuki mücadeleyi yapmayı sadece bu kentte yaşayan yurttaşlarımıza karşı değil bu projeden olumsuz etkilenecek tüm ülke yurttaşlarımıza karşı en önemli sorumluluklarımızdan biri olarak görüyoruz. İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak bu konuda her türlü girişimi yapacağımızı taahhüt ediyoruz.

3.3.1 Kısa Vadede Uygulanabilecek Projeler

- İstanbul'a yönelik kapsamlı bir kırsal envanter çalışması yapılacaktır. Bu envanter çalışması çevrimiçi bir haritayla İstanbul'un kırsal alanlarının tüm öğeleriyle halkla paylaşıldığı bir görsel olacaktır. Çalışmada İstanbul'un köyleri, köy tipolojileri, istihdam yapıları, meraların su tutma kapasiteleri ve tuzluluk oranları, flora ve fauna çeşitliliği, endemik türler gibi bilgilerin yer alacak ve bu bilgilere çevrimiçi bir harita oluşturularak serbest erişim sağlanacaktır.
- İstanbul'un eski köy ve beldelerinde kurulu 31 tarımsal kalkınma kooperatifi ve 5 üretici birliğinden aktif olanları tespit edilerek desteklenecektir. Deniz ve göl kıyısındaki köylerde aktif olan su ürünleri kooperatifleri ile hayvancılık yapan köylerde de üretici birlikleri tespit edilerek desteklenecektir.

3.3.2 Orta ve Uzun Vadede Uygulanabilecek Projeler

- İstanbul kent merkezinin yakınlığı ve alım gücü tarımsal üretim için bir avantajdır. İstanbul kırsal mahallelerindeki üreticiler bu avantajı kullanarak doğrudan İstanbul'da tüketilecek katma değeri yüksek ve markalaşabilecek ürünlere yönlendirilecektir. Bugün unutulmaya yüz tutmuş İstanbul'a has tarihi tarım ürünlerinin araştırılması ve uygun iklim alanlarında üretilmeleri sağlanacaktır. Böylece kırsal alanlarda başta tarımsal faaliyetler olmak üzere ve diğer ekonomik faaliyetler de desteklenerek tarımsal üretimin nesilden nesle aktarımı teşvik edilecektir.
- Kırsal ve ormanlık alanların korunması için kentin kuzeye doğru büyümesini sınırlandıracak önlemler alınacaktır.

3.4 Açlıkla Mücadele, Gıdaya Erişim, Sosyal Güvence ve Adalet

Gıda güvencesinin temel şartlarından biri sağlıklı gıdaya ekonomik ve fiziki olarak erişimdir. Birçok ülkede olduğu gibi gıda üretiminin yeterli veya yeterinden de çok olması hali o ülkede yaşayanların gıda güvencesine sahip olduğunu, açlığın ya da yetersiz beslenmesinin olmadığı anlamına gelmez. Gıdaya erişim, mevcut gıdanın vatandaşların alım gücüne uygun olmasıdır. Herkes sağlık, barınma, eğitim gibi en önemli ihtiyaçlarından vazgeçmeden yeterli ve sağlıklı gıdaya erişmelidir. Ayrıca gıda fiziki olarak da, özellikle çocuklar, yaşlılar, engelliler ve hastalar için erişilebilir olmalıdır. Gıda aynı zamanda uzak yerlerde yaşayanlar, savaşlar ve doğal afetlerden etkilenenler için de erişilebilir olmalıdır.

FAO'nun raporuna göre, Aralık 2020 itibariyle olumsuz hava şartlarına ilaveten Covid-19 pandemisinin de etkisiyle Arjantin ve Rusya gibi bazı ülkelerin ithalatlarını kısıtlamasıyla küresel gıda fiyatları son altı yılın en yüksek seviyesine çıkmıştır. Ayrıca pandemi tarım işçisi bulmanın çok zorlaştığı bir dönem olduğundan gıda fiyatlarındaki enflasyon diğer sektörlerle nazaran daha da yüksek seyretmektedir. Bu fiyat artışı yoksul ülkelerdeki yeterli geliri ve sosyal güvencesi olmayan ailelerin satın alma gücünü olumsuz etkilemiş ve sonuç olarak açlık seviyesinin artmasına neden olmuştur. 2021 yılında da bu artışın devam edeceği artık anlaşılmıştır.

Ülkemizdeki duruma gelince: Son yıllarda Türk lirasındaki ciddi değer kaybı, giderek fazlalaşan gıda ithalatı, dünya genelindeki emtia ve gıda fiyat artışları nedeniyle enflasyonun da üzerinde seyreden gıda fiyat artışları Türkiye genelinde olduğu gibi İstanbul özelinde de halkı gıda güvencesizliğine ya da sağlıksız ve yetersiz beslenmeye doğru itmektedir. Gıda enflasyonu konusunda esas kırılma ise 2019 yılının başında gerçekleşmiştir. Genel enflasyonun yüzde 20, gıda enflasyonunun yüzde 25 ile tamamlandığı 2018 yılının ardından gelen 2019 yılında ciddi bir gıda krizi yaşanmıştır. Krizin esas sebepleri ise üretimdeki girdilerin ve nakliye masraflarındaki kur kaynaklı artışların yanı sıra özellikle 2019 başında yaşanan yağış, fırtına ve hortumlar yüzünden tarım ürünlerinin bir kısmının zayı olmasıdır.

Ayrıca İstanbul'da yaşayanlar arasında çok ciddi bir gelir eşitsizliği vardır. İstanbul'un mahalleleri arasındaki gelir ve hayat standardı farkı birçok metropolde olduğu gibi İstanbul'da da yerel yönetimlerin en önemli sorunlarından biri olarak görünmektedir. Medyan gelirin yüzde 60'ına

göre en erken veri olan 2006 yılında yüzde 20,97 olan yoksulluk sınırı çeşitli dalgalanmaların ardından 2018 yılında ilk defa bu oranın üzerine çıkmış, 2019'da ise hafif de olsa düşmüştür. 2019 yılı verilerine göre İstanbul'da 2 milyon 673 kişi yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

İstanbul aşırı iç ve dış göç alan bir kenttir. Kente göç ederek gelenler kentin çeperlerinde kural dışı, çarpık barınma alanları oluşturmuş, büyük ölçüde yetersiz altyapı sistemleri nedeniyle de temiz su, atık, elektrik yol gibi hizmetleri yeteri kadar alamamış ve sonuçta sağlıksız bir yaşam sürdürmek zorunda kalmışlardır. Sağlıksız yaşam şartlarına ilaveten işsizlik, sosyal güvenliği ve iş güvenliği olmayan ya da asgari ücretle çalışan kent sakinlerinin sağlıklı gıdaya erişimi neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de gıda güvencesi bireylerin alım gücü ile bağlantılıdır. Yoksul ve az gelirliler vatandaşlar gıda güvencesinden yoksunlardır. Sağlıklı gıdaya erişimin yüksek bir gelir seviyesi gerektirmesi bu kesimler için sağlıklı gıdaya erişimi imkânsız hale

getirmiştir. İGSB'nin ana hedefi ise gıda güvencesinin "hasbelkader karın doyurmak" ya da gıda bankaları aracılığıyla gıdaya erişemeyen vatandaşlara ara sıra gıda yardımları yapmak değil adil, sağlıklı, ucuz, yerel, doğa dostu ve istikrarlı gıda ve tarım sistemleriyle üretilen gıdayı ayrıcalıksız olarak İstanbul halkına sunmaktır. Bunu sağlamak birçok sektörün bir arada ele alınmasını gerektirmektedir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak yurttaşlarımızın sağlıklı beslenmesi ile ilgili sorunların tespiti ve çözümüne

yönelik çalışmalar yapmayı çok önemseyeceğimizi belirtmeliyiz. Beslenme sorunlarını çözmek amacıyla yerel ölçekte agroekolojik yöntemlerle gıda üretim kapasitemizi arttırmayı ve elde edilen gıda ürünlerini yerelde ihtiyaç sahiplerine ulaştırmayı öncelik vereceğimiz faaliyetlerden biri olarak görüyoruz. İstanbul kent yoksulluğunun çarpıcı bir görünüm arz ettiği kentlerden biridir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne Nisan 2020 döneminde sosyal yardım başvurusu yapan ve hane halkı aylık geliri 2.500 TL ve altında olan hanelerden 1.228 haneyle bilgisayar destekli telefon (CATI) anket yöntemiyle toplanan verilere göre hanelerin %28,1'inde dört kişiden fazla kişinin yaşadığı belirlenmiştir. Araştırmada hanelerin %81'inde çocukların yaşadığı, %47,3'ünün düzenli bir geliri olmadığı, %52,7'sinde ise asgari ücretin altında bir aylık gelire sahip olduğu, % 53,5'inin sosyal güvencesi olmadığı ve %91,8'inin haftada en az iki kere et, tavuk ya da balık içeren yemeği karşılayabilecek bir gelire sahip olmadığı belirlenmiştir.²⁵

Beslenme sorunlarını çözmek amacıyla yeterli gelire sahip olmadığı için sağlıklı beslenemeyen kesimlere ve okul çocuklarının beslenmesine destek vermeye yönelik bazı çalışmalar belediyemiz bünyesinde hâlihazırda yapılmaktadır. Önümüzdeki dönemde hem yaptığımız çalışmaların kapasitesini arttırmayı ve hem de yeni çalışmalar yapmayı hedefliyoruz.

Açlıkla mücadele ve gıda güvencesini sağlama hedefi, yeterli gıdaya erişimin sadece belli bir zaman için değil, devamlı ve özellikle de riskli dönemlerde düşünülmesini gerektirmektedir. Sosyal güvenlik, yoksulluk ve kırılganlığa karşı sosyal yardım, sosyal sigorta ve sosyal kapsayıcılık içeren politikalar özellikle de riskli dönemlerde önemli olmaktadır. Örneğin henüz tarladaki ürünün satılmadığı

²⁵ İstanbul'da Kent Yoksulluğu Araştırması, Mayıs 2020. <https://istatistik.istanbul/bulten.html?id=23>

iktisadi belirsizlik zamanlarında, mevsimsel durgunluklarda, kuraklık ve diğer afetler nedeniyle “açlık dönemleri” yaşandığında üreticilere yapılacak destek ve yardımlar bu politikalara örnek gösterilebilir. Sosyal güvenlik ağları etkili biçimde kullanıldıklarında gıda güvencesizliği ve açlığı ortadan kaldırmak için en başarılı politikalarından biridir. Bunlara ek olarak, sağlıklı gıdaya erişim ve sosyal güvenlik en temel insan hakları arasındadır. Sosyal güvenlik politikaları ile sadece insan hakkı odaklı politikaları yerine getirmek değil, aynı zamanda ahlaki ve hukuki açıdan en etkin gıda güvencesi politikalarına ulaşmak da mümkündür. Sağlıklı gıda hakkı ve sosyal güvence hakkı uluslararası hukukta yer alan, milli yasalarla içselleştirilen, kamuya ve kamu kuruluşlarına bu hakları uygulama konusunda görev ve yükümlülük veren, kişilere de yasal haklarını talep etme hakkı veren bir haklar silsilesidir. Bu nedenle beraberinde denetim mekanizmalarının da oluşturulması ile sosyal yardım veya hibeden ayrılan bir kurumsal yapıyı gerektirir.

Toplumdaki yoksul ve güçsüz/kırılgan gruplar (yaşlılar, engelliler, tek ebeveynli hane halkı gibi) günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek kaynaklara sahip olmadıklarından, küçük şoklarda bile çok zor durumlara düşebilir, aşırı açlık nedeniyle hayatlarını kaybetme riskiyle bile karşılaşabilirler. Etkin sosyal güvenlik politikaları ile kronik yoksulluk nedeniyle açlık çekenlere yapılan ‘geçim yardımları’ onları bu durumdan kurtarmaya yardımcı olur. Ayrıca yoksulluk sınırında geçici olarak gelir sıkıntısı yaşayanlara bu süre içinde yaşanabilecek geçici gıda güvencesizliği halinde verilen sosyal yardımlar, önemli bir sosyal koruma ağı oluşturur (işsizlik sigortası, ya da kamu iş yerlerinde öncelikli olarak bu kişilere istihdam imkânı verilmesi gibi).

Sosyal güvenlik harcamaları finansal sistemin “ölü yatırım”ı

olarak görülmemelidir. İyi planlanmış sosyal güvenlik projeleri ekonomik büyüme için faydalı yatırımlardır. Özellikle, yoksulların mevcut varlıklarının yok olmasını önleyecek ve kişisel risklerini azaltacak yatırımlar hem toplum için fayda sağlamakta ve hem de kalıcı yoksulluğu engellemektedir. Türkiye’de geleneksel olarak, 2000’li yıllarda ise daha da artan biçimde sivil toplum ve özel sektörün birlikte geliştirdikleri çeşitli sosyal yardım kuruluşlarının gıda konusunda aktif olarak görev aldıkları malumdur. Hatta bu yardımların politik ve dini amaçlarla kullanıldığı da olmuştur. Bunların kent gıda politikaları ile hiçbir bağları olmadığı gibi kendi aralarında da herhangi bir ilişkisizliği yoktur. Ayrıca herhangi bir kontrol veya denetim mekanizması da yoktur. Bu nedenle bu tür faaliyetler yardım ve hibe maksatları dışında herhangi bir bütüncül politikaya da hizmet etmemektedirler.

İstanbul kent yönetimi hem yapısal yoksulluğu hem de gıda güvencesizliğini önleyebilecek kapsamlı bir sosyal güvenlik politikası oluşturma gayesini gütmektedir. Sosyal güvenlik politikaları, bir yandan gıda güvencesi üzerinde pozitif etki sağlayan, diğer yandan da kısa dönemde acil yardım, uzun dönemde ise geçim idame ettirmeye yönelik olarak iki yoldan ilerleyen bir program olarak düzenlenmelidir. Bu konuda alınması gereken önlemler arasında gıda ve şartlı para transferleri, fiziki altyapıya yatırım ile birlikte insan kaynaklarını geliştirmeye yönelik yatırımlar da yer almalıdır. Bunu sağlamak için de örneğin eğitim, sağlık ve tarım sektörü ile bağlantılı programlar oluşturulabilir. Sosyal koruma aynı zamanda yoksulların ve güçsüzlerin pazara ve finansal servis sunan anahtar kurumlara erişimini de sağlamalıdır. Kısaca, doğa dostu ve istikrarlı büyüme stratejilerinin sosyal güvenlik bileşenini içermesi kaçınılmazdır.

3.4.1 Kısa Vadede Uygulanabilecek Projeler

- Açlıkla mücadele adil bir yerel yönetimin temel hedefleri arasındadır. Bu çerçevede yapılması düşünülen çalışmalar şunlardır: Sağlıklı gıda ürünlerine erişimde zorluk yaşayan toplumsal kesimleri belirlemek ve o kesimlerin gıdalara erişimini kolaylaştıracak ya da güvence altına alacak sosyal yardım ve dayanışma programları oluşturmak. Var olan programlardan yararlanan kişi sayısını arttırmak. Özellikle kırılgan gruplara (yoksullar, yaşlılar, hastalar ve çocuklar gibi) nakdi ve aynı yardımlar yaparak bu kesimin yaşadığı gıda güvencesizliğini acilen ortadan kaldırmak. İstanbul'da yaşayan kayıtlı ve kayıtsız mülteci, göçmen ve yabancı öğrencinin sağlıklı gıdaya erişimini güçlendirmek.
- Kentsel gıda politikalarında söz sahibi olamayan kırılgan grupları belirlemek. Bu grupların ihtiyaç ve taleplerini belirlemeye, politik karar alma süreçlerine katılımlarını sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak.
- Adil, eşitlikçi, doğa dostu gıda topluluklarını, gıda kooperatiflerini, topluluk destekli tarım vb. inisiyatifleri desteklemek.
- Üretici ve tüketici birlikleri, kooperatifler ve belediye kuruluşlarının desteğiyle küçük aile işletmelerinin mahsullerinin pazarlara erişimini kolaylaştırmak.
- Küçük çiftçilere girdi desteği sağlamak.
- Gıda ve üretici pazarları için altyapı desteği sağlamak.
- Mahalle lokantaları, aşevleri ve üreticiden tüketiciye doğrudan satış marketleri açmak.
- Üretici tüketici arasında doğrudan bağlantı kurmak. Özellikle organik sebze ve meyvede tüketiciye direk satışta, tüketicinin peşin para vererek üreticiyi desteklemesi, her hafta üretici ne ürettiyse satın almayı kabul etmesini içeren topluluk destekli tarım modeli, küçük üreticileri desteklemek açısından çok önemli ve yaratıcı bir sistem olup bunun İstanbul'da öncelikle gelir seviyesi yüksek mahallelerde başlatılması mümkündür.
- Yerel üreticilere kamu alımlarında öncelik vermek.

3.4.2 Orta ve Uzun Vadede Uygulanabilecek Projeler

- Halkın gıda ve tarımda doğrudan üretici olarak yer almasını sağlamak.
- Kadınları geleneksel gıda sektöründen daha aktif ve girişimci olan gıda işleme sektörüne yöneltmek, ayrıca tarım dışı ekonomide yan gelir sağlama konusunda bilgi ve beceri artışı sağlayacak eğitimler yapmak. Gıda üretim ve dağıtımında tarladan pazara, ve atık ayırmada ayırmada çalışan çocuk işçilerin sorunlarının gündeme getirilmesi ve iyileştirilmesi konusunda farklı yönetim birimleri ile koordine çalışma ve eğitim.
- Gıda zincirini mümkün olduğu kadar kısaltmak.
- Üretici pazarları ve gıda satış mağazalarının çabuk erişilebilir ve rekabetçi süpermarket zincirlerinden uzak yerlerde kurulmasını sağlamak. Burada rekabet yerine, yoksul tüketiciye yakın yerlerin seçilmesi amaçlanmaktadır. İstanbul'da literatürde 'gıda çözü' olarak nitelenen yerler olup olmadığını araştırmak ve olduğu belirlenirse ilk olarak bu bölgelere odaklanmak.
- Kırılgan grupların yer aldığı semtlerde yurttaşların katılımı ve idaresi ile toplu yemek yapılabilmesine ve paylaşılabilmesine imkân sağlayacak "semt mutfakları" kurulması için gereken desteği sağlamak. Aynı uygulamayı göçmen ve mültecilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde de hayata geçirmek.
- Belediye, üretici ve tüketici birlikleri ve kooperatifleri, kamu, özel sektör ve sivil toplum kurumları iş birliğiyle sağlıklı besinleri erişilebilir hale getirmek için pazar yerlerinin, gıda yardım kurumları ve halk lokantalarının teşvik edilmesini sağlamak.

3.5 Sağlıklı Gıda ve Beslenme Politikaları

Yoksulluk, işsizlik, düzensiz gelir, barınma imkânlarının yetersizliği, göçmenlik, sosyal güvenceden yoksun olma, kamusal destek programlarının yetersizliği ve eğitimsizlik sağlıksız beslenmenin en önemli nedenlerini oluşturmaktadır. Hızla artan kent nüfusu, gelir adaletsizliği, güvenceli iş olanaklarındaki daralma, ulaşım, barınma ve çalışma koşullarındaki sorunlar kentlerdeki yemek kültürünü de derinden etkilemektedir.

Büyük kentlerde yaşayanların market ve süpermarket zincirlerinde satılan ucuz ve hazır çeşitli gıdalara yöneldikleri ve bu yönelimin giderek arttığı bir gerçektir. Dünya genelinde çeşitli kentlerde gözlenebileceği gibi besin değeri ya da kalitesi düşük ve ucuz gıdaların tüketim miktarları yıldan yıla artış göstermektedir. Bu sağlıksız durumun en iyi iki göstergesi olan obezite sorunu ile yetersiz beslenme sorunu kentli nüfus içinde giderek daha yüksek oranlarda gözlenmektedir. Vitamin ve mineral eksikliği yanında obezite, hatta bu iki sorunun aynı kişilerde birlikte görüldüğü haller giderek artmaktadır.

Bu sorunların çözümüne yönelik çalışmaların ortak noktasında insanların sağlıklı gıda maddelerine erişebilmelerini güvence altına almak yatmaktadır. Açlık,

yetersiz ve dengesiz beslenme ile obezite sorunu yaşayan insanlara ihtiyaç duydukları gıdaları ulaştırabilmenin, sağlıklı gıda maddelerine erişimlerini kolaylaştırmaya yönelik çalışmalarla, obezite sorunu yaşayan insanların sağlıksız gıda maddeleri tüketimini azaltmaya yönelik çalışmalarının birlikte yapılması gerekmektedir.

2020 yılındaki FAO'nun gıda güvencesi ile ilgili yıllık raporunda (SOFI) takriben 3 milyardan daha fazla kişinin sağlıklı gıdaya erişemediği gerçeği dile getirilmiştir. Bu durum gelecek nesiller için büyük bir tehlike yaratarak, sağlık sisteminin çökmesine bile neden olabilecektir. Dünya Sağlık Örgütü'nün bilimsel verilere dayanarak hazırladığı raporlara göre diyabet, kalp ve tansiyon ile bazı kanser çeşitleri sağlıksız beslenme ve gıda sistemin bozukluğu ile ortaya çıkmaktadır.

İçinde bulunduğumuz pandemi, kalp, diyabet, yüksek tansiyon ve bazı kanser türleri gibi uzun dönemli, sistemik ve bulaşıcı olmayan hastalıklara, virüs kökenli bir hastalığın eşlik etmesi durumunda ölümcül sonuçlar açığa çıkabileceği gerçeğini öğretmiştir. Gelecekte bu tür pandemilerin daha sıklıkla yaşanacağı bilimsel olarak ciddi bir risk olarak tahmin edildiğine göre bu tür hastalıklara engel olmak için sağlıklı

besinleri herkesin bütçesine uygun ve erişilebilir kılmak kamu yöneticilerinin görevidir. İstanbul kenti için sağlıklı ve ucuz gıdaya erişim hakkı İstanbul Gıda Stratejisi'nin en önemli amacı olarak belirlenmiştir.

Buna ek olarak, dünya genelinde yaygın bir halk sağlığı sorunu olan obezite İstanbul kentinde yaşayan yurttaşlar için de önemli bir sağlık sorunudur. Bu önemli ve karmaşık sorunun dikkatle ele alınması gerekmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak obezite sorunu ile mücadeleyle yönelik stratejimizin odak noktasına çocukları aldık. Çocuklar uzun dönemli ve etkili bir çözümün anahtar unsurudur ve hiç şüphesiz ki çocukları korumaya yönelik yaklaşımlar yetişkinlere de yarar sağlayacaktır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 2016 yılında dünya genelinde 18 yaş ve üzerindeki yetişkin nüfusunun %13'ünün (650 milyon kişi), 5-18 yaş aralığında çocukların ise %18'inin (340 milyon) obezite sorunu yaşadığını belirtmiştir.²⁶

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre Türkiye toplumdaki obezite oranı 2008 yılında %15,2, 2016 yılında ise %19,6 olarak belirlenmiştir. Görüldüğü gibi bu oranlar artış göstermektedir. TÜİK "2019 Türkiye Sağlık Araştırması" sonuçlarına göre 15 yaş ve üstü Türkiye nüfusunun %21,1'inin obezite sorunu yaşadığı belirtilmektedir.²⁷ Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması verilerine göre İstanbul'da 19 yaş ve üzeri gruptaki obezite oranı ise %33'tür.²⁸

Dünya Sağlık Örgütü obezitenin özellikle çocuklar arasında hızla yaygınlaşan bir sağlık sorunu olduğuna dikkat çekmektedir. İstanbul'da yaşayan 5 kişiden biri ise 14 yaşından küçük yaşta çocuktur.²⁹ Sağlık Bakanlığı'nın 2011 tarihli Türkiye de Okul Çağı Çocuklarında Büyümenin İzlenmesi (TOÇBİ) Projesi Araştırma Raporu'na

göre 06-10 yaş aralığında şişmanlık sorununun en fazla görüldüğü bölge %13 ile İstanbul'dur.³⁰ İstanbul'da ilkokul 2. sınıf öğrencileri arasındaki yapılan bir başka çalışmada ise çocukların %9,9'u şişman, %14,6'sı kilolu bulunmuştur.³¹

Çocukluk çağı obezitesi hayatın erken yaşlarında pek çok kronik, metabolik hastalığın gelişmesi için bir risk faktörüdür. Obezite sorunu yaşayan çocuklarda çeşitli psikolojik sorunlar da ortaya çıkabilmektedir.³² Bunlara ek olarak yetişkin yaşlarda görülen obezite çocukluk çağında nasıl beslenildiği ile yakından ilişkilidir. Çocukluk çağında kilolu olan insanların ileri yaşlarında obezite ve ona bağlı sağlık sorunları yaşamaları olasılığı artmaktadır.^{33 34}

Obezite genetik yatkınlık ya da hormonal sistemi etkileyen bir hastalık neticesinde de ortaya çıkabilmektedir; ancak dâhili etkenlerden kaynaklanan bu durum ender görülmekte ve tıbbi bir hastalık olarak nitelenmektedir. Dünya genelinde gözlenen obezite salgınının harici etkenlerden kaynaklandığı görüşü kabul görmüştür.³⁵ ^{36 37} Çocukların yaşadığı ortamda bulunan sağlıksız gıda maddelerinin tüketimini azaltacak, sadece çocukların değil yetişkinlerin de sağlıklı beslenmelerini sağlamaya yönelik bilgi ve becerilerini arttıracak önlem ve uygulamaları hayata geçirmek gerekmektedir.^{38 39}

Açlık, yetersiz beslenme ve obezite sorununun sağlık ve beslenme ile ilgili kamu kurumlarını, eğitim kurumlarını, aileleri, medyayı, gıda, çevre ve tüketici örgütlerini ilgilendiren çeşitli yönleri vardır. Bir yerel yönetimin bu yaygın halk sağlığı sorunlarına çözüm bulma konusundaki yasal yetkilerinin ve imkânlarının kısıtlı olduğu da bir gerçektir. Ancak bu kısıtlılığa rağmen bir yerel yönetimin sağlıklı beslenme konusunda yapabileceği çeşitli projeler olduğu da bir gerçektir. Aşağıda bir kısmı hâlihazırda da uygulanmakta olan bazı projelere örnekler verilmiştir.

²⁶ WHO, 2020. Obesity and overweight. <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight>

²⁷ Türkiye İstatistik Kurumu, 2020. <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33661>

²⁸ Anonim, 2014. Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması. Beslenme Durumu ve Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 931.

²⁹ İstanbul Kentsel Analiz Raporu, Eylül 2020. <https://www.ipa.istanbul/yayinlar/indir/10>

³⁰ Anonim, 2011. Türkiye'de Okul Çağı Çocuklarında (6-10 Yaş Grubu) Büyümenin İzlenmesi (TOÇBİ) Projesi Araştırma Raporu. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 834.

http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/sb/halksag/belge/mevzuat/turkiye_okul_cocuk_6_10yas_buyume_izlen_rap.pdf

³¹ Anonim, 2017. Türkiye Çocukluk Çağı (İlkokul 2. Sınıf Öğrencileri) Şişmanlık Araştırması COSI TUR 2016. <https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/haberler/turkiye-cocukluk-cagi-sismanlik/COSI-TUR-2016-Kitap.pdf>

³² Anonim, 2017. Obezite Tanı ve Tedavi Kılavuzu. Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizma Derneği Obezite, Lipid Metabolizması, Hipertansiyon Çalışma Grubu.

³³ Kelsey M.M., Zaepfel A, Bjornstad P, Nadeau K. J., 2014. Age-Related Consequences of Childhood Obesity. *Gerontology*, 60 (3) 222-228.,

³⁴ Raghuvier, G., 2010. Lifetime cardiovascular risk of childhood obesity. *Amerika'n Society for Nutrition*, Vol. 91 No: 5 1514-1519.

³⁵ Swinburn, B.A., et al, 2011. The Global Obesity Pandemic: Shaped by Global Drivers and Local Environments. *Lancet* 378: 804-14.

³⁶ French, S.A., Story, M. and Jeffery, R.W., 2001. Environmental Influences on Eating and Physical Activity. *Annual Review of Public Health*, 22, 309-335.

³⁷ Popkin B.M., Nielsen S.J., 2003. The Sweetening of the World's Diet. *Obesity Research*. Vol. 11, 1325-1332.

³⁸ T.C. Sağlık Bakanlığı, Çocukluk Çağı Obezitesi İle İlgili 2019-2023 AB Eylem Planı. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/TSBHHP_2019-2023_Cocukluk_Cagi/Cocuk_Eylem_Plani_2019-_16.12.2019.pdf

³⁹ World Health Organization. (2017). Report of the Commission on Ending Childhood Obesity: implementation plan: executive summary. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/259349/WHO-NMH-PND-ECHO-17.1-eng.pdf?sequence=1>

3.5.1 Kısa Vadede Uygulanabilecek Projeler

- Yeterli gelire sahip olmayan ailelere ayni ve nakdi yardım yapmaya devam etmek ve bu yardımlardan faydalanan ailelerin sayısını artırırken dağıtılan gıdanın dengeli beslenmeye uygun olduğuna dikkat etmek gerekir.
- Belediyemiz bünyesinde bulunan İstanbul Halk Ekmek Anonim Şirketi, İstanbulluların ucuz, sağlıklı ve kaliteli ekmelekle un ve undan mamul her türlü yiyecek maddeleri ihtiyacını düzenli olarak karşılamak ve piyasada fiyatların belirlenmesinde düzenleyici rol oynamak amacıyla kurulmuştur. Hâlihazırda üç fabrikada günlük 1,5 milyona yakın normal ekmelekle üretim kapasitesine sahip olan Halk Ekmek'in dördüncü fabrikasının inşaatı devam etmektedir. Dördüncü fabrikanın inşaatını kısa sürede bitirerek Halk Ekmek biriminin üretim kapasitesini arttırmak suretiyle giderek artan oranlarda kaliteli ekmelekle ucuz fiyata yoksul-kırılgan kesimlere ulaştırmak.
- İstanbul'da ilkököl 2. sınıf öğrencileri arasındaki yapılan bir çalışmada çocukların taze meyve, sebze, süt-yoğurt-peynir ve et-tavuk-balık-yumurta tüketim sıklıkları Türkiye Beslenme Rehberinde önerilen miktarlara göre daha düşük bulunmuştur.⁴⁰ Belediyemiz çocuk beslenmesinde yer alan en önemli besin maddelerinden biri olan içme sütünün tüketim sıklığını artırabilmek amacıyla 2019 yılında Halk Süt programı uygulamaya koymuştur. Bu program kapsamında 18 ayda 121 bin çocuğa 8 milyon 700 bin litre süt ücretsiz temin edilmiştir. Dağıtılan süt miktarını arttırmak ana hedeflerimizden biridir.
- Belediye bünyesindeki ya da hizmet alınan anlaşmalı kreşlerdeki beslenme-diyet programlarının sağlığa uygunluğunu kontrol etmek.
- Obezite sorunu ile mücadelede anahtar yaklaşım çocukların şeker içeriği yüksek, besin ögesi içeriği zayıf, aşırı işlenmiş gıda ürünlerine erişimini

⁴⁰ Anonim, 2017. Türkiye Çocukluk Çağı (İlkokul 2. Sınıf Öğrencileri) Şişmanlık Araştırması COSI TUR 2016. <https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/haberler/turkiye-cocukluk-cagi-sismanlik/COSI-TUR-2016-Kitap.pdf>

engellemek ya da zorlaştırmaktır. Bu amaçla okullarda, market ve süpermarketlerde toplu beslenme yapılan yerlerde ilave şeker içeriği yüksek ürünlerin satışını engellemeye ya da azaltmaya yönelik eğitici-öğretici çalışmalar yapmak.

- Okul öncesi dönem beslenme tercihleri ve yeme alışkanlıklarının oluşumu üzerinde en etkili dönemdir. Aile bireylerine sağlıklı beslenme kilo artışı ve obezite konusunda bilgilendirici sunumların, uygulamalı çalışmaların yapılması fayda sağlamaktadır. Belediyemiz bünyesinde oluşturulacak bir gıda-mutfak atölyesi ile sağlıklı yiyecek hazırlama, saklama ve pişirme teknikleri gibi konularda uygulamalı eğitim çalışmalarının yapılmasını sağlamak.
- Yüksek kalorili ve besin içeriği zayıf ürünler tüketmenin, gıdalarla birlikte fazla şeker alımının kilo alımı ve obezite sorununa yol açtığı bir gerçektir. Hazır yiyeceklerin etiket bilgilerinde yer almayan ilave şeker vb. katkıları hakkındaki bilgileri içeren açıklayıcı yayınlar yapmak tüketicileri bilinçlendirmek için gereklidir. Örneğin herhangi bir yiyecekteki ilave şeker miktarının ne kadar olduğu bilgisi gibi. Dünya Sağlık

Örgütü tüketilen gıda maddelerinin içeriği hakkında ayrıntılı bilgiler veren etiket düzenlemeleri yapılmasını önermektedir. Sağlıklı beslenmenin esasları ve obezite sorunu hakkında kamuoyunu bilgilendirmek ve farkındalığı arttırmak amacıyla hem yetişkinler hem de çocuklar için uygun ve bağlama özgü beslenme bilgilerinin yer aldığı rehber dokümanlar hazırlanmasını ve toplumdaki tüm gruplara basit, anlaşılır ve erişilebilir bir şekilde yayılmasını sağlamak.⁴¹

- Sağlıklı beslenme davranışlarının kazandırılmasına yönelik eğitim programları düzenlemek.
- Göçmenler, mülteciler ya da sığınmacılar kötü beslenme riskine en açık, en savunmasız grubu oluşturmaktadırlar. Bu insanların yeni bir ülkede farklı bir gıda arzı ile karşı karşıya oldukları dikkate alınmalıdır. Bu insanların yerel yönetimlerle işbirliğiyle beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik çalışmalarda sağlıklı gıda maddeleri sunmaya ve özellikle bebek ve çocuklar için obeziteye yatkınlığı artıracak yiyecek ve içeceklerle yer vermemeye özen göstermek.

Sağlıklı Beslenme ve Gıda Güvenliği Okulu

Belediyemiz bünyesinde yurttaşlara ve yiyecek-içecek sektörüne yönelik eğitim ve uygulama çalışmalarının yapılacağı "Beslenme ve Gıda Güvenliği Okulu" açmak ve "Sağlıklı Beslenme için Eğitim Programları" başlatmak üzere çalışmalar yürüteceğiz. Amacımız beslenme, gıda satın alma, temel mutfak bilgisi, gıda güvenliğinin esasları, yiyecek hazırlama ve pişirme, gıdaları saklama ve depolama gibi gıda üretim-tüketim zincirinde yer alan kişiler, kurumlar ve konuya ilgi duyan yurttaşların doğru ve güvenilir bilgi sahibi olmalarını ve becerilerini arttırmalarını sağlamaktır. Özellikle gelecek nesillere yönelik programların başlatılmasında aciliyet vardır. Çünkü bağışıklık sisteminin iyi gelişmesi sağlıklı bir diyetin çok erken başlaması ile sıkı sıkıya bağlıdır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak gıda ve beslenme konularında yurttaşların bilgi ve becerilerini arttıracak eğitim ve uygulama çalışmalarını en kısa sürede hayata geçireceğiz.

3.5.2 Orta ve Uzun Vadede Uygulanabilecek Projeler

- Gelir durumunun iyileştirilmesi sağlıklı beslenme açısından önem taşıdığı için kadınlar eliyle kurulacak küçük, mahalli gıda üretim kooperatifleri ve inisiyatiflerini destekleyici çalışmalar yapmak.
- Kadınların hane bazında, bir araya gelerek ya da kooperatifler ve inisiyatifler aracılığıyla ürettiği çeşitli eşyaların, gıda maddelerinin ve yemeklerin doğrudan kadınlar tarafından satışını sağlamak amacıyla pazar alanları veya pazarlar içinde ayrı bölümler oluşturmak.
- Hamile kadınların bebeklerinin hayata sağlıklı bir başlangıç yapmasını sağlamaya yönelik eğitim, beslenme yardım ve destek programları oluşturmak.
- Anne sütü ile beslenmeye önem verilmesi için programlar hazırlamak. Bu çerçevede, anne sütü kullanımını yaygınlaştıracak, kolaylaştıracak ve teşvik edecek çalışmalar yapmak, annelere verilen doğum izinlerinden sonra süt izninin süresinin uzatılmasını sağlamak, belediyeye ait iş yerlerinde süt verme odaları tahsis etmek ve ihtiyaç duyulan iş yerlerinde kreş imkânı sağlamak.

⁴¹ World Health Organization. (2017). Report of the Commission on Ending Childhood Obesity: implementation plan: executive summary. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/259349/WHO-NMH-PND-ECHO-17.1-eng.pdf?sequence=1>

- İlave şekerle tatlandırılmış gıda ürünlerini üreten ve tüketenlerden alınacak ve yerel yönetimlerin bütçesine aktarılacak bir "İlave Şeker ya da Metabolik Sendrom Vergisi" oluşturulması için çabalamak.⁴²
⁴³ Bu konuda gerekli kamuoyu desteğini yaratmak. Oluşturulan vergiden yapılacak tahsilatı ihtiyaç sahibi hanelerin sağlıklı gıda ürünleri ile beslenmesi için kullanmayı sağlayacak bir yasal düzenleme yapılması için çalışmak.

- Yetersiz ya da sağlıksız beslenme sorununun yoğun olarak yaşandığı okullarda çocuklara mevsime uygun meyve dağıtımını sağlamak.
- Okullarda, mahallelerde fiziki aktivite olanaklarını artıracak çalışmalar yapmak.
- Halk Ekmek biriminde üretilen ekmeklerdeki lif içeriğini artırmaya yönelik çalışmalar yapmak.

3.6 Gıda Güvenliğini Sağlamak

Sağlıklı beslenme yeterli miktarda, dengeli bir gıda çeşitliliği içeren ve sağlık açısından risk oluşturabilecek etkenleri içermeyen gıdalara erişebilmekle mümkündür. Gıdaların sağlık açısından risk oluşturabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve mikrobiyolojik etkenlerden arındırılmasını amaçlayan gıda güvenliği çalışmaları gıda güvencesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Gıda ve sağlıklı beslenme ile ilgili politikalarda genel olarak gıda güvencesini sağlamak birinci öncelik olarak ele alınmaktadır. Ancak bu politikalara gıda güvenliğinin de entegre edilmesi bir gerekliliktir. Gıda güvencesi gıdaların topraktan çatala uzanan süreçte insan

ve doğa sağlığı açısından risk oluşturmayan ya da risklerin minimize edildiği uygulamalar bütünü ile sağlanabilir. Bu çerçevede bir kentteki yerel yönetimin kendi imkânlarıyla üretebildiği ya da yakın çevresinden doğrudan temin ettiği gıda maddelerinde gıda güvenliğini sağlayacak çalışmalar için gerekli altyapıyı kurması, çalışmaları planlaması ve gerçekleştirilmesi esastır.

Yapılacak çalışmaların sadece tüketici sağlığını değil doğa sağlığını da korumaya yönelik bir çerçeve içinde yürütülmesi gerekmektedir. Bu amaçla doğal hayattaki kirlilik açısından bir gösterge değeri taşıyan bazı kirlilik parametrelerinin su

⁴² World Health Organization. (2017).⁴² Report of the Commission on Ending Childhood Obesity: implementation plan: executive summary. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/259349/WHO-NMH-PND-ECHO-17.1-eng.pdf?sequence=1>

⁴³ Şık, B., 2017. Çocukluk Çağı Obezitesi Raporu, Sosyal Haklar Derneği. <https://sosyalhakladernegi.org/wp-content/uploads/2017/10/01.%C3%87ocukluk-%C3%87a%C4%9F%C4%B1-Obezitesi-Raporu.pdf>

varlıklarındaki, topraktaki ve havadaki düzeyinin periyodik olarak analiz edilerek kayıt altına alınması gerekir. Esasen, iklim krizi ve kimyasal kirlilik sorunları nedeniyle ekolojik ortamlardaki bozulmayı ya da değişimi gösterecek bazı parametrelerin periyodik ölçümünü yapmak, bu ortamlarda gerçekleşen olumsuz değişimleri “zamanında” tespit ederek gereken önlemleri hızla alabilmek yapılması gereken en önemli kamusal görevlerden biridir. Bu konuda temel amaç uzun zamana yayılan bir veri setine sahip olmaktır ve bunu sağlamanın yolu ise elde edilen sonuçları titizlikle kayıt altına almaktan geçmektedir. Böylece gıda üretimi ve temini çalışmalarının yürütüldüğü bölgelerdeki kirlilik düzeyinin zaman içindeki seyrini görmek olanaklı olacaktır. Buna ek olarak, ülkemiz ve İstanbul kentinin bulunduğu Marmara Bölgesi biyolojik çeşitlilik açısından çok zengin bir bölgedir ve bu zenginliğin korunması Türkiye'nin de dâhil olduğu uluslararası sözleşmelerle yükümlülük altına alınmıştır. Bu faaliyetleri yürütmek gıdaların besin ögesi

içeriğindeki değişimleri izlemek için de önem taşımaktadır. İklim krizi nedeniyle gerçekleşecek olumsuz değişimlerin gıda maddelerinin üretim miktarlarında (verim kaybı) ve besin ögesi içeriğinde azalmalara (Örneğin demir, çinko ya da B vitamini miktarlarında azalmalar) yol açacağı çeşitli yayınlarda dile getirilen önemli sorunlardan biridir. Bütün bunlar kontrol ve izleme faaliyetleri yürütmenin bir yerel yönetimin sorunları hızla fark etmesi ve çözümler geliştirebilmesi için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, gıda güvenliğini sağlamaya yönelik çalışmalarda kontrol ve izleme faaliyetlerini yürütmek için kısa veya orta vadede yapılabilecek projeler:

3.6.1 Kısa ya da Orta Vadede Uygulanabilecek Projeler

- Belediye bünyesinde bir gıda kontrol ve izleme birimi oluşturulması ya da bu konuda faaliyet gösteren bir birimin altyapısının güçlendirilmesi,
- Bu konularda faaliyet gösteren Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı gibi kamu kurumlarından yaptıkları çalışmalara dair sonuçların istenmesi ve elde edilen sonuçların bir araya getirilerek derlenmesi,

İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak gıda güvenliği açısından önem taşıyan kontrol ve izleme faaliyetlerini güvenilir yöntemlerle ve periyodik olarak yapmayı, insan ve çevre sağlığı açısından kritik önem taşıyan parametrelere öncelik vermeyi düşünüyoruz. Bu konuda zamana yayılmış bir uygulama planı oluşturarak çalışmalara başlayacağız. Gıda güvenliğini sağlamaya yönelik çalışmalara ilgili kamu kurumları ve sivil toplum örgütlerinin de dâhil edilmesini sağlayacağız.

3.7 Su Güvenliğini Sağlamak

Susuzluk İstanbul kentinin en önemli toplumsal ve ekolojik sorunlarından biridir. İstanbul su güvencesi açısından bağımlı bir kenttir. Su temini kentin en önemli sorunlarından biridir ve bu sorunun yıldan yıla giderek derinleşeceği de beklenmektedir.

İklim değişikliği, doğal ortamlardaki kimyasal kirlilik, orman ekosistemlerinin tahribi ve kuraklık su varlıklarını olumsuz etkileyen sorunlardır. Bu sorunlara nüfus artışı, kentleşme, betonlaşma ve kamu refahını gözetken politikaların uygulanmasında yaşanan sorunlar da eklendiğinde coğrafi bölgelere göre değişmekle birlikte dünya genelinde temiz ve içilebilir su teminiyle ilgili sorunların önümüzdeki yıllarda büyük önem kazanacağı ortadadır. İçilebilir-kullanılabilir

su temini şimdiden içinde olduğumuz yüzyılın en önemli sorunlarından biridir. Bu sorun kalabalık kentleri olumsuz etkileyecektir. Özellikle de suya erişimde güçlük yaşayan, su altyapısı zayıf ve sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğu bölgelerde halk sağlığı ve gıda güvenliği açısından ciddi sorunlar yaşanacağı söylenebilir.

Su varlıklarına yönelik tehdit sadece iklim değişikliğinden kaynaklanmıyor. Su varlıklarının kimyasal ya da mikrobiyolojik etkenlerle kirletilmesi nedeniyle kullanılamaz duruma gelmesini de dikkate almak gereklidir. Su tarımda, gıda maddelerinin üretiminde ve insani amaçla en çok kullanılan maddelerden biridir ve bu nedenle de kimyasal ve mikrobiyolojik olarak kirletilmemesini sağlamak halk

sağlığı ve çevre sağlığı açısından büyük bir önem taşır. Su varlıklarını etkileyen her türlü sorun aynı zamanda bir gıda güvenliği ve gıda güvenliği sorunu olarak da görülmelidir.

Bu çerçevede su varlıklarındaki azalma sorunu ile su varlıklarının kirlilik nedeniyle kullanılamaz hale gelmesi sorunu bir arada ele alınmalıdır. Bir yandan suyu idareli kullanmanın ya da su tasarrufu sağlayacak önlem ve uygulamaların yürürlüğe girmesini sağlarken bir diğer yandan suların kirlenmemesi için de çaba göstermek gerekmektedir. Kirlilik kontrolüne yönelik periyodik kontrol ve izleme faaliyetleri İBB bünyesinde bulunan İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ) birimince yapılmaktadır.

Ancak su temin ettiğimiz havzalardan başlamak üzere suları kirletme potansiyeli olan etken maddelerin tamamını Türkiye’de bir ilki gerçekleştirerek kontrol ve izleme faaliyetlerimizin kapsamına almak istiyoruz. Bu amaçla öncelikli olarak kontrol ve izleme faaliyetlerinin kapsamının genişletilmesi için gereken laboratuvar altyapısını ve donanımını güçlendirmek, kontrol ve izlemesini yaptığımız etken madde sayısını arttırmaya yönelik analitik çalışmaları tamamlamak öncelikli hedeflerimiz arasındadır.

3.7.1 Kısa Vadede Uygulanabilecek Projeler

- Su varlıklarının temin edildiği noktadan başlayıp muslukta sonlanan taşıma hattı boyunca gerçekleşen kayıp kaçak oranlarını azaltmak.
- Konutlarda ve iş yerlerinde toplumsal olarak dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarını göz ardı etmemek kaydıyla su kullanım miktarını dikkate alan kademeli bir fiyat politikası izlemek.
- Suları kirlileme potansiyeli yüksek, tehlikeli atıkların (kimyevi maddeler, plastikler vb.) kaynağında ayrılmasını, toplanmasını ve uygun bir şekilde bertaraf

edilmesini sağlamak.

- Tarihi geçmiş ya da artık kullanılmayan ilaç ve ecza ürünlerinin toplanmasını sağlamak.
- Park ve bahçeler başta olmak üzere ildeki bitki örtüsünde az su isteyen, kuraklığa dayanıklı bitki çeşitlerinin yaygınlık kazanmasını sağlamak.

3.7.2 Orta ve Uzun Vadede Uygulanabilecek Projeler

- Tarım ve gıda üretiminde su tasarrufu sağlamaya yönelik uygun-yeni teknolojiler kullanılması ve ekolojik dengeye önem veren üretim modellerine geçişi sağlamak.
- Yağmur hasadı ve geçirgen yüzey kaplamaları başta olmak üzere suyu toplamayı, kullanıma sokmayı ve toprak tabakasına aktarımını sağlayacak yöntemleri uygulamaya koymak.
- Su kirliliğini kontrol ve izleme çalışmalarından elde edilen verileri kayıt altına alarak mevsimsel, yıllık ve uzun yıllara dayalı olarak kirlilik düzeylerinin nasıl değiştiğini tespit etmek.
- Sularda kirliliğe yol açan etken maddelerin hangi kaynaklardan sulara bulaştığını ve ne gibi önlemler alınabileceğini belirlemek.
- İklim değişikliği yol açacağı aşırı yağışlar ya da seller nedeniyle de su varlıklarında kimyasal ya da mikrobiyolojik kirlenmeye yol açabilir. Dolayısıyla bu tip afet durumlarında olası bir kirlenmenin tespitini sağlayacak yöntemlerin elde mevcut olması durum tespiti yapabilmek ve hızla önlem alabilmek için de elzemdir. Bu bağlamda: İklim değişikliği odağında yaşanacak su sorunlarının bir envanterini çıkarmak ve bu sorunlardan en çok etkilenecek bölgeleri ve toplumsal olarak en çok etkilenecek kesimleri belirlemek. Su krizini derinleştirecek olası acil durumların ya da felaketlerin neler olabileceğini ve ne gibi önlemler alınabileceğini belirlemek. Afet-felaket durumlarında sularda halk sağlığı açısından önem arz eden patojenlerin kısa sürede tespit edilmesini

sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak.

- Sularda yoğun olarak bulunan kimyasal kirleticilerden biri fosfatlı bileşiklerdir. Fosfatlı bileşikler en çok tarımda kullanılmaktadır. Fosfat tarımda gübre olarak kullanılan ancak doğada temini en güç olan kimyasal maddelerin başında gelmektedir. Ancak fosfat sular için ciddi bir kirleticidir. Bu bağlamda agroekolojik yöntemlerin yaygınlaştırılması ile tarımsal faaliyetlerden sulara bulaşan fosfat miktarını azaltmak, evsel kullanımda fosfat kullanımını azaltıcı uygulamaları hayata geçirmek öncelikli yaklaşımdır. Ancak bu çalışmalara paralel olarak bir geri dönüşüm tesisi ile atık sulardaki fosfatlı bileşikleri yeniden kazanmanın ve gübre olarak yeniden kullanıma sokmanın mümkün olup olmadığı da araştırılacaktır.

3.8 İklim Krizi ve Doğa Dostu-İstikrarlı Tarım

Bilim insanları iklim değişikliği nedeniyle küresel ortalama sıcaklığın 21'inci yüzyılın sonunda 2 ila 4 derece civarında yükseleceği konusunda fikir birliği içindedirler. İklim değişikliğinin olumsuz etkisi nedeniyle dünyadaki açlığın giderek arttığını ve neredeyse 1 milyara yaklaşan açlık çeken kişi sayısının 2050'de ortalama olarak % 20 oranında artacağı bölgelere ve ülkelere göre bu sayıların artıp azalabileceği Birleşmiş Milletler ve FAO raporlarında dile getirilmektedir. Üstelik bu sayıya yıl içinde belli dönem aralıklarında açlık çeken ve yetersiz beslenen kişi sayısı dâhil değildir.

İklim krizi sağlıklı bir hayatı sürdürebilmek için gerekli olan temiz hava, temiz su, yeterli ve dengeli beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlara erişimi olumsuz etkileyecektir. Bu ihtiyaçlara erişimin zorlaşması halk sağlığı açısından önem arz eden derin sorunlar doğuracaktır. İklim krizi yoksulluğu arttırarak, özellikle çocuklar, hamile kadınlar, yaşlılar, bağışıklık sistemleri zayıf olan kronik hastalar

üzerinde olumsuz etkilerin fazlaşmasına yol açacaktır. Bu olumsuzlukların en aza indirilmesi ancak sağlıklı ve ekolojik tarımsal üretime geçişle mümkün olabilir.

Birleşmiş Milletler'in İklim Değişikliği ile ilgili Bilimsel Komitesi'nin 2021 yılındaki son raporunda iklim değişikliğinin su ve toprak üzerindeki olumsuz etkilerinin bu fiziki varlıkların sınırsız ve sorumsuzca kullanımı ile birleşmesi sonucunda gıda güvencesini sağlamanın ya da nüfusu doyurmanın giderek zorlaştığı belirtilmiştir.⁴⁴ Dünya ölçeğinde çölleşme, tatlı su kaynaklarının azalması, toprağın kalitesinin giderek bozulması süreçleri tahmin edildiğinden de hızlı ilerlemektedir. Ayrıca artan nüfus nedeniyle gelecekte daha fazla gıdaya ihtiyaç olacağı da kesindir. Örneğin şu anda 7,7 milyar olan Dünya nüfusunun 2050'de 9,7 milyara çıkması, böylelikle 2 milyar ilave kişinin doyurulması gerektiği tahmin edilmektedir.⁴⁵ Yapılan bir çalışmada, farklı ancak makul sosyo-ekonomik gelecekleri kapsayan beş temsili senaryoda, toplam küresel gıda

⁴⁴ IPCC, 2021 A6 Raporu

⁴⁵ <https://www.un.org/en/global-issues/population>

talebinin 2010 ile 2050 arasında %35 ila %56 oranında artacağı tahmin edilmiştir.⁴⁶ Üstelik bu tahmine iklim krizinin yol açacağı olumsuz etkiler dâhil değildir. Buna ilaveten, dünyada sınır aşırı göç eden insan nüfusu çok yüksek sayılara ulaşmıştır. İklim krizi öncelikle az gelirli ülkelerde yaşayan insanlar üzerinde ciddi etkiler göstererek bu ülkelerde yaşayanların aş ve iş aramak için refah seviyesi daha yüksek olan ülkelere göç etmelerine neden olmaktadır. “İklim sığınmacıları” olarak nitelenen bu yeni göç dalgası hem Türkiye hem de İstanbul için iklim krizinin bir parçası olarak düşünülmelidir. Gıda güvencesi ve güvenliğini sağlamak bir toplumun toplumsal çatışmalarını demokratik çözümlere kavuşturabilmesi yeteneği ile derinden ilgilidir ve bu nedenle de göçmenlere ya da sığınmacılara yönelik nefret söylemlerinin ve ırkçı tutumların toplumsal çatışmaları körüklemesinden kaçınmak gerekir. Göç ve göçmenlik durumunun önümüzdeki on yıllar içinde herkes için geçerli bir şey olabileceği de unutulmamalıdır. Yaşanacak gıda krizlerinin az veya çok hemen her ülkeyi etkileyeceği de beklenmelidir. Ayrıca günümüzde yaygın bir şekilde küresel ticaret sistemine bağımlı olan birçok ana ürünün (buğday, pirinç, mısır gibi) fiyatlarının yükselmesi ve bu ürünlerin ithalatına bağımlı ülkelere açlık tehlikesinin baş göstereceği beklenmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında iklim krizinin olumsuz etkileri ile baş edebilme imkânı sağlayacak eşitlikçi, çözüm odaklı ve katılımcı bir demokratik sistem oluşturma gereği açıktır. Bunun için de toplumda farkındalık yaratacak politikalara ve bu politikaların eğitim yoluyla yeni nesillere aktarılması gerekir.

Akdeniz Bölgesi iklim değişikliğinden en olumsuz etkilenen bölgelerden biridir. Bu bölgede yer alan Türkiye’de, iklim değişikliğini olumsuz etkileri şimdiden gözlenmeye başlamıştır. IPCC nin en son raporundaki kuraklık ve sıcak hava dalgalarındaki artışlar önemli göstergelerdir. Örneğin Meteoroloji Genel Müdürlüğü’nün 2019 Yılı İklim Değerlendirmesi Raporu’na göre 2019 yılı 935 olayla tüm dönemlerin en fazla “ekstrem hava olayının” yaşandığı yıl olmuştur.

İklim krizi çeşitli sorunlara yol açacaktır. Gıda güvencesi ve güvenliği açısından önem arz eden bazı sorunlar şunlardır:

- Gıda üretiminde verimlilik ve kalite kaybı,

- Yağış rejimlerinde değişikliklere bağlı olarak şiddetli yağışların ve buna bağlı olarak sellerin artması, sıcak hava dalgaları ve uzun süren kuraklıklar, don ve dolu gibi aşırı hava olaylarının tarımsal üretimi azaltması,
- Topraktaki tuzluluğun artmasına bağlı olarak gıda üretim veriminde azalmalar,⁴⁷
- Toprağın gıda üretimi açısından en besleyici kısmı olan üst toprak tabakasında kayıplar,
- Zararlı böcek ve parazitlerde artış ve bu artışa paralel olarak tarımsal üretimde beklenmeyen hastalıkların belirmesine bağlı ürün kayıpları yaşanması. Yapılan bir çalışmada hava sıcaklığındaki her bir derece santigratlık artışın, buğday, mısır (darı) ve pirinç üretiminde böcekler nedeniyle olan kaybı % 10 ile %25 oranında artıracığı tahmin edilmiştir.⁴⁸
- Deniz suyu ısısında artışlar ve asitleşme nedeniyle su ürünlerinde ve balık stoklarında azalma,
- Deniz seviyesinin yükselmesi ile kıyı alanlarındaki tarım arazilerinin yok olması ve tuzlu suların tatlı su alanlarına zarar vermesi,
- Biyolojik çeşitliliğin azalmasına bağlı olarak doğal zararlı kontrolünün etkisiz hale gelmesi gibi sorunları sayabiliriz.

Atmosferdeki karbondioksit miktarının artması bitkilerin fotosentez yapma kabiliyetlerinde bozulmalara yol açmaktadır. Bu bozulmaların yol açtığı en önemli sorun gıda maddelerinin içerdiği besleyici öğeler açısından giderek fakirleşmesidir. Artan karbondioksit derişimi gıdaların protein, demir, çinko, potasyum ve magnezyum gibi besin öğeleri açısından fakirleşmesine neden olmaktadır. Atmosferdeki karbondioksit derişimi 2018 yılı itibarıyla 407 ppm olarak ölçülmüştü, bu derişimin 546-586 ppm olduğu koşullarda yetiştirilen buğdaylarda demir oranının ortalama %5.1, çinkonun %9.3 ve proteinin %6.3 daha az olduğu, aynı koşullarda yetiştirilen pirinçteki protein oranının %7.8-10 oranında azaldığı belirlenmiştir.⁴⁹ Yapılan bir başka çalışmada 2050 yılına kadar buğdaydaki çinko, demir ve protein oranının yaklaşık %10’a kadar azalabileceği tahmin edilmiştir.⁵⁰ Organik besin maddesi sentezinin başlıca

⁴⁶ <https://www.nature.com/articles/s43016-021-00322-9>

⁴⁷ Her bir derece sıcaklık yükselmesinde % de 5 ila 15 oranında mahsul azalması olmaktadır. Kaynak: National Academy of Science Report, 2011.

⁴⁸ Deutsch vd., 2018. Increase in Crop Losses to Insect Pests in a Warming Climate. Science 361, 916–919.

⁴⁹ IPCC (2019) IPCC Special Report on Climate Change, Desertification, Land Degradation, Sustainable Land Management, Food Security, and Greenhouse gas fluxes in Terrestrial Ecosystems, World Meteorological Organization, Geneva, Switzerland

⁵⁰ Dietterich vd.,2015. Impacts of Elevated Atmospheric CO2 on Nutrient Content of Important Food Crops. Nature, Link: <https://doi.org/10.1038/sdata.2015.36>

girdilerinden olan CO₂'deki artışların, bitkisel üretimin kalitesinde azalışla sonuçlanması, karasal yüzeylerin karbon transferleri ile ilişkilerinin çok sayıda bileşenin dinamik etkisi altında incelenmesinin zorunlu olduğunu göstermektedir.

Değişen iklim koşulları nedeni ile insan beslenmesinde önemli bir vitamin, mineral ve fitokimyasal kaynağı olan baklagiller ve sebzelerin üretim miktarlarında da düşmeler olacağı tahmin edilmektedir. Örneğin yapılan bir çalışmada Güney Avrupa, Afrika ve Güney Asya'nın büyük bir kısmında, üretilen sebze miktarının %31 oranında azalacağı tahmin edilmektedir.⁵¹ Aynı çalışmada dünya genelinde mercimek üretimindeki verimin %9 ve soya üretimindeki verimin ise %35 oranında azalacağı tahmin edilmiştir. Dünya genelinde en çok tüketilen tahıllardan biri olan mısırın artan sıcaklıklardan nasıl etkileneceği üzerine yapılan bir çalışmada ise sıcaklığın 2 derece santigrat artışının Amerika Birleşik Devletleri'ndeki mısır üretimini %18 oranında azaltacağı tahmin edilmiştir.⁵² Bir başka çalışmada ise pirinç ve mısır gibi başlıca tahıl ürünleri üretiminde 2100 yılına kadar tropik ve subtropikal bölgelerde artan yüzey

sıcaklıklarının bir fonksiyonu olarak % 20 ila 40 oranında azalma olabileceği belirtilmiştir.⁵³

Verimlilikte düşmeler ve hasat edilen tahıl ürünlerinin vitamin, mineral ve mikro besin öğeleri içeriğindeki azalmalar birlikte değerlendirildiğinde açlık ve yetersiz beslenme sorununun önümüzdeki on yıllar içinde daha da derinleşeceği ve buna bağlı olarak yaşanan sağlık sorunlarının artış göstereceği açıktır.

İklim krizinin toksik kimyasal maddelerin çözünürlüğünü artıracığı; kalıcı kimyasal kirleticilerin toprak ve su gibi ortamlardaki konsantrasyonlarında artışlara neden olabileceği belirtilmektedir.⁵⁴ Buna ek olarak aşırı yağmur, sel ve fırtınalar toksik kimyasalların bir bölgeden diğerine taşınmasını kolaylaştıran bir işlev görmektedir. Ayrıca, yüksek su sıcaklıkları, kimyasal kirleticilerin biyoaktif olarak daha aktif metabolitlere dönüşümünü kolaylaştırabilmektedir. İnsan dışındaki diğer canlılar için de ciddi riskler söz konusudur. İklim krizi nedeniyle yaşanacak bölgesel iklim koşullarındaki değişimlerin hem dünyadaki

⁵¹ Pauline vd, 2018. Effect of Environmental Changes on Vegetable and Legume Yields and Nutritional Quality. Proceedings of the National Academy of Sciences. 115 (26) 6804-6809.

⁵² Tigheelaar M., Battisti D.S., Naylor R.L. and Ray D.K., 2018. Future Warming Increases Probability of Globally Synchronized Maize Production Shocks. Proceedings of the National Academy of Sciences, 115 (26) 6644-6649.

⁵³ Battisti and Naylor, 2009. Historical Warnings of Future Food Insecurity with Unprecedented Seasonal Heat. Science 323, 240-244.

⁵⁴ Noyes P., McElwee M. Miller H.D., Levin E.D., 2009. The Toxicology of Climate Change: Environmental Contaminants in a Warming World. Environment International 35(6):971-86.

⁵⁵ Noyes P.D. and Lema S.C., 2015. Forecasting the Impacts of Chemical Pollution and Climate Change Interactions on the Health of Wildlife. Current Zoology, Volume 61, Issue 4, Pages 669-689.

toksik kimyasalların dağılımında ve hem de bu kimyasallara maruz kalmanın organizmalar üzerinde oluşturacağı toksik etkilerde büyük değişimlere neden olması beklenmektedir. Artan ortalama sıcaklıklar, aşırı sıcak dönemler, aşırı kurak ve daha yağışlı dönemler, düşük okyanus pH'sı, haliçlerdeki değişmiş tuzluluk dinamikleri gibi küresel iklim krizi sonucu ortaya çıkacak ekolojik değişikliklerin organizmaların toksik kimyasal maddelere karşı daha hassas ya da daha kırılgan olmaları sonucunu doğurabileceği belirtilmektedir.⁵⁵ Bitkisel ve hayvansal bütün gıda ürünlerinin yeryüzündeki biyolojik ağın dengeli ve kararlı işleyişine derinden bağlı birer canlı oldukları dikkate alındığında böylesine büyük bir alt üst oluşun ne gibi olumsuz sonuçlar doğuracağını tam anlamıyla söylemek olanaksızdır. Ancak bütün bu olumsuz değişimlerin toksik kimyasalların gıdalara ve su varlıklarına daha fazla bulaşmasına neden olacağı ve günlük diyetle alınan toksik madde miktarlarında da artışlara yol açması söz konusudur.

Tarım ve gıda sektöründe beklenen kalite düşüklüğü ve miktar azalması yanında İstanbul kentinin hızla artan nüfusu da dikkate alınırsa İstanbul Gıda Stratejisi'nin iklim krizi ile birlikte düşünülmesinin ne kadar önemli olduğu apaçık ortadadır. Ayrıca İstanbul'un hâlihazırda yetersiz olan su kaynaklarının iklim krizi ile birlikte daha da azalacağı ve

kenti çok daha ciddi su krizlerinin bekleyeceğini tahmin etmek zor değildir. Yağmur ve kar yağışının azalması ile ya da çok hızlı yağın ve çok hızlı eriyen karın yeraltı sularını besleyememesi gibi sorunlar gıda üretim-tüketim sürecini derinden etkileyecektir ve bu nedenle su yönetimi konusu da gıda stratejisinin içinde yer almalıdır.

İklim değişikliği görüldüğü gibi ekonomik, sosyal ve ekolojik alanlarda olumsuz değişimlere yol açmaya başlamıştır. Enerji, tarım, gıda imalatı, endüstri, ulaşım vb. gibi sektörlerin, kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri başta olmak üzere bütün toplumsal "aktörlerin" iklim değişikliğine hazırlık yapması bir gerekliliktir. Topraktan çatala uzanan gıda üretim tüketim zincirini de olumsuz değişimler karşısında esnek, dayanıklı ve istikrarlı, temel amacı karbon salımlarını azaltacak, gıda üretim-tüketim zincirini kısaltacak, dayanıklılığı artıracak gıda politikaları oluşturmak gerekmektedir.

Kentleşme iklim krizini tetikleyen bir yerleşim modeli olduğu için, kent politikalarında iklim değişikliğine neden olan sera gazı salımlarında azaltmaya gidilmesi ve sadece gıda sektörü değil, taşıma, konut ve arazi kullanımı konusunda da çok önemli değişikliklerin yapılmasını gerektirmektedir. Özellikle 2021 yılı itibari ile 10 milyonu aşan nüfuslu 83 mega kentten biri olan İstanbul için bu politikalar hayati

önem taşımaktadır. Kentin gıda tüketimindeki büyük hacmi düşünüldüğünde İstanbul'da uygulanacak doğru politikalar Türkiye'nin iklim politikalarında olumlu etkiler yaratacaktır. Kısacası çiftçinin tarladaki anlık müdahalelerinden başlayıp, küresel karar vericilere bilgi desteği sağlanmasına varan bir veri ve bilgi akış zinciri oluşturulmalıdır.

Birleşmiş Milletler'in 2021'deki son raporu (IPCC), iklim krizinin yol açtığı sorunlara çare olarak politik ve teknik kararları vermekle sorumlu olan kurumlara yönelik olarak bazı öneriler getirmektedir. Bunlar arasında CO2 salımının azaltılmasını gerektiren üretim sistemlerine geçilmesi, bir başka deyişle yoğun tarımdan bir an önce vazgeçilmesi ve agro ekolojik tarımın desteklenmesi, toprağın verimliliğini artırıcı tedbirler almak, gıda israfını azaltmak ve toplumu et tüketiminden uzaklaştıran, protein ihtiyacını karşılamada ete alternatif olacak diyetlere yöneltmek konusunda bilinçlendirmek en göze çarpan çözüm önerileri olarak yer almaktadır. Bu öneriler ülkemiz şartlarına göre değerlendirilmeli, uygun çözümler belirlenmelidir.

Ülkemizde bitki ile kaplı yüzeylerin arazi kullanım koşullarında son dönemde meydana gelen hızlı değişimler, hidrolojik döngüde yeraltına sızan su miktarını azaltırken, yüzeysel akış ve buharlaşma kayıplarını ise arttırmaktadır. Bu durum özellikle su sıkıntısı çekilen bölgelerde daha ciddi sorunlara yol açacaktır.

Öncelikle, yüksek sera gazı salımı ile ekosisteme ağır yükler getiren, çevre kirliliğine neden olan mevcut mono kültür-endüstriyel tarımdan ve kitlesel-endüstriyel hayvancılık sektöründen uzaklaşmak gerekmektedir. Hayvancılık sektöründe, dolaylı tedbirler ile (yem rasyonu, hayvansal

gübrenin işlenmesi vs) sera gazı emisyonlarının azaltılması için gerekenler yapılmalıdır.

Tarımda gereğinden fazla kimyasal gübre ve pestisit kullanımının azaltılması ve toprak işleme ile ilgili alınacak önlemler ile tarımın iklim değişikliğine etkileri azaltılabilir ve bu durum ayrıca üreticilere ekonomik açıdan da yarar sağlayabilir. Doğaya daha az yük getiren, yerel üreticiyi ve yerel tarımı destekleyen agroekolojik tarıma geçmek ve bu sistemin desteklediği beslenme sistemini uygulamak sadece sağlıklı beslenme sorununa değil iklim krizi ve ekolojik kirlilik sorunlarına da çözüm getirecektir. İyi planlanmış, etkin bir şekilde uygulanabilen bir kentsel gıda atık yönetim sistemi oluşturabilmek ise başlı başına önemli bir adımdır. Gıda atıklarının belli yerlerde toplanması, çöpe gitmeden kompost yöntemi ile kimyasal gübreden arınmış tarımda kullanılan organik gübre halinde kullanılması, canlı bir yapı olan toprağın biyolojik yapısını korumak ve toprağı yeniden kazanmak için en iyi yöntem olarak gösterilmektedir. Böyle bir proje hem kent atıklarında ciddi bir azalma, hem kent tarımı için önemli bir organik gübre ihtiyacını giderme, hem toprağı besleyen ve onaran bir yöntem, hem de iklim değişikliği ile mücadelede CO2'yi depolamak için en ucuz ve faaliyete geçirilebilir önerilerden biridir. Bu yöntem bazı kentlerde hâlihazırda uygulamaya geçirilmiştir. Örneğin San Francisco'da 1996 yılında başlayan "çataldan çiftliğe, tekrar geriye" adı altında uygulanan sıfır atık için kompost ve geri dönüşüm projesi, sera gazı emisyonlarını da azaltmakta çok başarılı olmuştur.⁵⁶ Projenin aynı zamanda düşük gelirli kent sakinleri için özendirici önlemleri ve istihdam yaratma kapasitesi de vardır.

⁵⁶ San Francisco Composting: From fork to farm and back. Bakınız: <https://www.nrdc.org/sites/default/files/food-matters-san-francisco-composting-cs.pdf>

3.8.1 Kent Tarımı ve Kent Bostanları

Dünyada birçok kentte uygulanan kent tarımı İstanbul için önemli bir değişim ve olumlu bir gelecek için başlangıç olacaktır. Küçük projelerden başlayarak mahallelerdeki sahipsiz ve kullanılmayan alanlarla, balkon, arka bahçe, teras gibi apartman ve kent yaşamına uygun ama şimdiye kadar kullanılmamış alanların tarımsal üretime açılması, mahalle bostanları oluşturulması küçük ancak etkisi büyük ilk adımlar olarak görülmelidir.

Kent tarımı yerel gıda sistemlerinin bir parçası olup, gıdanın üretildiği, pazarlandığı ve tüketildiği yerin kent olduğu bir sistemdir. Bu sistem işlenmemiş, atıl kalmış kent topraklarını kent sakinleri için sosyal ve ekonomik getirisi olan alanlara dönüştürür. Kentlerde olanaklar elverdiği ölçüde hayvancılık, arıcılık, balıkçılık, balık çiftlikleri, bitkisel ürün yetiştirme, çiçekçilik, fide ve tohum üretimi yapılabilmektedir.

Sağlıklı gıdaya erişim için atılacak ilk adım yerel tarıma öncelik vermektir. Kentlerde uygun mahallerde oluşturulacak kent bostanları çok amaçlı politikalara hizmet etmektedir. Özellikle dar gelirli kent sakinlerinin sağlıklı taze sebze ve meyveye erişimini artıran, yerel üretimi desteklediği için istihdam sorununa çözüm öneren ve tedarik zincirini kısaltarak ekolojik etkileri en aza indiren, gıda üretimine yönelik kişisel becerileri arttıran bir üretim modelidir. Kentliden kentliye, komşudan komşuya yardım ve eğitim projeleri ile vatandaşların dayanışma bilincinin ve sosyal barışın arttırılmasını da desteklemektedir.

Kent tarımı okul, hastane, kamu kurumlarının ve apartmanların arka bahçeleri, teras, balkon, boş park ve bahçeler, yol kenarları, açık alanlarda küçükbaş, hatta kent çeperlerinde büyükbaş hayvan beslemeye kadar giden biri dizi mekân kullanım politikaları gerektirmektedir. Bu bağlamda, kent içinde ve çevresinde hâlihazırda mevcut tarım alanları veya tarıma hiç açılmamış alanların bulunması, bu alanların su ve toprak kalitelerinin belirlenmesi ve uygun agroekolojik tarımsal üretim biçiminin belirlenmesi gerekmektedir. Kent tarımına katılan yurttaşların gıda tedarik zincirine katkı sağlayabileceği, denetime açık eşitlikçi bir düzenin de kurulması gerekmektedir. Bu projelerin uzun döneme yayılması, ilk etapta kamuya ait park ve bahçelerin tarıma açılması, kent tarımı yapmak isteyen inisiyatif ve topluluklara destek verilmesi gibi kolayca uygulanabilir projelerden başlanması yerinde olacaktır. Ayrıca, projelere başlamadan önce kentlerin mevcut ve potansiyel agroekolojik üretim durumlarının ortaya konması ve iklime bağlı gelecek projeksiyonlarına dikkat edilerek, öncelikle seçili noktalarda yersel agroiklimatolojik ölçümler yapılmalı

ve veritabanları oluşturulmalıdır.

Son yıllarda Seferihisar (İzmir), İzmir Büyükşehir Belediyesi, Ovacık (Tunceli), Nilüfer (Bursa) ve Mezitli (Mersin) gibi kent ve kasabalardaki yerel yönetimler kentlerde tarımsal üretimi sağlamaya yönelik çeşitli programlar başlatmış ve kent-kır bağlantısını da yaratıcı bir biçimde kullanarak başarılı girişimlerde bulunmuşlardır. Örneğin üretici kooperatiflerinin kurulması desteklenmiş, küçük ölçekte agroekolojik tarıma geçilmesi için finansal yardımlar yapılmış, üreticiden tüketiciye doğrudan hizmet veren pazarlama sistemleri kurulmuştur. Ancak birbirinden bağımsız projeler olarak yürütülen bu çalışmaların belli amaçlar doğrultusunda, bütüncül politikalarla desteklenip, kent ölçeğinde gıda sistemlerini düzenleyici ve kalıcı politikalar üretmek için koordinasyon halinde geliştirilmesi doğru olacaktır.

İstanbul kentinde bütüncül bir yaklaşımla, çeşitli sektörlerin ve aktörlerin katılımıyla, öncelikli alanlar tespit edilmelidir. Öncelikli alan araştırmasında mevcut arazilerin hâkim üretim türleri, rotasyon ve arazi uygulamalarının geçmişe dönük verisine ve bilgisine ulaşılması ve iklim kayıtlarının elde edilmesi, bu bağlamda atılacak ilk adımlar olmalıdır. Bunun ardından sabit ve/veya değişken arazi kullanım durumlarına ve iklim projeksiyonlarına göre geleceğin resmi çekilebilir. İlgili arazi için alternatif ekim-dikim seçenekleri önerilmesinin yolu da sağlıklı bir başlangıç veritabanına bağlı olacaktır.

Böylece giderek orta ve uzun vadede hedeflere yönelen, zaman ile sınırlı, aksiyon odaklı, denetim mekanizması ile kontrol edilebilen, eşitlikçi, demokratik, şeffaf bir plan doğrultusunda ilerleyen bir yaklaşımla kent tarımına geçmek mümkün olabilir.

Kent tarımının desteklenmesindeki en önemli konu, agroekolojik tarıma geçişin öncelikli olarak desteklenmesidir. Kent çevresindeki köy ve mahallelerden bir agroekoloji koridoru kurularak kentte ve kentin içinde bulunduğu bölgede doğa dostu ve istikrarlı bir büyümenin önemli bir faktörü olan agroekolojinin desteklenmesi İGS'nin bütün prensiplerine hizmet edecektir. Böyle bir koridorla bir yandan küçük üreticilerin mahsullerini kent pazarına aktarıp devamlı ve güvenilir gelir ile ekonomik kalkınmaları sağlanacak, diğer yandan kentli nüfus sağlıklı gıdaya, kısa tedarik zinciriyle doğrudan ulaşacaktır. Bunun yanında her mahallede kompost yerleri kurulması ile tarımın en önemli meselelerinden biri olan gıda atıklarının-artıklarının değerlendirilmesi sağlanacaktır. Atıkların dönüşüm yoluyla tekrar kullanımının sağlanması çevre korumadan, kimyasal

gübreye son vermeye, atık yönetiminden ucuz ve toprağı çok yormayan onarıcı tarıma geçişe kadar birçok amaca da hizmet edecektir.

Ancak kent tarımında su kullanımı önemli bir boyuttur. Kent Tarımı adını verdiğimiz tarım şeklinde kullanılacak tatlı su içme suyu hattından kullanılacağından bu suyun iyi yönetilmesi gerekmektedir. Su ihtiyacı düşük olan bitkilere öncelik verilmeli ve sulama suyu ihtiyaçları binaların çatılarına düşen yağmur sularının depolanması ile

sağlanmalıdır. Şehrin içme ve kullanma suyu kaynakları bu amaçla minimum düzeyde kullanılmalıdır.

Buna ilave olarak, kentleşmenin görece yoğun olduğu bölgelerde dar alanlara sıkışmış bu tür üretim faaliyetlerinin, bitkinin besin maddesi sentezinde toksik içerik artışına sebep olabileceğı, ayrıca değerlendirilmelidir.

3.8.2 Kısa Vadede Uygulanabilecek Projeler

- İstanbul kentinin gıda ihtiyacını yerel kaynaklardan temin etmeye yönelik girişimlere destek vermek, yerel çiftçilere üretim girdisi temin etmek, yerelde üretilen gıda ürünlerinin kentteki satış noktalarına sağlıklı bir şekilde taşınmasını ve halka sunulmasını sağlamaya yönelik imkânları ve kapasiteyi arttırmak.
- Kent ve kent çevresinde doğa dostu ve istikrarlı gıda üretimi için gereken tarım alanlarının korunması; Kent çevresinde tarım alanları, orman, mera, çayır ve otlakları çarpık kentleşme ve yayılmadan korumak amacıyla bir yeşil kemer oluşturmak ve koruma altına almak.
- Gıda sistemlerinin güçlendirilmesi amacıyla eğitim, öğretim ve araştırmaları teşvik etmek. Tarım alanları için ekosistem yaklaşımı, bütünsel ve entegre arazi kullanımı planlaması için gerekli kurumlarla iş birliği yapmak.
- Kentte doğa dostu küçükbaş hayvancılık, arıcılık ve balıkçılık uygulamalarını desteklemek.
- Hayvancılık sektörünün doğaya olan ağır etkilerini azaltmak için (metan gazı salımı, aşırı su kullanımı gibi) alternatif beslenme modelleri hakkında eğitim vermek.
- Kentle kır arasında açılan bilişsel mesafenin daraltılması amacıyla kent tarımı için uygun boş alanların tespit etmek ve bu alanları tarıma açmak bölge sakinlerine gerekli desteğı ve eğitimi vermek, öğrenme parkları, bahçeleri ve seraları kurmak.
- Yeşil alanları korumak ve yeni yeşil alanlar yaratmak.
- Ormanlar, ağaçların korunması ve orman tarımı ile ilgili eğitimler vermek, ekolojik tarım konusunda eğitim verecek uygulamalı Çiftçi Okulu ve kent çocukları için Toprak ve Tarım Okulu kurmak, bu konularda animasyonlar, filmler ve kampanyalar yapmak.
- Kooperatifleşmeyi yaygınlaştırmak.
- Gıda üretimine temel teşkil edecek tohum ve fidan üretmek.
- Gıda üretim-tüketim zincirinde iş birliği yapılan, mal ve hizmet alınan çiftçilerin, tarım işçilerinin ve mevsimlik işçilerin haklarını gözetmek.
- Gıda alımına yönelik kamu ihalelerinde yerel ve küçük üreticiye öncelik vermek.
- Tüketicilerin düzenlenecek tarla günlerinde üreticiler ile buluşmasını ve doğrudan hasat yapmasını sağlamak ve böylece üreticinin maliyetlerini azaltmak ve tüketicinin üretici ile bağ kurmasını sağlamak.
- Üretim ve tüketim zincirinin her aşamasında hayvan sağlığını ve refahını gözetilen yaklaşım ve uygulamaları esas almak.
- Tarımsal üretim alanlarında, parklarda ve yeşil alanlarda toksik kimyasal kullanımından kaçınmak.
- Park ve bahçelerde yetiştirilecek olan bitkilerin seçiminde aşırı sıcaklara daha dayanıklı ve su tüketimi az olanları kullanmak.

3.8.3 Orta ve Uzun Vadede Uygulanabilecek Projeler

- İstanbul'a büyükşehir içinden, ülkemizin diğer bölgelerinden ve yurt dışından gelen gıda akışlarının izlenmesi ve İstanbul'un gıda tedarigi içindeki paylarının belirlenmesine yönelik yıllara yayılan, uzun süreli ve periyodik bir araştırma ile İstanbul kentinin hangi gıda ürünlerinin temini açısından daha kırılgan olduğunu iklim krizini de dikkate alarak belirlemek.
- Kent tarımı için yenilenebilir su sistemleri, suyun ekonomik kullanımı ve yeniden kullanımını sağlayacak sistemler oluşturmak, tarımsal sulamada kullanılan su miktarının azaltılması için çalışmalar yapmak
- Balık stoklarının zarar görmemesine ve balıkçılığın doğa dostu ve istikrarlı bir temelde yürütülmesine yönelik çalışmalar yapmak.
- Vergilendirme ve sübvansiyonlar yoluyla teşvik, özendirme ve kontrol sağlamak.
- İyileştirilmiş gıda depolama, işleme, ulaşım ve dağıtım teknolojileri ve kent çeperi ve yakın kırsal alanları birbirine bağlayan altyapıları kurmak.
- Kamu ve belediye kurumlarının ihale ve satın alma kapasitelerinin agroekolojik tarım, hayvancılık ve balıkçılık yapan işletmelere öncelik tanınması.
- Gıda kontrol sistemlerinin güçlendirilmesi suretiyle insan sağlığına zararlı ürünleri tespit etmek ve önlem almak.
- Tarım topraklarını ve tatlı su kaynaklarını kirletici sektörlerin İstanbul ve çevresindeki dağılımını ve açığa çıkan atıkların bileşimini belirlemeye yönelik bir araştırma çalışması yürütmek.
- Plastik su şişelerin kullanımını azaltmak için önlemler almak, sebil ve İstanbul'un tarihsel güzellikleri arasında yer alan çeşmeleri kullanılabilir hale getirmek.
- İklim değişikliğinin İstanbul'a ve İstanbul'a gıda sağlayan ülkemizin diğer bölgelerine gelecekte yapabileceği etkileri çok boyutlu analiz etmek ve bu amaçla araştırmaları desteklemek için İBB bünyesinde İklim Değişikliği ve Etkileri Araştırma Merkezi kurmak.
- Çiftçileri, tüketicileri ve karar vericileri destekleyecek periyodik eğitim çalışmaları düzenleyerek bitki gelişimi ile verimi arasındaki ilişki, iklim faktörlerinin rolünün kavranması ve kontrol müdahalelerinin (ilaçlama, gübreleme, sulama vb) miktarı ile zamanlamasına karar vermede tecrübe kazanılmasını sağlamak.
- Ekimden hasada tüm süreçlerin her bir paydaşın sorumluluğu çerçevesinde veri ve bilgiye dönüştürülerek biriktirilmesi ve farklı disiplinlerden araştırmacıların spesifik analizlerde ihtiyaç duyduğu başlıca kaynakların toplanması suretiyle bir veri tabanı oluşturmak.

3.9 Gıda Atık, İsrاف ve Kayıpların Önlenmesi

3.9.1 Gıda Kayıp, İsrاف ve Atık Tanımları

Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 2011 yılında dünya genelinde üretilen gıdaların üçte birinin kaybedildiğini açıklamıştı. FAO bu önemli meseleyi daha ayrıntılı bir biçimde tasvir edebilmek için gıda kayıplarını ve gıda israfını ayrı başlıklar altında ele almaya yönelik bir çalışma başlatmıştır. FAO'nun 2019 yılında yayınladığı ilk küresel gıda kaybı tahminlerine göre, dünyada üretilen gıdanın %14'ü hasat edildikten sonra perakende satış noktalarına ulaşmaya kadar kaybedilmektedir. Bu tahmine perakende sektörü, yiyecek-içecek hizmetleri ve hane halkı seviyelerindeki kayıplar

dâhil değildir.⁵⁷

Gıda üretim-tüketim zincirinin her aşamasında hem gıda kaybı ve hem de israf-atık ortaya çıkabilmektedir. Bu metinde gıda kaybı ve gıda israfı ile ilgili tanımlarda FAO'nun yaptığı ayrımlar dikkate alınmıştır. FAO gıda kaybını, perakendeciler, yiyecek-içecek servis sağlayıcıları ve tüketiciler hariç, zincirdeki gıda tedarikçilerinin kararları ve eylemleri sonucu yenilebilir gıda miktarında (niceliksel) ya da kalitesinde (niteliksel) azalma olarak

⁵⁷ FAO, The State of Food and Agriculture 2019. <http://www.fao.org/state-of-food-agriculture/2019/en/>

tanımlamaktadır.⁵⁸ Gıda israfını ise, gıda miktarında ya da kalitesinde dağıtım ağı ya da perakendeciler, yiyecek içecek servis sağlayıcıları ve tüketicilerin kararları ve eylemlerinden kaynaklanan azalma olarak tanımlamaktadır. Gıda kayıpları gıda tedarik zincirinde üretim, hasat sonrası ve işleme aşamalarında meydana gelmektedir. Gıda israfı ise genellikle gıda zincirinin sonunda perakende ve nihai tüketim aşamasında meydana gelen ve perakendecilerin ve tüketicilerin davranışlarıyla yakından ilgili bir durumdur.⁵⁹ Dolayısıyla meselenin teknik ve hijyenik boyutları ile insani biliş ve davranış boyutları iç içe geçmiştir.

FAO'nun temel vurgusu yenilebilir gıda miktarındaki ya da kalitesindeki azalmadır; ancak gıda üretim-tüketim sürecinde kabuk, çekirdek vb. gibi yenilemez olan ve atık ya da çöp olarak nitelenen çeşitli unsurların açığa çıktığı da bir gerçektir. Bu unsurların uygun bir şekilde değerlendirilememesi de bir kayıp olarak nitelenebilir. Yaptığımız stratejik planda bu yenilemez unsurların nasıl değerlendirilebileceği konusu da dikkate alınmıştır.

Sekil 1 Küresel Gıda Kayıpları ve İsrafının İşlevsel Çerçevesi⁶⁰

Gıda kayıpları ve israfı iklim krizine yol açan sera gazı emisyonlarında önemli bir paya sahiptir. 2007–2016 döneminde dünyanın mevcut gıda tüketim modellerinin temelini oluşturan gıda sisteminin, insan faaliyetlerinden kaynaklanan toplam sera gazı emisyonlarının %21–37'sinden sorumlu olduğunu belirtmektedir. Bu oranın %5-10 arasındaki kısmı, gıda kaybı ve israfının açığa çıkardığı emisyonların da dâhil olduğu gıda tedarik zinciri faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır.⁶¹

2015'te Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) bünyesinde, "2030'a kadar perakende ve tüketici düzeylerinde kişi başına düşen küresel gıda atığının yarıya indirilmesi ve hasat sonrası kayıplar dâhil üretimdeki ve tedarik zincirlerindeki gıda kayıplarının azaltılması" SKA 12.3 alt hedefi olarak belirlenmiştir.⁷

Herhangi bir nedenle tüketilemeyen bir gıda sadece besin öğeleri, gıda miktarı ya da ekonomik açıdan bir kayıp değil; o gıda maddesinin üretim-tüketim sürecinde harcanan toprak, su, gübre, enerji, iş gücü ve çeşitli malzemelerin (kâğıt, cam, metal vb.) kaybı anlamına da gelmektedir. Gıda kayıpları ve atıkları aynı zamanda doğa kirliliğine yol açmakta ve halk sağlığı açısından da sorunlar yaratmaktadır. Dolayısıyla gıda kayıplarını ve atıklarını azaltmak gıda güvenliği ve gıda güvenliği açısından olumlu sonuçlar doğuracağı gibi iklim değişikliği sorununun çözümüne yönelik düzeltici, onarıcı ve yenileyici faaliyetlere de önemli bir katkı sunacaktır. Gıda kaybı, israfı ve atıklarını azaltmak, yenilebilir durumda olduğu halde yenmeden çöpe giden gıda miktarını azaltmak ve değerlendirilemeyen gıda atıklarını da ekonomik döngüye yeniden dâhil etmek anlamına gelmektedir.

⁵⁷ FAO, The State of Food and Agriculture 2019. <http://www.fao.org/state-of-food-agriculture/2019/en/>

⁵⁸ FAO, 2020. Technical Platform on the Measurement and Reduction of Food Loss and Waste. <http://www.fao.org/platform-food-loss-waste/en/>

⁵⁹ Parfitt, J., Barthel, M. & Macnaughton, S. 2010. Food waste within food supply chains: quantification and potential for change to 2050, Phil. Trans. R. Soc., vol. 365, pp. 3065–3081

⁶⁰ FAO, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020. Türkiye'nin Gıda Kayıpları ve İsrafının Önlenmesi Azaltılması ve Yönetimine İlişkin Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı. <http://www.fao.org/3/cb1074tr/CB1074TR.pdf>

⁶¹ FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. 2020. The State of Food Security and Nutrition in the World 2020. Transforming food systems for affordable healthy diets. Rome, FAO, p.102. <http://www.fao.org/3/ca9692en/CA9692EN.pdf>

3.9.2 Gıda Kayıplarını ve İsrafını Önlemek, Atıkları Azaltmak

İstanbul'un gıda kayıplarını ve israfını önlemeye ve azaltmaya, gıda atıklarını değerlendirmeye yönelik uygulamaları yürürlüğe koyarak üretim tüketim zincirinde doğal hayatı gözeten ve istikrarlı gıda sistemlerine katkıda bulunan bir kent haline getirmek amaçlarımızdan biridir.

Bu amacı gerçekleştirmek için yapacağımız uygulamalar "Azalt, Yeniden Değerlendir ve Geri Dönüştür" esaslarına dayanmaktadır. Bu esasları içeren görsel aşağıda sunulmuştur.^{62 63}

Şekil 2 Gıda Kullanım Hiyerarşisi

⁶² Dubbeling, M., Bucatariu, C., Santini, G., Vogt, C. and Eisenbeiß, K., 2016. City Region Food Systems and Food Waste Management. Linking Urban And Rural Areas for Sustainable And Resilient Development. <http://www.fao.org/3/a-i6233e.pdf>

⁶³ FAO, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020. Türkiye'nin Gıda Kayıpları ve İsrafının Önlenmesi Azaltılması ve Yönetimine İlişkin Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı. <http://www.fao.org/3/cb1074tr/CB1074TR.pdf>

İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak, üretim tüketim sürecinin bütün aşamalarında gıda kayıplarını, israf ve atıklarını önlemeye ve azaltmaya yönelik çalışmalar yapacağız. Buna ek olarak, oluşan gıda atıklarının etkin bir şekilde toplanması, işlenmesi ve nihayetinde geri dönüştürülmesini sağlamaya yönelik çalışmalarınızın kapasitesini ya da yaygınlığını arttırmayı planlıyoruz. Hâlihazırda Atık dönüşümü konusunda il genelindeki en önemli kurum İBB iştirak şirketlerinden İSTAÇ'tır. Gıda

atıkları dâhil tüm organik atıklar il ve ilçe belediyeleri tarafından toplanıp İSTAÇ tesislerinde kompostlama işlemine tabii tutulmaktadır. Bu çalışmaları geliştirmek için İstanbul kenti odağında gıda kayıp, israf ve atık miktarlarını belirlemeye yönelik çalışmalar yapmak gerekmektedir. Bu amaçla kısa, orta ve uzun vadede yapılması planlanan çalışmalar aşağıda sunulmuştur.

3.9.3 Kısa Vadede Uygulanabilecek Projeler

- Katı atık toplama işleminde gıda atıkları ile kâğıt, plastik, cam ve metal atıklarının kaynağında ayrılmasını ve ayrı ayrı toplanmasını sağlamak. Yeniden değerlendirilebilir atıkları malzeme ve enerji üretimi için kullanmak.
- Semt pazarlarında gıda kaybını ve israfını azaltacak önlemler almak.
- Gıda toptancı hallerinin gıdaların bozulmasına, zarar görmesine ya da zayi olmasına yol açacak teknik ve hijyenik koşullarını kontrol etmek ve iyileştirmek.
- Kentteki tarımsal üretim alanlarından herhangi birinde seçilecek bazı gıda ürünleri için hasat esnasında ve hasat sonrasında taşıma, depolama ve pazarda sunum aşamalarını içeren zincirde gerçekleşen gıda kayıplarını belirlemek.
- Temsili olarak seçilen semtlerde ve konutlarda gerçekleşen gıda israfı ve atıklarını belirlemeye yönelik araştırmalar yapmak.
- Temsili olarak seçilen yiyecek içecek servisi yapan iş yerlerinde gıda kayıp, israf ve atık miktarlarını belirlemeye yönelik araştırmalar yapmak.
- Gıda kayıplarını, israfını ve atıklarını kaynağında azaltmanın önemi ve gerekliliğiyle ilgili farkındalık yaratmaya yönelik programlar ve yayın faaliyetleri ile özendirici ve ödüllendirici çalışmalar yapmak.
- Tüketiciler için gıda okur-yazarlığını arttırmaya yönelik çalışmalar yapmak. Bu amaçla genel beslenme, gıda satın alma, gıda muhafaza koşulları, yiyecek hazırlama, artan ya da kalan yemeklerin muhafazası ve değerlendirilmesi vb. gibi konularda eğitimler ve atölye çalışmaları yoluyla tüketicilerdeki farkındalığı artırmak, tüketici becerilerini geliştirmek.
- Hanelerde, yiyecek-içecek hizmet sektöründe, kamu ve özel iş yerlerinde gıda atıklarının nasıl değerlendirileceğiyle ilgili çalışmalar yapmak.

3.9.4 Orta ve Uzun Vadede Uygulanabilecek Projeler

- Tarım ve gıda atıklarını sadece tüketim aşamasında değil kaynağında azaltıcı önlemler almak; özellikle hasat sonrası ürün bozulmalarını önlemek için küçük üreticilere soğuk hava deposu, pazara hızlı ulaşım gibi altyapı hizmetleri götürmek.
- Lokanta, restoran, kahvehane, hastane, kantin vb. gibi toplu tüketim yapılan yerlerde sağlıklı beslenme, gıda güvenliği, gıda atıklarının toplanması ve değerlendirilmesi konularında çalışmalar yapmak.
- Sağlığa uygun, tüketilebilir olma niteliğini yitirmemiş gıdaların ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını sağlamak.
- Gıda atıklarını toplamak ve değerlendirmek.
- Kentlerde gıda kayıp, israf ve atıklarını azaltmayı amaçlayan proje yarışmaları düzenlemek.

3.10 İstanbul'u Afetlere Dirençli Kılmak ve Krizleri Yönetmek

Açlığın dünya ölçeğinde artmasındaki en önemli nedenlerinden biri son yıllarda giderek artan doğal afetlerdir. Bu afetlerin pek çoğu iklim değişikliğinden kaynaklanmakla birlikte, deprem gibi İstanbul'u doğrudan etkileyen bir doğal afet karşısında vatandaşları korumak ve acil yardım götürmek konusunda alınacak tedbirler diğer doğal afetlerle hemen hemen aynıdır. Afet ve olağanüstü hallerde merkezi ve yerel yönetimin gıda hakkı kapsamında vatandaşların gıda ihtiyacını karşılama konusunda aktif yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülük yasal olduğu kadar ahlaki ve insanidir.

Afetler gıda güvencesinin üç ana bileşenini oluşturan üretim-tedarik, erişim ve devamlılık ya da istikrarı olumsuz etkilemektedir. Aşırı yağış, hortum, sel, fırtına ve deprem gibi doğal afetler gıda sistemleri ile ilgili altyapıya ciddi zararlar verebilir. Tarımsal üretim ve gıda imalatı tesisleri, fide, tohum üretimi ve saklama yerlerini, hayvan barınaklarını ve sulama sistemlerini tahrip edebilir, veterinerlik hizmetlerinin aksamasına yol açabilir. Bütün

bu zararlar gıda fiyatlarında aşırı artışlara, geçici ve kalıcı işsizliğe de neden olmakta ve sonuçta satın alma gücünü olumsuz olarak etkileyerek yetersiz beslenme ve açlık sorununu derinleştirmektedir. Özellikle 0-5 yaş grubunda yer alan çocuklara kısa döneme yayılsa bile kötü beslenmeleri hastalıklara yakalanmalarını kolaylaştırdığı ve uzun dönemli gelişimlerini olumsuz etkilediği için bu yaş grubunda yer aşan çocuklara sağlıklı gıda yardımını acilen ulaştırabilmek büyük önem arz eder.

Afet bölgelerinde su ve gıdaların mikrobiyolojik etkenlerle kontamine olması sıklıkla görülen problemlerden biridir ve bu problem çok kısa bir süre içinde salgın şeklinde seyreden hastalıklara yol açabilmektedir. Mikrobiyolojik bulaşmanın yanı sıra endüstriyel sektörde faaliyet gösteren iş yerlerinde, kimyasal madde ve atık depolama tesislerinde meydana gelebilecek yangınlar, hasar ve zararlar gıda ve su varlıklarının toksik kimyasal maddelerle kirlenmesine yol açabilmektedir. Bunlara ek olarak doğal afetler önemli çevresel kaynakları olumsuz olarak

etkileyeceği için uzun dönemli etkiler yaratabilirler. Tatlı su kaynaklarının tuzlanması, toprağın ve suyun kimyasal maddelerle kontamine olması, sulak alanların ve orman alanlarının tahrip edilmesi tarımsal üretimde, su temininde ve yaşamın sağlıklı bir biçimde sürdürülmesinde uzun dönemli sorunlara yol açacaktır.

Yerel ve merkezi yönetim İstanbul için afet senaryolarını hazırlarken depreme ağırlık vermiştir. Türkiye'nin, Avrupa ve Orta Asya ülkeleri arasında deprem riski açısından birinci sırada gelmektedir. Türkiye'de 1900-2019 yılları arasında ortalama 6,5 yılda bir 7 ve üzerinde büyüklüğe sahip depremler meydana geldiği; ancak İstanbul fayında, 1766'dan sonra ciddi bir deprem olmadığı ve 30 yıl içinde büyük bir deprem beklendiği düşünüldüğünde bu normal karşılanmaktadır.⁶⁴ Ancak depremin yanında AKOM tarafından hazırlanan Acil Durum ve Afet Müdahale Planı'nda sel, fırtına, heyelan, yangın ve patlama gibi risklere göre de analiz yapılmış, Covid-19 ile birlikte Salgın Hastalık ve Pandemi Operasyon Planı oluşturulmuştur. Buna ek olarak afet sonrası müdahaleler Valiliğe bağlı şekilde AFAD bünyesinde gerçekleşeceği için İstanbul İl Afet Müdahale Planı da hazırlanmış, bu plana göre beslenme, barınma gibi farklı hizmet grupları

oluşturulmuştur. Deprem gibi büyük ölçekte etkili olan bir afet durumunda yapılan planlara göre iş birliği içinde çalışma gereği olduğu açıktır. Ancak afet sonrası halkın gıda ve su ihtiyacının temini konusunda İBB bünyesinde bulunan Halk Ekmek ve Hamidiye Su işletmeleri özel bir öneme sahiptir. Halk Ekmek günde 1,5 milyon adete yakın normal ekmek, Hamidiye ise günde 3 bin tona yakın su üretim kapasitesine sahiptir. Bu üretim tesislerinin depreme ve olası diğer afetlere karşı dirençli kılınması, bir afet esnasında üretim kapasitesinde bir düşme yaşanmayacak şekilde hazırlık yapılması kritik önem taşımaktadır.

3.10.1 Kısa Vadede Uygulanabilecek Projeler

- Yerel yönetimlerin görevlerini belirten, önleyici, cevaplayıcı ve onarıcı politikaları gösteren hem uygulama hem de denetlemeyi içeren afet planları hazırlamak.
- Gıda tedarik zincirindeki olası kırılmalara karşı alınabilecek önlemleri belirlemek.
- Hallerde, gıda depolama alanlarında ve pazarlarda

enerji kesintileri nedeniyle soğutma ve dondurma sistemlerinin zarar görmesini ya da soğuk zincirin kırılmasını önlemeye yönelik hazırlık yapmak.

- Afet zamanlarında acil gıda ihtiyacının nasıl karşılanabileceğine, gıda ve su hijyeninin kişisel olarak nasıl sağlanabileceğine dair planlama yapmak ve kitlesel eğitim programları düzenlemek.

3.10.2 Orta ve Uzun Vadede Uygulanabilecek Projeler

- Afet dönemlerinde yerel tarımı ve gıda işleme şirketlerini korumak için ayrı bir bütçe oluşturmak.
- Afetlerin yol açacağı zararı azaltmak amacıyla altyapı-donanım değişikliklerini sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak.
- Belediye ile iş birliği içindeki üreticilerin afet dönemlerinde uğrayacakları zararı karşılamaya yönelik sigorta sistemi oluşturmak.

- Öncelikli yardıma ihtiyacı olan kırılgan gruplar, örneğin çocuklar, yaşlılar ve engellilerin afet zamanlarında korunma ve kollanmaları için bütçede öncelikli kalemler oluşturmak.
- Kadınların afet ve afet sonrası dönemlerde aktif görev almalarını sağlamak.

⁶⁴ İstanbul Kentsel Analiz Raporu, Vizyon 2050 Ofisi, Eylül 2020. <https://www.ipa.istanbul/yayinlar/indir/10>

İSTANBUL GIDA STRATEJİSİ'Nİ UYGULANABİLİR VE SÜREKLİ KILMAK

İstanbul yoğun nüfuslu, gelir, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi vb. gibi demografik göstergeler açısından çok katmanlı, üretim, tüketim ve ticaret süreçlerinin çok karmaşık olduğu bir kenttir. Bu çerçeveden bakıldığında İstanbul kentinin gıda stratejisini belirlemeye yönelik bu çalışmanın bir başlangıç olduğunu, kapsamının zaman içinde gelişeceğini ya da ihtiyaçlara göre değişiklik göstereceğini belirtmeliyiz. Ancak her koşulda kamu yararını, yurttaşların karar alma süreçlerine demokratik katılımını, toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetmeyi, gıda hakkını, ekolojik ilkeleri ve doğa dostu bir yaklaşımı vazgeçilmez önemde görüyoruz. Bu bağlamda İstanbul Gıda Stratejisi Belgesi'ni eyleme dökmek ya da uygulanabilir kılabilmek için bir Gıda Konseyi oluşturmayı planlıyoruz.

Toplum sağlığı, küresel iklim değişimi, deprem, ekonomik kırılganlıkların tehdidi, artan kent nüfusu ve alt yapı sorunları göz önüne alındığında İstanbul'un işesi için, kenti çevresi ve yaşayanlarıyla bütünleştiren, katılımcı, danışan, aşamalı ve çözüm odaklı bir planlama süreci gerekmektedir. Yapılacak planlar İstanbul halkının tercihleri, paydaşların önerileri ve bilimsel verilerle desteklenen kısa vadede acil sorunlara çözümleri, orta vadede kurumsal yapılandırmayı ve uzun vadede adil, dirençli, onarıcı ve doğa dostu bir gıda sisteminin dönüşümünü hedeflemelidir. Bu hedeflere ulaşılmasında İBB kendi bünyesinde, yerel belediyelerle, ulusal kurumlar, STK'lar, üretici ve tüketici kuruluşları ile koordinasyon ve iş bölümü içinde olmayı ve benzer ilkeler doğrultusunda çalışan yerli ve yabancı belediyelerle dayanışmayı hedeflemektedir. Bu hedeflere erişmek amacıyla kurulacak gıda konseyinin katılımcı, şeffaf, hesap verebilen, hesap sorabilen, yetki ve sorumlulukları belirlenmiş, bütçesi ve personel kaynakları olan bir yönetim mekanizması oluşturması amaçlanmalıdır.

Dünya genelinde çeşitli kentlerde oluşturulmuş gıda konseyleri vardır. Gıda konseylerinin bünyesinde üniversitelerden, sivil toplum örgütlerinden, odalardan, esnaf, üretici, sendika ve sanayi temsilcilerinden ve bu konudaki kanun ve yönetmeliklerin uygulanmasından ve denetlenmesinden sorumlu yönetim kadrolarından gelecek

katılımcıların İBB'nin hazırladığı gıda stratejisindeki amaç ve hedeflere uygun bir bakış açısına sahip olmaları gerekliliktir. Konsey üyelerinin sektör veya kurum temsilcisi olarak değil, deneyim, bilgi ve bağlantılarını kent halkı yararına sunmaları, uygun tarım ve gıda politikalarının üretilmesinde, sektörler ve kurumlar arası iletişimi sağlamaları beklenmektedir.

Oluşturulacak gıda konseyinin ana amaçları şunlardır:

- Farklı sektörler ve idari birimler arasında gıda sistemini etkileyen politika ve programların uyumluluğunu sağlamak amacıyla iletişim sağlamak.
- Büyükşehir bünyesinde gıda politikaları ve planları geliştirmek ve var olan politikaların etkinliklerini değerlendirmek.
- Paydaşların katılımını artırmak ve farklı paydaş gruplar arasında etkin bir iletişim ve danışma ağı kurmak.
- Gıda politikaları geliştirmek için çalışmalar yapmak. Gıda sistemi ile ilgili verilerin toplanması ve analizi konularında üniversite ve araştırma kurumları ile birlikte çalışmak;
- Basın, internet, sosyal medya, konferanslar, atölye çalışmaları ve benzeri iletişim mekanizmaları ile kamuoyunun bilgilendirilmesini ve sürece katılımını

sağlamak, olanaksızlıklar nedeniyle karar verme süreçlerine katılmayan toplum kesimlerini bilgilendirmek, onların sorunlarını paylaşmak, sesleri olmak.

- Belediye'nin gıda politikalarında belirtilen hedeflere ulaşılmasında kaydedilen ilerlemeleri izlemek için kriterler belirlemek, bu kriterler doğrultusunda yapılan çalışmaların etkinliğini denetlemek;
- Yerel girişimlerin tanınması, tanıtılması,

haritalanması ve değerlendirilmesi.

- Yerel, ulusal ve uluslararası platformlarda İstanbul'un tarım ve gıda politikalarındaki önceliklerini ve katkılarını duyurmak, kaynaklar temin ederek gıda politikası hedeflerine uygun projelerin finansmanına katkıda bulunmak.

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ